

De Tweelinck van Anna Maria Singendonck

Jos van Hout

The background of the entire page is a high-resolution texture of cracked, dry earth. The cracks form a complex, irregular pattern of polygons, with colors ranging from light tan to a darker, more saturated orange-brown, giving it a three-dimensional, parched appearance.

**De Tweelinck
van Anna Maria
Singendonck**

Jos van Hout

© Tekst, illustraties en grafische vormgeving · Jos van Hout · Click Communicatie · De Bilt
Eerste druk: januari 2025 (concept) · Uitgave in eigen beheer · Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van bovengenoemde uitgever.

Voorwoord

In 2015, toen escape rooms een enorme vlucht namen, werd ik door Escape Room Gelderland gevraagd na te denken over het verhaal bij hun eerste room. Een leuke opdracht voor mij als reclamemaker. Ik vind dat dit soort verhalen een flinke dosis waarheid mogen bevatten. Dat maakt de ervaring rijker - en het doorvertellen makkelijker.

Op zoek naar verhalen uit de omgeving stuitte ik op de familie Singendock, waarvan een van de bloedlijnen in 1928 eindigde met Anna Maria. Een rijke en bijzondere familie, met burgemeesters en landbestuurders in de stamboom. Anna Maria kwam aan haar einde op het landgoed van de familie in Velp, dat na haar dood verbeurd werd verklaard.

Mijn zoektocht door archieven in de krochten van het internet leidde tot het bizarre verhaal, dat uitstekend paste bij de macabere escape room. Wat ik vond overtrof mijn fantasie - en wat erbij kwam om het verhaal sluitend te maken nog meer. Toen later de tweede room werd voorbereid, en ik verder zocht naar het verhaal van de zonderlinge tuinman Manus, kwam er nog een extra laag overheen, die nog dieper inhakte op elk voorstellingsvermogen.

Het verhaal is hier verteld, gelardeerd met vele onderliggende feiten en aangevuld met het relaas van Berdien Brinkers, die via het Liefdesgesticht Larenstein in de kelders van het landgoed Singendonck terechtkwam, maar ontsnapte aan de verschrikkingen die daar plaatsvonden. Zij keerde terug naar de Zusters van de Goede Herder om de waarheid te achterhalen. Hopelijk beleeft u net zoveel plezier aan het lezen ervan als ik had met mijn ontdekkingsreis om tot dit verhaal te komen.

Jos van Hout, De Bilt, januari 2025

Foto voorpagina: Anna Maria Singendonck met kinderen. Uit archief familie Singendonck, verkregen uit woonhuis en kelder Velp. Waarschijnlijk zijn dit de tweeling Mathias Coenraad en Catharina Digna en is dit de enige foto die van hen bestaat. De maker van de foto is onbekend. Het is niet uitgesloten dat Anna Maria met een soort zelfontspanner de foto zelf heeft gemaakt. Het zou ook kunnen dat tuinman Manus de foto heeft genomen. Hij woonde tot op het laatst bij Anna Maria op het landgoed en was wellicht als enige naast Anna Maria op de hoogte van het bestaan van de kelder en de tweeling. Na de dood van Anna Maria is Manus spoorloos verdwenen.

Inhoud

Voorwoord · · · · ·	5
Inleiding · · · · ·	13
Landgoed Singendonck · · · · ·	15

Deel 1: De tweeling van Anna Maria Singendonck

Stamboom · · · · ·	16
Van adellijke komaf, maar een familie vol kindersterfte · · · · ·	17
De Heerlijckheid Dieden · · · · ·	19
Drie halfzussen die leidden tot dadendrang · · · · ·	21
De gruwelijke ontdekking van de tweeling · · · · ·	23
De graven in Velp · · · · ·	25
Arts uit Cellebroederenhuys vader van de tweeling? · · · · ·	27
Schrijfsterfeuilleton - waarin ook tuinman Manus opduikt · · · · ·	29
Het dagboek van de tweeling · · · · ·	31

Deel 2: De kerkers van Manus

De Kerkers van Manus · · · · ·	37
Hoe heeft het zover kunnen komen? · · · · ·	39
Manus in de leer bij Windelincxen Lydia Pinkham · · · · ·	41
Kwakzalvers bestreden · · · · ·	42
Manus naar Velp · · · · ·	43
Weesmeisjes als testobjecten · · · · ·	45
Liefdesgesticht Larenstein · · · · ·	46
Manus' obsessie · · · · ·	47
Anna Maria redder in nood · · · · ·	47

Berdien Brinkers was al jong wees en werd kindermisje bij een rijke Rotterdamse familie. Na een periode van uitbuiting en misbruik, werd zij in Liefdesgesticht Larenstein geplaatst en kwam vervolgens terecht in de kelders van Manus. Zij kon ontsnappen en toen in 1932 de tweede ontdekking van de kelders in Velp in het nieuws kwam, legde zij het verband tussen het artikel en haar ervaringen en ging op zoek naar antwoorden. Deel drie is haar verhaal.

Deel 3: Speurtocht naar de waarheid

Wij waren niet belangrijk	50
Het gaat mis met Mijnheer	51
Op de vlucht voor de Heren	53
Naar de Zusters van de Goede Herder	56
De zwarte zusters	57
In de kelder	59
De man in de witte stofjas	60
Krankzinnig of slim?	60
De vrouw	61
Ontsnapping uit de kelder	62
Barre tocht door de Veluwe	63
Eten en drinken gevonden	63
In de kledingfabriek	65
Even gelukkig	66
Terug naar Larenstein	68
Brief aan Johannes	68
Op zoek naar antwoorden	68
Ik ben weer Elisa	69
Bij de zwarte zusters	70
Hulp in de administratie	71
Blaasontsteking	73
De eerste ontdekkingen	74
Het namenboek	75
Alles opschrijven	76
Het kerkhof	78
De administratie	79
Het kasboek van 1918	79
Nogmaals het namenboek	81
Betraapt	82
In het nauw	84
De laatste puzzelstukjes	85
Op de vlucht	87
Tijgeren	88
Het gevecht	88
Naschrift & dankwoord	91
Timeline & namen	92

Het landhuis van Anna Maria Singendonck, vlak voor de afbraak in 1929. Links op de foto restanten van het onderkomen van de tuinman Manus. Ertussenin, ondergronds, bevonden zich de kelders waarin de tweeling is gevonden - en waarin later nog meer gruwelijke ontdekkingen zijn gedaan. *Gemeente Velp*.

De Tweelinck van Anna Maria Singendonck

Hoe was het mogelijk, dat op een landgoed in Velp een tweeling geleefd had, die voor de buitenwereld totaal onbekend was? In kelders, die pas ontdekt werden bij de afbraak van het vervallen landhuis? Wie was de zonderlinge Anna Maria Singendonck, die haar laatste jaren als een kluizenaar op het landgoed verbleef? Wat was zij voor een moeder - waarom had ze haar kinderen aan de buitenwereld onttrokken? En wat was de rol van de tuinman, die na haar dood spoorloos verdween? Op zoek naar antwoorden.

Anna Maria Singendonck, rond 1900.
Portretfoto, ingelijst, gevonden in woonhuis Velp.

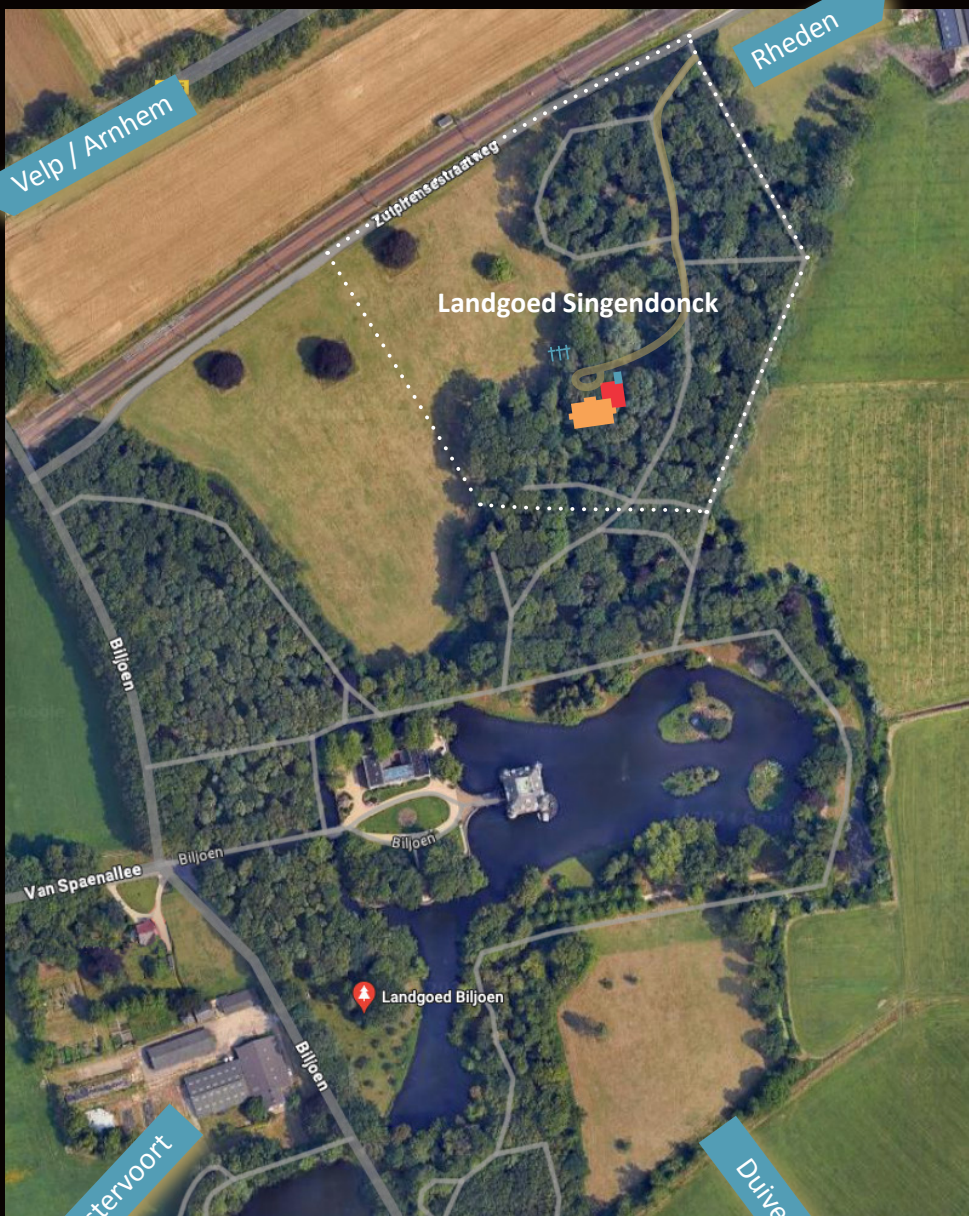
Inleiding

In 1928 overleed jonkvrouw Anna Maria Singendonck in de bossen van Velp. Zij was de laatste nazaat van een adellijke familie, wier stamboom wortels had met Gelderse regenten en vertakkingen naar de Nederlandse regering. Uit verhalen van burens en omwonenden bleek dat zij hoogbegaafd was, maar daar kon ze in haar tijd weinig mee doen. Mannen die in haar jonge jaren voor haar vielen, werden overvleugeld en bleven nooit lang in haar leven.

Hyperintelligentie en waanzin liggen dichtbij elkaar. Ze bracht dan ook enige jaren door in het Krankzinnigengesticht van Nijmegen, het Cellebroederenhuis. Ze leed aan waandenkbeelden en depressies, als gevolg van de hoge kindersterfte in haar familie en de jarenlange onderdrukking door haar oudere halfzussen. Haar laatste jaren leefde ze eenzaam en op de rand van waanzin op haar landgoed, met alleen een tuinman die het landgoed verzorgde.

Anna Maria overleed berooid en kinderloos. Zo dacht men. Toen het vervallen landhuis van de familie een jaar na haar dood werd afgebroken is een kelder ontdekt. Daarin was een tweeling opgesloten en gestorven. Uit gevonden geschriften leken dit een zoon en dochter van Anna Maria en recent DNA-onderzoek heeft bevestigd dat de lijken inderdaad Singendonck-telgen waren. In een dagboek is door de zoon tot zeventien dagen na de dood van Anna Maria geschreven. Zijn zus overleed drie dagen eerder.

Het dagboek is grotendeels door vocht en muizen aangetast. De nog leesbare delen beschrijven een zoektocht naar oplossingen van raadsels. De ruimte was afgesloten, maar Anna Maria had een ontsnappingsmogelijkheid ingebouwd voor het geval er iets met haar zou gebeuren. De kinderen hebben echter de oplossingen naar de uitgang niet kunnen ontcijferen en zijn door honger en uitputting overleden.

Bron: Google Maps

Landgoed Singendonck

- ... Grens van het landgoed. $390 \times 200/310 = 9,95$ bunders (hectare).
In 1929 verbeurd verklaard en sindsdien behorende bij het landgoed Biljoen.
- Het landhuis
- Het verblijf van Manus
- Kelders
- Oorspronkelijke oprijlaan
- + Graven van Anna Maria Singendonck
en de tweeling

Het landhuis bevond zich min of meer in de punt van het 'zaadeldakhuysvormige' landgoed en is in 1929 afgebroken, een jaar na de dood van Anna Maria Singendonck. De open plek in het bos, waarop het huis en de voortuin zich bevonden, is bijna een eeuw later op Google Maps nog steeds te zien.

De kelders bestonden uit twee ondergrondse verdiepingen. Vanuit het landhuis was er toegang tot het deel van de kelders waarin de kinderen van Anna Maria hun hele leven doorbrachten.

Het andere deel van de kelders was toegankelijk vanuit het bijgebouw, dat werd bewoond door de tuinman, Manus van Eijk. De toegang zat verborgen achter een draaibaar wandpaneel. De kelders die deze Manus gebruikte voor zijn lugubere praktijken, zijn pas in 1932 aan het licht gekomen toen het bijgebouw is afgebroken, enkele jaren na de ontdekking van de Tweeling-kelders.

Stamboom

Mr. Mathias Lambertus Singendonck (1678-1742), vrijheer van Heerlijckheyd Dieden (door koop 1724), schepen en burgemeester van Nijmegen. Betovergrootvader van Anna Maria.

Coenraad Diderik Pontiaan Singendonck (1796-1864), grootvader van Anna Maria. Zoon van Johan Matthias Singendonck (1769-1819) en zwager van Justinus van der Bruggen (1804-1863), minister van Justitie en leider van het kabinet-Van der Bruggen.

Rechts: Johan Anne Singendonck (1809-1893), griffier van de Eerste Kamer. Vader van Anna Maria.

Inzetjes: het Singendonck-familiewapen en -lakzegel

Grafsteen Henri Singendonck in Dieden, Noord-Brabant. Het halfbroertje van Anna Maria overleed in 1855, 10 jaar oud. De Heerlijkheid Dieden was toen al 60 jaar niet meer van de familie. Waarom hij hier begraven is, is een raadsel.

Van adellijke komaf, maar een familie vol kindersterfte

Anna Maria Singendonck was van goede komaf van haar vaders kant: haar voorouders waren regenten, officieren en notabelen, onder wie twee Nijmeegse burgemeesters. De eerste van hen, betovergrootvader Mathias Lambertus, verwierf in 1724 het kasteel 'De Heerlijckheid Dieden', bij Oss (toen Gelderland), dat tot de Franse bezetting in 1795 familiebezit bleef. De tweede, grootvader Johan Matthias, werd in 1823 in de adelstand verheven, waardoor Anna Maria de titel Jonkvrouw droeg. De Nijmeegse Singendonckstraat is naar hem vernoemd.

Haar vader Johan Anne kwam uit een gezin van 16 kinderen van wie er slechts negen de overlevering haalden. De rest stierf waarschijnlijk jong. Dat gebeurde ook met de helft van zijn eigen kinderen. Van de acht kinderen uit zijn eerste huwelijk met Digna Bisdom, eveneens uit een familie met aanzien, werden er twee dood geboren en haalden er twee hun eerste verjaardag niet. Eén halfbroertje, Henri (afbeelding grafsteen, gemeente Dieden), werd slechts tien jaar oud.

Na de vroege dood van zijn vrouw in 1848 hertrouwde Johan met Martha Scholten. Van haar afkomst is weinig bekend. In 1853 is Anna Maria geboren, en op haar zevende kreeg ze een broertje dat bij de geboorte overleed.

1865.

83.5 Bunders. 600 Inwoners.

Portret van Hugo Suringar te Leeuwarden.

Van de Heerlijkheid
Dieden zijn enkel
nog delen van het
koetshuis en de
gracht overgebleven.

De Heerlijkheid Dieden

Tot 1875 stond aan de Maasdijk in Dieden bij Oss een kasteeltje genaamd 't Slot Terborch te Dieten'. Rond 1400 was de Heerlijkheid Dieden een Gelders leengoed, in handen van de hertogen van Gelre. Tussen 1473 en 1600 is het in bezit van bekende vorsten als Karel de Stoute, Maria van Bourgondië, Karel V en Philips II.

Het kasteel bevond zich in een bocht van de Maasdijk ten westen van het dorp (zie landkaartje uit 1865). Rond het kasteel lag een gracht met ophaalbrug en aangelegde tuinen. Ook was er een oprijlaan tot aan het dorp Dieden. In 1724 wordt de Heerlijkheid Dieden aangekocht door Mathias Lambertus Singendonck, burgemeester van Nijmegen. Het kasteel, 'omringd door grachten en heerlijke eicken dreeven' wordt 's zomers door de familie Singendonck bewoond.

Het kasteel is drie generaties in bezit van de familie, tot het in 1795 overgaat in Franse handen. De familie heeft wel net op tijd de eeuwenoude en rijk gevulde bibliotheek kunnen overhuizen naar hun woonhuis in Nijmegen. Deze bibliotheek zou later de basis vormen voor Anna Maria's uitgebreide kennis.

In 1876 kwam het inmiddels verwaarloosde kasteel in bezit van de familie Jurgens uit Oss. Die liet het helaas snel daarna bijna geheel afbreken. Wat nu nog rest is een deel van het koetshuis (foto linksonder) en een deel van de gracht met bruggenhoofd. Een veeschuur aan de dijk werd eind 19e eeuw vervangen, maar die raakte in de 20e eeuw in onbruik. Voor de film 'De Bende van Oss' is de schuur in 2010 in brand gestoken.

Eigendom familie Singendonck 1724 - 1795

1724 - 1742 Mathias Lambertus Singendonck

1742 - 1750 Agnes Hoeuft als voogd voor haar zoon:

1742 - 1793 Coenraad Diederik Neomagus Singendonck

1793 - 1795 Johan Matthias Singendonck, grootvader van Anna Maria, werd door de Franse bezetters tot verkoop gedwongen.

Curieus detail: 60 jaar nadien is Henri Singendonck (1845-1855, halfbroertje van Anna Maria) begraven in Dieden (zie grafsteen vorige pagina). Het is niet bekend waarom. De familie had immers al twee generaties geen banden meer met de plaats Dieden.

Boven: de drie halfzussen van Anna Maria, uit het eerste huwelijk van Johan Anne: Maria Johanna (1835 - 1907), Emma (1837 - 1905) en Henriëtte Catharine (1840 - 1905). Het kind op Emma's schoot is onbekend.

Rechts: portret, ca. 1870, uit archieven Mathias Singendonck, gemeente Nijmegen. Waarschijnlijk is dit Anna Maria, rond haar 18e verjaardag, met haar favoriete bezigheid: lezen.

Drie halfzussen die leidden tot dadendrang

Uit het eerste gezin van Johan Anne Singendonck waren drie veel oudere halfzussen over: Maria, Emma en Henriëtte. Zij keurden het huwelijk van hun vader af vanwege de geringe afkomst van zijn tweede vrouw en accepteerden ook Anna Maria niet als een volwaardig familielid. In het gezin werd zij veelal genegeerd.

Dat leidde bij Anna Maria tot een drang om zich te bewijzen. Ze was intelligent en ambitieus. Ze verslond de familiebibliotheek en bewaarde zich in alchemie (scheikunde) en literatuur, alleen om haar halfzussen af te troeven. Ze had weinig contacten met leeftijdsgenoten. Al vanaf haar vroege jeugd las zij alles wat binnen haar bereik was. Met name de familiebibliotheek, waar ook de eeuwenoude collectie uit het voormalige familiebezit Kasteel Dieden werd beheerd, was haar favoriete plek. Daar had ze onder meer toegang tot 'ene rijcke verzaamelinck geschriften der alchemysten'. Waarschijnlijk heeft ze hier de kennis opgedaan om een aantal uitvindingen te kunnen doen die in de kelder zijn ontdekt, zoals een voor die tijd nog onbekende oplichtende verf met elementen van zeevonk en fosfor.

Na de dood van haar vader in 1893 was er geen contact meer met haar familie en vereenzaamde Anna Maria op het landgoed in Velp dat haar vader haar had nagelaten. De halfzussen hebben nog enkele jaren geprobeerd om het testament van hun vader nietig te laten verklaren en medezeggenschap over het landgoed te verkrijgen, maar dat is niet gelukt. Ze overleden kort na elkaar tussen 1905 en 1907.

De hoge kindersterfte bij haar halfbroers en -zussen, haar doodgeboren broertje en de verwaarlozing door haar zussen hebben onuitwisbare trauma's bij Anna Maria veroorzaakt, zoals later bleek uit notities van artsen in het Cellebroederenhuis. Waarschijnlijk wilde ze haar eigen kinderen beschermen tegen invloeden van buitenaf en tegen een vroege dood. De levenslange opsluiting was door Anna Maria bedoeld als een daad van moederliefde, maar zoals we nu weten, pakten haar goede bedoelingen averechts uit.

ELSTER COURANT

NIEUWS- EN ADVERTENTIEBLAD VAN
ELST EN OMSTREKEN

JORN. J. BOSKER,
UITGEVER:

VERSCHEIJNT ELKEN
DINSdag en VRIJDag.
ABONNEMENTSPRIJS
per 3 maanden f 1.—

ADVERTENTIËN:
Van 1—5 regels f 0.
Iedere regel meer f 0.

GRUWELIJKEN ONTDEKKING IN VELP

-- VELP woensdagmiddag. Bij den sloop van het oude woonhuys van de voorig jaar overleeden Jkvr. A.M. Singendonck is eene kelder ontdekt, waarin zich twee lijken bevonden. Werkman Pieter van Vessem deed de gruwelijken ontdekking nadat hij in den achterkeuken een luik had gevonden waarachter zich eenen steilen trap en zware deur bevonden.

De sleutel van den deur ontbrak, maar de man kreeg de deur met zijne sloophamer goed open. Achter den deur ontwaarde hij een bizarre aanblik. Er lagen twee in kinderledij gestookten lijken, van wie alleen de botten en huid en haaren nog over waren.

Van Vessem vertelt over zijne vondst: „Ik oopende die deur en moest er eerst eenen lamp bij halen. Toen ik het licht naar binnen scheen wist ik eerstens niet wat ik zag. Toen ik zag dat het twee lichaamen waren die elkaer vasthielden, liet ik mijnen lamp vallen van de schrik!”

Eenmaal bekomen vond hij twee kamers boven elkaer, er was nog een diepere kelder. Behalve de twee lijken waren er ook zonderlinge voorwerpen en tekens. Van Vessem zegt daarover: „Ik kan niet goed leezen en schrijven, maar genoeg om te zien dat dit geen gewoone letters waren. De heeren van de Veldwachterij en de commies moeten maar uytzoeken wat die betekenen.”

De twee onfortuynlijke zielen zijn waarschijnlijk door wijlen de Jonkvrouw gevangen gehouden en verzorgd. Geschriften in de kelder wijzen er op dat dit inderdaad het geval lijkt te zijn. Ook zouden de lijken zelfs de kinderen van de Jonkvrouw hebben kunnen zijn. Bij de buuren en ook bij den Burgelijken Stand was niet bekend dat er ook kinderen in het vervallen huys woonden.

De lijken zijn meegenomen voor een schouwing. Ook zijn de meeste artefacten mede genomen voor onderzoek naar de toedracht van de dood of zelfs moord op de twee kinderen.

De meeste buuren zijn zeer geschrokken van het gruwelijke nieuws. Maar sommigen zeggen dat ze dit hadden verwacht! Zij spraken schande van de Jonkvrouw. Zij duldde niemand in de buurt van haar woonhuys en kinderen die op het landgoed in het bosch speelden konden op een boosaardige verjaaging rekenen.

Sedert de dood van de zonderlinge jonkvrouw is het huys onbewoond en onder auspiciën van de Gemeente Velp, aangezien er geen nazaaten waren en er geen testament van de jonkvrouw bekend is.

Na den sloop zal het landgoed worden verpacht aan de familie Lups, de eigenaren van het Kasteel Bijloen dat aan het voormalige perceel van de Singendoncks grenst.

pruikentij! Goed en wel, maar de aan en wat eens oud was, wordt vanzelf weg. Het snuiven is al weer „het nieuwste”. Te Londen is het al zoo ver. Parijs aan een beetje. Het is ook maar geen vies tich gedoe, dat gesnuif en genes. Mer dereen het weer gaat doen, vinden we schien zoo erg niet meer. Vooral als droesje een juweeltje is, en al het geb mee het u aangeboden wordt, sierlijk Daarbij een allerleest glimlachje. „Ee mevrouw? ... Vóór ge het weet, hebt delijk teruggeglimlacht en hebt ge d'lm en wijsvinger wat tabaks-poede en onder aan uw niesvleugels gebr fink opsnuffelen, daar krielwelt 't al fleh! ...” De tranen loopen uw oogen a fleh!” O, uw arme kanten zakdoekje om heeft snuif ook zoo'n kleur! ...

PROVINCIAAL NIEUWS.

-- Pont gezonken. Woensdagavond chauffeur der Rotterdamse firm V (doorters Toeback) te Zippersluis met de pont. Het voertuig liep echter wee en kwam weer op de pont terecht; in geen tijd verdween alles in de geolve lijke ongevallen hadden niet plaats. Middag is de auto door de firma Met maar weer op het droge gebracht.

In de plaats van den heer P. Trapm lid van den Raad benoemd de heer C. man. Met deze benoeming is de lijst v zinnig Democraten gesloten. Het vro dat nog overblijft, kan wegens lio schap niet en der huidige raadsleden anmerking komen.

INLIJFING uit de PROVINCIE

Op 14 Februari a.s. zal eene inlijf hebben van dienstplichtigen der lio uit de Provincie Noord-Holland, me ming voor het Regiment Genietroepen teljon Pioniers te Utrecht, en de Comp pedisten te Dordrecht (opleiding onde

HET EINDE VAN EEN SMOKKELE

Niet het minst zal men rekenen op de schen dag van het jaar 1896, toen op de werf van de Bath Iron Works te Bath (Ver. Staten) met vlag en wimpel voor dien tijd reeds groot stoomjacht 300 bruto ton van de helling glee, geen dat dit door allen bewonderde. In 1926 een roemloos einde zoude krijgen den winter zoo gevaarlijke Nederland. Na eerst een reeks van jaren als tot genoegen van den eigenaar te h kruist werd het schip naar Frankrijk en verbouwd tot vrachtaarder. De eigenaar verkocht het later aan een ree Breux, die hem den naam „Perdreau” de kleine afmetingen kon het schip we een groote ladingen vervoeren, maar reschikt om vrachten over te brengen havens, die door hare grootte of diept dere schepen niet of zeer moeilijk

De gruwelijke ontdekking van de tweeling

In de Elster Courant van 6 november 1929 wordt verslag gedaan van de ontdekking:

VELP - Woensdagmiddag. Bij de sloop van het oude woonhuis van de vorig jaar overleden jonkvrouw A. M Singendonck is een kelder ontdekt, waarin zich twee lijken bevonden. Werkman Pieter van Vessem deed de gruwelijke ontdekking nadat hij in de achterkeuken een luik had gevonden met daarachter een steile trap en zware deur.

De sleutel van de deur ontbrak, maar de man kreeg de deur met zijn sloophamer goed open. Achter de deur ontwaarde hij een bizarre aanblik. Er lagen twee in kinderkledij gestoken lijken, van wie alleen de botten en huid en haren nog over waren.

Van Vessem vertelt over zijn vondst: "Ik opende de deur en moest er een lamp bijhalen. Toen ik het licht naar binnen scheen, wist ik eerst niet wat ik zag. Toen ik zag dat het twee lichamen waren die elkaar vasthielden, liet ik mijn lamp vallen van de schrik!"

Eenmaal bekomen vond hij twee kamers boven elkaar, er was nog een diepere kelder. Behalve de twee lijken waren er ook zonderlinge voorwerpen en tekens. Van Vessem zegt daarover: "Ik kan niet goed lezen en schrijven, maar genoeg om te zien dat dit geen gewone letters waren. De heren van de Veldwachterij en de commies moeten maar uitzoeken wat die betekenen."

De twee onfortuinlijke zielen zijn waarschijnlijk door wijlen de jonkvrouw gevangen gehouden en verzorgd. Geschriften in de kelder wijzen erop dat dit inderdaad het geval lijkt te zijn. Ook zouden de lijken zelfs de kinderen van de jonkvrouw hebben kunnen zijn. Bij de burens en bij de burgerlijke stand was niet bekend dat er ook kinderen in het vervallen landhuis woonden.

De lijken zijn meegenomen voor een schouwing. Ook zijn de meeste artefacten meegenomen voor onderzoek naar de toedracht van de dood of zelfs moord op de twee kinderen.

De meeste burens zijn zeer geschrokken van het gruwelijke nieuws. Maar sommige zeggen dat ze dit hadden verwacht! Zij spraken schande van de Jonkvrouw. Zij duldde niemand in de buurt van haar woonhuis en kinderen die op het landgoed speelden konden op een boosaardige verjaging rekenen.

Sinds de dood van de zonderlinge jonkvrouw is het huis onbewoond en onder auspiciën van de Gemeente Velp, aangezien er geen nazaten waren en er geen testament van de jonkvrouw bekend is. Na de sloop zal het landgoed worden verpacht aan de familie Lüps, de eigenaren van Kasteel Biljoen dat aan het voormalige perceel van de Singendoncks grenst.

No. 95

Heden, zeven en twintig December negentienhonderd
acht-en-twintig, verschenen voor mij Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der
gemeente VELP: Martinus van der Putten

oud vijsfen jaar
broodbezager wonende te Velp en
Carolus ter Haar

oud acht en dertig jaar broodbakker
wonende te Velp

die verklaarden, dat op vijf en twintig December dezes
jaars, des n. t. middags ten n. t. ure in deze gemeente is overleden:
Anna Maria Singendonck, ongehuwd

oud vijf en zestig jaren, zonder beroep
geboren 's Gravenhaage en wonende te Velp
dochter van Johan en Anne Singendonck
oud Griffier der Eerste Kamer en
Martha Wilhelmina Scholten,
beiden overleden

Waarvan akte, welke ingevolge de wet is voorgelezen. _____

M. O. E. P. tte
M. L. W. a. v.

De Ambtenaar van den Burgerlijken Stand,

K. B. v. v.

De graven in Velp

Anna Maria is begraven in Velp, vlakbij waar het landhuis heeft gestaan. De eenvoudige steen is uit de opbrengsten van de nalatenschap bekostigd - het landgoed van de Singendoncks is in 1928 door de gemeente Velp geannexeerd en verpacht aan het aanpalende landgoed Biljoen, bekend van het gelijknamige kasteel. De tweeling die een jaar na de dood van Anna Maria in de kelder werd gevonden, is ernaast begraven. Hun naamloze steen is in de jaren vijftig door vandalen vernield en nooit hersteld.

De overlijdensakte van Anna Maria dateert van de dag na Kerst 1928. Anna Maria is gevonden door de broodbezorger, Martinus van der Putten, die de aangifte samen met zijn baas heeft gedaan. Waarschijnlijk heeft hij de dag voor kerst voor de laatste keer broden afgeleverd en heeft hij haar tijdens of vlak na Kerst gevonden. De reden van overlijden van Anne Maria is niet opgetekend, waarschijnlijk stierf zij een natuurlijke dood. Indien er vermoeden was geweest van een ongeval, moord of zelfdoding dan zou er een proces verbaal van haar overlijden zijn opgemaakt.

Na de ontdekking van de tweeling en de kelder is er nog een verklaring van Van der Putten opgetekend dat hij er nooit eerder bij stilgestaan had dat de Jonkvrouw altijd zoveel brood bestelde: 'Ek docht altijds dat zij de reeën en voogels er mee voerde'.

In de jaren na hun ontdekking hebben velen geprobeerd de raadsels op te lossen, waarmee Anna Maria Singendonck en haar tweeling waren omgeven. Wie was zij eigenlijk? Wie was de vader van de tweeling? Wat betekenden de vreemde objecten en rare tekens in de kelder? Enkele zaken zijn opgehelderd - of lijken althans in bepaalde richtingen te wijzen.

Anna Maria Singendonck. Foto: Archief Krankzinnigenhuis Nijmegen / Cellebroederenhuis

Het Cellebroederenhuis

Het stedelijk dolhuis (gekkenhuis) werd sinds 1815 bestuurd door vrome broederschappen. Er werden pestlijders en krankzinnigen verpleegd. Rond 1892 is het Cellebroederenhuis verhuisd - Anna Maria heeft in de locatie ervoor gezeten, aan de Pijkestraat in Nijmegen, die is afgebroken.

Arts uit Cellebroederenhuis vader van de tweeling?

Anna Maria was tussen 1887 tot 1891 onder behandeling in het Krankzinnigen-huis Nijmegen, ook bekend als het Cellebroederenhuis. Door de combinatie van haar jeugdtrauma's en haar hoogbegaafdheid was zij een buitengewoon interessant geval voor de artsen. Sommige van hen waren zeer onder de indruk van haar persoonlijkheid en intelligentie.

Officieel is zij eind 1891 genezen verklaard en ontslagen, maar er zijn brieven van andere patiënten bekend waarin verhaald werd over een patiënte die heimelijke liefdesbetrekkingen onderhield met enkele artsen en daarom niet langer in het Cellebroederenhuis kon blijven. Waarschijnlijk betrof dit Anna Maria en was een van die artsen dr. Carel Huijbregts. Hij was een fanatieke volger van tijdgenoten Sigmund Freud en James Mark Baldwin en in het gesticht werkzaam tussen 1887 en 1894. De kans is groot dat hij de onwettige vader van de tweeling was, die medio 1892 moet zijn geboren.

Rond die tijd was het contact met haar familie minimaal, haar vader stierf na een lang ziekbed in Den Haag in 1893. Anna Maria heeft de zwangerschap, geboorte en het bestaan van de kinderen voor iedereen verborgen weten te houden. Er is geen enkel document of relaas bekend waarin melding wordt gemaakt van deze kinderen.

Toen hun overblijfselen in 1929 werden ontdekt, dacht men eerst dat zij tieners waren. Zij waren klein van postuur en droegen kinderlijke kleding. Ook het speelgoed en andere voorwerpen in de ruimte duiden op een jeugdige leeftijd. Later is echter met fysisch-antropologisch onderzoek aangetoond dat de tweeling tussen 35 en 40 jaar moet zijn geweest en kampte met groeistoornissen, waarschijnlijk als gevolg van de beperkte en bedompte leefruimte. De kinderen waren wel geletterd. Er zijn geschriften van Anna Maria gevonden, die aan hen waren gericht, alsook een dagboek waarin beide kinderen zelf schreven.

De gestolen Kinderen.

J.A. QUEELENDUYN

No. 10

— Ik kan u daarop niet antwoorden. Een geestesheer is in sommige gevallen gelijk een blecht vader. Wij weten dikwijls zonderlinge geheimen, mevrouw, en ik kan er met trotsche hand bijvoegen wij verraden die nooit.

— Vooral als zij betaald zijn om te zwijgen, sprak de gravin scherp.

De dokter stond niet waardigheid op; hij nam zijn hoed en stok en ging naar de deur.

— De goede naam, dien ik sedert veertig jaren geniet, mevrouw, sprak hij bedaar, maakt u beschuldiging even doelloos als onrechtvaardig. Ik heb de eer u te groeten.

En hij verliet den salon.

Hoewel diep getroffen over het voorgevallene, wilde de dokter toch het kasteel niet verlaten zonder eerst den armen knecht bezocht te hebben, wiens arm door de ruwe behandeling van Walter gebroken was. De ziekte bevond zich tanelijk wel, hoewel hij koorstachtig en opgewonden was.

— Goddank! dat gij komt, riep hij uit, zooder hij den dokter bemerkte. Ik gevoel mij altijd veel beter als ik u gezien heb. Denkt gij, mijnheer, ging hij angstig voort, dat ik spoedig van hier zal kunnen gaan?

— Van hier gaan? en waarheen?

— Naar mijn ouders, ik kan hier niet blijven. Ik ben hier ongelukkig, sprak de zieke, huiverend.

— Graaf Richard heeft u toch zeker uw ontslag niet gegeven?

— Neen, neen, zij willen niet, dat ik weega. Mijnheer Walter heeft mijn loon zelfs verdubbeld, maar ik wil niet blijven, ik zal niet blijven.

De dokter begreep, dat den jongeling een geachte in het hoofd speelde en het met vragen niet moeilijk zou vallen, hem het vertrouwen uit te lokken.

— Welnu, ik zal het u zeggen, sprak de zieke, maar vertel het aan niemand verder, zoolang ik hier ben. Later is het mij onverschillig. In den nacht toen de jonge graaf gestorven is, werd er onder de dienstdoenden gesproken van de klok, die zichzelf slaat, gij weet wel?

— Gelooft gij dan aan zulke dwaasigheden, arme jongen, sprak de dokter glimlachend.

— Neen, neen, evenmin als gij; maar de klok heeft toch geslagen en ik weet wel wie.

— Wie, herhaalde de dokter.

— Mijnheer Walter, fluisende de knecht. Ik heb hem zachtjes in denouden toren zien klimmen en ik vroeg mijzelf af, wat hij daar ging doen. Ik ben hem daar gevolgd, en ik heb gezien, hoe hij den klepel in de hand nam en de klok één enkele maal deed slaan.

— Wat beduidde die kinderachtigheid? waar- toe diende dat?

— Waar toe dat diende, dokter? Ik zou nooit gedacht hebben dat gij mij zoolets vragen zoudt. Mijnheer Eduard kende van ouds de legende; gelooft gij ook niet dat het hooren slaan van de klok voldoende was zijn hart te breken?

— O, dat is schandelijk! riep de dokter uit, arme, arme jongeling!

— Nietwaar, mijnheer, het is schandelijk. Mijnheer Walter wilde erven en hij had geen geduld om te wachten. Ik heb hem hetzelfde gezegd, wat ik u zeg, mijnheer en daarom heeft hij mij den arm gebroken.

— Die erfenis zal een vloek voor hem zijn, sprak de dokter met kracht. Ik verwonder mij niet meer, dat gij het kasteel verlaten wilt. Hoe heet gij?

— Victor Groot, mijnheer.

— Ik zal mijn best voor u doen, mijn jongman, herken mijnheer Berghuis en schreef den naam op. Vermoord, dacht hij, de slagen, die hi als kind ontving, zijn de oorzaak van de kwaal geweest, waarvan men zich later bediend heeft om hem te doodden.

De weg van den dokter liep over het kerkhof. Manus was daar als gewoonlijk aan den arbeid. De dokter mocht den ouden man gaarne lijden. Zijn bewondering voor alles wat uit den ouden tijd was, zijn oude liedjes en komieke spreekwoorden deden hem dikwijls glimlachen.

— Altijd aan het werk, Manus, sprak hij en liep voor den ouden stilstaan.

— Ja ja, mijnheer, sprak de doodgraver en bleef op zijn spaas leunen. Goddank, het werk ontbreekt mij niet. Ik ben blijde, heel blijde u te zien, morgen of later was ik toch voornemens zoo vrij te zijn om u eens te komen opzoeken.

— Zijt gij niet wel? Dat zou mij verwonderen, vriend, want ge ziet er gezond uit, evenwel kom maar, gijt zeker niet veel noodig hebben om weder opgeknapt te zijn.

— Neen, neen, ik heb geen medicijnen noodig. De aarde is mijn medicijn. Als ik jaar in jaar uit den grond omgraaf dan is de lucht van de verche aarde voldoende om mij gezond te houden. Geneesmiddelen verlang ik niet. Er is iets anders dat mij zwaar op het hart ligt.

— Zoudt ge dan niet beter doen met den donijn te raadplegen? vroeg dokter Berghuis, die zich op het oogenblik niet zeer gestemd voelde om de lange verhalen van den ouden man aan te hooren.

— Neen, hernam de doodgraver en schudde het hoofd, de domine kan mij niet helpen en daarbij, ik stel veel vertrouwen in u, mijnheer, dien ik al veertig jaren lang gekend heb.

Dokter Berghuis zette zich op een grafsteen neder en maakte zich gereed om geduldig aan te hooren, wat de oude Manus zoo gaarne wilde verhalen. Het verhaal was belangrijker dan hij gedacht had, want met een menigte van kleine bijzonderheden, die wij hier achterwege laten deelde Manus hem mede wat in den nacht van Eduard's dood voorgevallen was: de aankomst der drie vreemdelingen, zijn bezoek aan de herberg „Het Wapen van Torsteinen" en eindelijk die vreeselijke spookverschijning in het park.

— De verbeelding doet iemand somtijds al heel wat zien, meinte de dokter aan, toen Manus geïndigd had, ik geloof aan de drie reizigers, die u naar den weg gevraagd hebben, maar wat heverigge betreft... Had gij niet een glaasje teveel gedronken, zeg oude?

— Ik was zoo nuchter als wij beiden op dit oogenblik zijn, dokter Berghuis en wat de vleezigen mijner verbeelding betreft, daar antwoord ik op, dat Thijs Franken, Mark Morton en nog drie of vier anderen er bij waren.

— Zijt ook? Hebben zij ook het spook gezien? — Evenals ik, mijnheer. Hij liep zoo langzaam met de hand op het hart, als wilde hij het tegenhouden om niet te vallen.

De dokter slidderde onwillekeurig bij deze woorden.

— De haat, ader was gesprongen, mompelde hij, de klok had geslagen.

Daarop keerde hij zich weder naar den doodgraver.

— Hebt gij dit alles reeds aan iemand anders verhaald, Manus? vroeg hij.

— Aan niemand, gij zijt de eerste.

— En als gij mijn raad wilt volgen, zal ik de laatste ook zijn. Graaf Richard zou zeer ontevreden worden als hij hoorde dat zulk een praatje zich door het dorp verspreide. Niemand zou u willen gekooien en de graaf, dat weet gij, vergeeft nooit een beleediging.

— Drommels, dat is ook de reden waarom Thijs Franken en de anderen, die dien avond aan het wildstropen waren, hun mond gehouden hebben, aan u kan ik dat wel zeggen.

En na deze opmerking zette Manus zich weder aan het graven.

De nieuwe Burgemeester.

Eenige dagen na den dood van den burgemeester van Pachtveld begaf zich onze oude kennis, meester Jacob, Lever, naar het kasteel. Zijn bezoek had ten doel, om graaf Richard aan zekere belofte te herinneren, die deze gedaan had in den tijd, toen Eduard bij hem op de kostschool geplaatst werd, een belofte, die niets minder bevatte dan de burgemeestersplaats van Pachtveld, in geval de tegenwoordige bekleeder van dien post kwam te sterven.

De ontvangst, die hem bij graaf Richard, gij hebt het beloofd.

— Ik ben blijde te hooren, dat ik het niet vast en onvoorwaardelijk beloofd heb, herhaalde de graaf, want nu verklaar ik mij het misverstand; het zou mij gespeten hebben, zoo ik jegens u mijn woord had moen breken.

— Uw woord herken, antwoordde Jacob Lever bitter. Dat zult gij niet doen, veronderste ik, na al heilgen...

Na wat? vroeg de andere en zag hem strak aan.

— Och, niets, ik wilde zeggen na al de zorgen, die ik aan mijnheer Eduard besteed heb. Ik heb in alle opzichten uw opdracht geëld.

Wordt Vervolg.

Schrijfster feuilleton - waarin ook tuinman Manus opduikt

Anna Maria was ook schrijfster, onder het pseudoniem J.A. Queelenduyn. De redactie van de Elster Courant, waarin zij publiceerde, 'had den auteur nooit lijfelijck ontmoet'. Pas na haar dood, toen geredigeerde manuscripten van het feuilleton in haar landhuis zijn gevonden, is gereconstrueerd dat ze de voornamen Johan Anne van haar vader had genomen en de achternaam had opgebouwd uit synoniemen van delen uit haar eigen achternaam. 'Queelen' is van 'kwelen', dat tegenwoordig een negatieve bijklank heeft maar volgens de etymologie 'lieflijk zingen' betekende. En een 'donk' is een 'rivier-duin', hetgeen ook 'duyn' in de achternaam verklaart.

In de Elster Courant publiceerde zij een succesvol feuilleton - in die tijd het equivalent van de hedendaagse soap - met de titel 'De gestolen Kinderen'. Het verhaal bevatte naast twee opgesloten kinderen allerlei andere autobiografische elementen, zoals een kasteel, een adellijke familie en een burgemeester. De naam van de hoofdpersoon, dokter Berghuis, is waarschijnlijk een anagram; tijdens Anna Maria's verblijf in het gesticht was dr. C.W.A. Huibregts een van de artsen met wie zij een relatie had - en van wie vermoed wordt dat hij de vader van de tweeling is.

De doodgraver Manus in het verhaal heeft dezelfde naam als de enige man die het tot haar dood bij Anna Maria heeft uitgehouden. De echte Manus was 'enen krommen en simplen tuynman met Haagschen tongval' die na de dood van Anna Maria niet meer in het dorp is gezien. Waarschijnlijk was hij nog door haar vader, die lange tijd in Den Haag werkte als griffier van de Eerste Kamer, aangesteld om het landgoed te onderhouden.

Manus heeft klaarblijkelijk ook geholpen met de bouw van de kelders. Uit welk jaar de kelders precies stammen is onbekend, maar de ligging, vrijwel geheel buiten de fundering van het landhuis, wees op latere aanbouw. In de oorspronkelijke tekeningen van het 17e eeuwse landhuis waren geen kelders opgenomen. Echter, in de huizen van rijke families werden in die tijd wel vaker geheime ruimten en vluchtwegen gebouwd, die begrijpelijkerwijs niet op de tekeningen stonden.

Deze Manus bleek echter geen simpele tuinman. Hij speelde een cruciale en uiterst sinistere rol op het landgoed, zo bleek enkele jaren later toen er nog meer kelders zijn ontdekt.

Restant dagboek
van Mathias. Hier afgebeeld zijn
de eerste pagina's na het overlijden
van Anna Maria Singendonck.

Het dagboek van de tweeling

De lederen kaft van het dagboek, met het wapen van de Singendoncks erin gestanst, is goed bewaard gebleen. De pagina's echter zijn aangevreten door muizen en van de snippers die in nesten zijn aangetroffen, was niets meer bruikbaar. Het resterende deel is bovendien zwaar aangetast door vocht, die de inkt op vele plekken hebben doen uitlopen tot onleesbare vlekken. Er zijn daarom slechts nog delen van het dagboek leesbaar. Maar genoeg om een beeld te krijgen van de ontberingen die de tweeling heeft moeten doorstaan voordat zij zich aan de dood overgaven. De leesbare delen zijn hier opgenomen. Waar de tekst in het aangetaste manuscript ontbreekt, staan waarschijnlijke aanvullingen of puntjes tussen haakjes.

27 dec - Moeder is al sinds gisteren niet bij ons geweest. Ze heeft meermaals gezegd dat als ze langer dan een dag niet komt, we de enveloppe moesten openmaken die altijd al op de schouw staat. Dat hebben we gedaan. Er zaten een kaartje in en een sleutel. Op het kaartje stond in Moeders handschrift dat zij niet kon komen en dat we [...] naar buiten moesten vinden. [...] kistjes en boeken en deuren [...] sleutel paste op een kistje [...] onder de schouw [...]. Het lijkt een speur- [...] met verwijzingen naar [...] stomme raadsels [...] van onze Moeder [...] want C haat dit [...] honger lijden [...] komt ze morgen?

28 dec - C is aan het hoesten. Ze zegt dat ze zich geen zorgen maakt, dat moeder misschien ziek is. Maar ik ken moeder! Ze zou ons nooit zonder eten achterlaten. In het kistje zat een blauw stukje glas. We wisten niet wat ermee moest. Totdat C er toevallig mee bewoog en het [licht?] van de lamp erdoorheen op de scho [...] In het blauwe licht konden we [...] zien. BEVRIJD MIJ > [...] de schouw, met een pijl [...] tekst nog nooit gezien [...] moesten we bevrijden [...] pijl? We verplaatsten [...] schouw en vonden ee [...] de pin eruit getrokken [...] we de hele schouw [...] een donkere trap [...] en boeken die [...].

29 dec - C en ik hebben de dag besteed aan het lezen van de oude boeken die achter de schouw bij de trap lagen. Ik ben naar boven geweest, maar de trap eindigt bij een luik met een cijferslot erop. De oplossing moet in de boeken staan. De tijd kruipt voorbij. Ergens in mij begint een stem te fluisteren: wat als ze niet [...]. Nog steeds geen teken van moeder [...]. C bekijkt steeds de boeken van Moeder [...] altijd fascinerend gevonden [...] hints en aanwijzingen die [...] alsof we pionnen [...].

30 dec - We voelen de honger aan ons trekken. Het brood dat we nog hadden is bijna op.

De kast die de weg naar buiten
bevatte: als ze de schappen binnenin
hadden weggenomen, hadden ze door
de achterwand kunnen ontsnappen.

Catharina beweert dat we sterk moeten blijven, maar wat weet zij daarvan? We hebben nooit sterk hoeven zijn. Honger. Dat is alles wat ik voel. Mijn hoofd bonkt, mijn maag lijkt zichzelf op te eten. Catharina is nog steeds bezig met de boeken. 'De code moet hier [...], Moeder zou ons nooit hier achter [...] Toen zag ze dat bepaalde bladzijden [...] met de paginanummers [...] probeerde ik het cijferslot, maar [...] er moest misschien een som mee [...] Eerst slapen. Met honger [...].

31 dec - C heeft niet geslapen - en de code gekraakt! Er waren meer paginanummers dan op het cijferslot nodig waren. Als ze die van boek 2 op volgorde aftrok van die van boek 1, dan bleven precies acht cijfers over: 13071892. Natuurlijk onze geboortedatum! Het luik ging [...] we kwamen in een nieuwe kamer [...] haar geloven, maar de waarheid [...] heb geloofd dat we ooit naar buiten [...] kelder is ons thuis. Buiten [...] ons heeft beschreven, [...] nooit zelf hebben gezien [...] boos. Op Moeder, op C, [...] we hier nog?

1 januari 1929 - Een zalig nieuwjaar... Nou echt niet! In de nieuwe kamer staat een kast met een dikke houten deur. We hebben uren geprobeerd hem open te krijgen, maar hij zit stevig dicht. Er is een sleutel nodig. C denkt dat nieuwe [...] naar de sleutel zullen leiden. 'Het [...] zegt ze. 'We moeten slimmer [...] hoe kan ik slim zijn met deze [...] zijn traag, mijn armen en benen [...] lijkt sterker te [...] koppiger.

2 januari - Ik haat dit. Ik haat deze kelder, de raadsels, de honger. Moeder heeft ons in de steek gelaten. C blijft haar verdedigen, alsof ze niets verkeerd kan doen. 'Ze heeft ons nooit willen pijnigen,' zegt C. 'Dit is gewoon een test, of er iets mis met haar.' [...] die ons doodmaakt, denk ik [...] hebben nog nooit echt ruzie [...] was anders. Ik zie de [...] en voel een steek [...] mijn woede is sterker.

3 januari - We hebben een aanwijzing opgelost. Een kunstig gesneden houten kistje leek geen deksel te hebben, maar C (natuurlijk!) vond een medaillon dat precies paste in het houtsnijwerk. Door dat te draaien ging het kistje open. Met de sleutel van de kast erin! In de kast [...] paar blikken bonen en erwten en twee flessen [...] hebben we helaas geen opener, scherpe dingen [...] verboden. Maar het water is heerlijk, ook al [...]. Wie weet hoe lang het hier al [...] antwoord. Ik voel me nuttelo [...] slimmer dan ik, [...] honger haar ook [...].

4 januari - We vonden een sleutel in een verborgen compartiment in de kast. Maar nergens een slot waarin die past. Nog meer spelletjes van Moeder? Hoeveel meer kunnen we verdragen? C is zwakker vandaag. Haar stem is schor, haar ogen dof. Ze zegt dat ze zich goed voelt, maar [...]. De blikken krijgen we niet open, niets [...] flessen zijn al bijna leeg.

Misschien is ze [...] Ik probeer haar te overtuigen [...] ze wil doorgaan met de raadsels. [...] zei ze. 'We moeten het proberen.' [...] ergens weet ik dat het niet [...] dood lijkt dichter [...] .

5 januari - Ik heb gedroomd van moeder. Ze stond bij de deur, glimlachend, met een schaal vol eten in haar handen. 'Goed gedaan,' zei ze. Maar toen ik naar haar toe rende, verdween ze. Alleen de open kast bleef over, donker en dreigend. De droom voelde zo echt. Maar toen [...] was er alleen duisternis. De kelder voelt als [...] C. kan nauwelijks nog bewegen. Ik heb de blikken tegen [...] ze open zouden spatten, maar [...] Wanhoop maakt gek. Ze fluistert nog [...] onhoorbaar. 'Als we de code [...] er is geen code[...] niets. Alleen [...]

6 januari - Catharina is gestorven. Ik heb uren naast haar gezeten, haar hand vastgehouden tot ze koud werd. Mijn tweelingzus, mijn andere helft. Ik weet niet hoe ik zonder haar verder moet. Haar laatste woorden waren zacht, bijna verloren in de stilte:

'Het spijt me, Mathias.' Alsof [...] gedaan. Maar het is Moeder die [...] heeft ons hier achtergelaten. C verdiende dit [...] Ik ben alleen [...] ik niet kan bevatten. De stilte is ondraag [...] Alles aan deze kelder ademt C - [...] haar lijkt het licht doffer, de lucht zwaarder. [...] Ik probeer door [...]

7 januari - Ik kan niet meer schrijven. Mijn handen zijn te zwak, mijn gedachten onsamenhangend. Mijn handen trillen, mijn hoofd bonkt van de dorst. Dit is het einde. Ik weet het zeker. C's gezicht is alles wat ik zie. Haar lach, haar tranen, haar hoop.

Misschien zie ik [...] weer. Misschien is er buiten deze kelder [...] groters. Misschien wacht Moed[...] antwoorden. De wereld vervaagt[...] Het maakt niet uit. Niets [...] ga even liggen. Straks [...] .

Hier eindigt het dagboek. Aangenomen wordt dat Mathias op die dag of misschien iets later is overleden. De kelder is ontdekt via een deur, die aan de binnenkant de achterwand bleek te zijn van de kast die de tweeling open heeft gekregen. Ze waren dichterbij de oplossing dan ze zelf vermoedden. Als ze de twee schappen die in de kast zaten hadden verwijderd, kon de deur eenvoudig open. De tekens op de deur waren aanwijzingen om de schappen van buitenaf te verwijderen: eerst licht aan, dan kijken waar het mechaniek zich bevond. Door dat te draaien en te schuiven konden de schappen vallen en daardoor kon de deur vrij naar binnen bewegen. Met de sleutel die erbij hing, kon de kast van binnenuit geopend worden om in de ruimte van de tweeling te komen.

De Kerkers van Manus

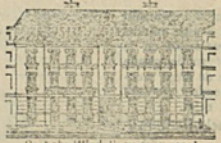

Manus was waarschijnlijk de enige persoon die wist van het bestaan van de tweeling van Anna Maria Singendonck. De zonderlinge tuinman, die Anna Maria kende via haar familie uit Den Haag, was echter niet zomaar een tuinman. Dat was slechts een dekmantel voor zijn eigenlijke werk: het ontwikkelen van een op kruiden gebaseerd geneesmiddel tegen krankzinnigheid. In het proces van deze ontwikkeling hebben er eind 19^e en begin 20^e eeuw gruwelijke gebeurtenissen plaatsgevonden in de kelders van landgoed Singendonck. Wie was deze Manus - en hoe kwam hij tot zijn lugubere activiteiten?

Thorbecke voerde
in 1865 de Wet op
de Uitoefening der
Geneeskunst in.

Advertentie van het Instituut Windelincx, dat vanuit
Brussel opereerde om de nieuwe wet te omzeilen.

GESTICHT IN 1860

GESTICHT WINDELINCX

RAADPLEGING : te Brussel, 134, Galliastraat, op donderdag, van 11 tot 2 ure; te Watermael, 4, Brugstraat, op maandag, dinsdag, woensdag, en ook op zondag, van 10 tot 1 uur.

GEZEGING ZONDER OPERATIE

der ziekten voor dewelke men de operatie aanraad, zoals :

Villas Windelincx te Watermael.

GESTICHT IN 1860

KANKER, GEZWELLEN, KLIEREN, LUPUS, BEENZIEKTE, BREUKEN, enz.

ZIEKTEN SINDS VELE JAREN MET VEEL SUCCES BEHANDELD

Kankeren kliergezwollen aan de borst, hals en baarmoeder. — Kanker aan de lip en tong. — Vretende wolf in het aangezicht. — Engelsche ziekte. — Sint-Marikoensiekte, enz.	Huidziekten zooals droog en nat zilt. — Puistjes. — Brand. — Jukking. — Schurft. — Melkkorst en andere verzweringen, enz.	Beenderziekte. — Dikke knie en gewellen aan de gewrichten. — Heupzweer. — Verkrommingen. — Veretteringen, enz.	Geheime ziekten der piswegen. — Pas ontstaane of verouderde vloeiing. — Vernauwing. — Blaasontteking. — Moedelijk of onvrijwillig wateren. — Zaadverlies. — Onmacht. — Breukzak. — Zakking en verzwering der baarmoeder. — Witvloed. — Suiker- en eiwitziekte. — Steenziekten.
Mond-, keel- en neus ziekte. — Verzwering der keelklieren. — Tand of traanistels. — Verzwering of verstoptheid in den neus, enz.	Verschuillende ziekten Bloedverlies. — Bloedspruiving. — Spaan. — Aderspattige zweren der beenen. — Rhumatiek. — Zweetvoeten of handen. — Verval van het gehoor of gezicht.	Zenuwzwakte. — Door buitensporigheden, misbruiken, overspanning of verzwakte ziekten zooals influenza, lijden eene menigte personen zonder het te weten aan zaadverlies : Lamheid, vermoedheid in de beenen, uitputting, verlies van het geheugen, van het haar, van het gehoor, slechtheden, moedelijk ophouden van 't water, zenuwachtig beven, veel zweten, hartkloppingen, onmacht, zenuwpijnen, maagziekten en alle zenuwstoringen komen er uit voort. Het Gesticht Windelincx heeft de genezende middelen voor deze ziekte gevonden.	

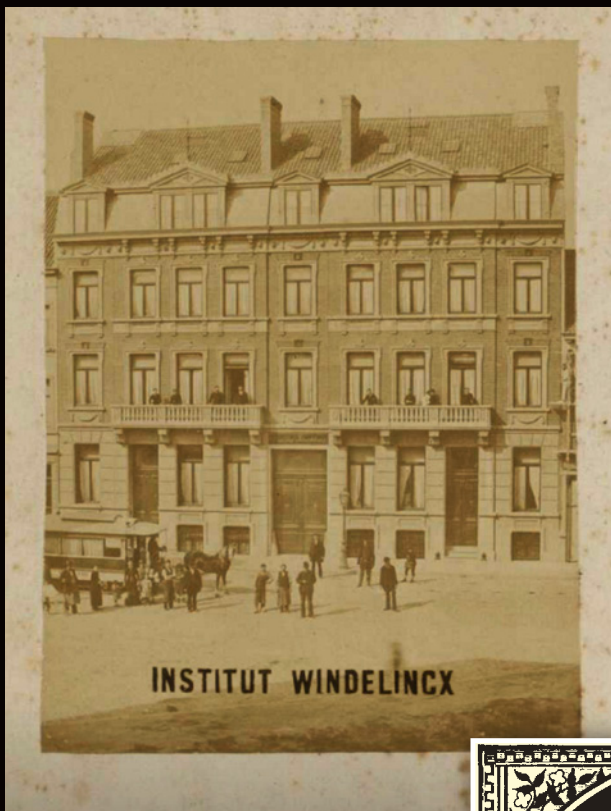
Hoe heeft het zover kunnen komen?

Invoering nieuwe wet | Toen in 1865 door Thorbecke de Wet op de Uitoefening der Geneeskunst (WUG) werd ingesteld, verloren talloze zelfbenoemde artsen het recht om hun vak uit te oefenen. Hieronder bevonden zich regelrechte kwakzalvers, maar ook serieuze artsen die zich bezighielden met wat we tegenwoordig 'alternatieve geneeswijzen' noemen. Vanaf 1865 moest elke arts een academische scholing hebben en praktiserende geneesheren moesten een artsexamen doen. Velen zakten hiervoor, wat ook de bedoeling was van de elite die ervoor gezorgd had dat de WUG erdoor was gekomen. Het uitoefenen van het vak van arts zonder papieren was voortaan strafbaar en pas sinds 1993 zijn alternatieve geneeswijzen weer toegestaan, met de invoering van de Wet op de Beroepen in de Individuele Gezondheidszorg (BIG).

Het instituut Windelincx | Een van de bekendste artsen die door de WUG in diskrediet werden gebracht, was Joseph Windelincx. Hij beweerde zonder operaties alle vormen van kanker te kunnen genezen en had een grote en rijke clientèle opgebouwd, die zich uitstreckte tot in de regering en zelfs het koningshuis. Het Weekblad tegen de Kwakzalverij voerde een niet-aflatende strijd tegen Windelincx, en op grond van de nieuwe wet kon de elite hem uiteindelijk zelfs dwingen het land te verlaten.

Maar de kwakzalver liet zich niet uit het lucratieve veld slaan. Hij zou in Brussel 'L'Institut Windelincx' oprichten en van daaruit zijn Nederlandse cliënten blijven bezoeken en bedienen. Via brutale advertenties bleef hij als consultant zijn diensten en producten aanbieden, en tot zijn dood bleef hij de aantijgingen van de lobby tegen de kwakzalverij hard aanvechten, in rechtzaken en via de pers.

Een van de persoonlijke assistenten van Joseph Windelincx verhuisde niet mee naar Brussel. De jonge en ambitieuze Hermanus van Eijk had andere plannen.

L' Institut Windelinx in Brussel, dat na de invoering van de WUG in Brussel is opgericht om van daaruit de Nederlandse markt te kunnen blijven bedienen.

Hierboven een advertentie voor het succesvolle 'medicijn' uit ca. 1890. Links: een fles Lydia E. Pinkham's Vegetable Compound, zoals er miljoenen zijn geproduceerd.

Manus in de leer bij Windelincx en Lydia Pinkham

De jonge Manus | Begin jaren '90 van de 19e eeuw had Windelincx een gedreven assistent, die heilig geloofde in de aanpak en brouwsels van Windelincx. Deze Hermanus van Eijk, geboren in 1870 in een handelsgezin en een zeer leergierige jongeman, verkeerde met zijn meester in de hoogste kringen van Den Haag. Ook de familie Singendonck had enkele fervente volgers van Windelincx en Manus kwam regelmatig bij de jonkvrouwen Emma en Henriëtte Singendonck, die woonden aan de Lange Voorhout. Bij hen hoorde hij verhalen over hun zus, Anna Maria, die rond die tijd in het krankzinnigengesticht het Cellebroederenhuis in Nijmegen opgenomen was.

In die tijd waren psychiatrische problemen en krankzinnigheid een opkomende markt en zoals zijn leermeester Windelincx zich had gespecialiseerd in kankergenezing, zo wilde Manus een middel tegen krankzinnigheid ontwikkelen. Vooral vrouwen werden vaak als krankzinnig betiteld en aangezien dat de grootste markt was, kwam Manus op het spoor van Lydia Pinkham.

In de leer bij Lydia Pinkham | Om kennis te vergaren van geneeskrachtige kruiden ging Manus zelfs een halfjaar naar Amerika in de leer bij Lydia Pinkman. Dat was een miljoenenbedrijf, opgebouwd rond de Vegetable Compound van de naamgeefster, een kruidig middeltje tegen zowat alle vrouwenkwalen. Met de referenties van Windelincx werd Manus daar met open armen ontvangen, in de verwachting dat de Vegetable Compound via Windelincx op de Europese markt gebracht zou kunnen worden.

Manus had echter zijn eigen agenda: hij bekwaamde zich in de kruidenkunde en zoog alle kennis die Lydia Pinkman in 40 jaar had opgebouwd in zich op. Niet van haarzelf overigens, maar van haar opvolgers. Lydia Pinkman was al in 1883 overleden, maar het bedrijf had haar dood verzwegen en was zelfs haar beeltenis op de verpakkingen steeds blijven verouderen, om de lucratieve handel met haar naam en reputatie levend te houden.

Kwakzalvers bestreden

In de buitenwereld brokkelde intussen het Lydia Pinkman-imperium af, onder meer door een nieuwe gezondheidswet in 1906 in Amerika. Sindsdien moesten claims op de verpakking verantwoord kunnen worden met onderzoeksresultaten, waarbij de samenstelling van elk geneesmiddel en de werkzame stoffen vrijgegeven moesten worden. De succesvolle claims van de Vegetable Compound, inspelend op de onwetendheid en angsten van de gemiddelde vrouw, werden vervangen door 'In use for over 50 years'. Bovendien werd rond die tijd bekend dat Lydia Pinkman al in 1883 was overleden, waarmee niet alleen het bedrijf, maar ook de geloofwaardigheid van het product een fikse deuk opliep.

Ook in Nederland en België werden academische bewijzen opgestapeld tegen de aanpak van het Windelinx Instituut. Goede resultaten, waarmee zowel de Amerikaanse oplichters als de vanuit Brussel opererende zwendelaars adverteerden, bleken geheel en al te danken aan placebo-effecten. Hun genezingen hadden op geen enkele bewijsbare manier te maken met de inhoud van de drankjes, smeerseltjes en pastilles die decennia lang met forse winsten werden geproduceerd. Het Maandblad van de Vereniging tegen de Kwakzalverij heeft hierin een grote rol gespeeld.

No. 11. Twintigste Jaargang.

November 1900.

M A A N D B L A D

UITGEGEVEN DOOR DE VEREENIGING

TEGEN DE KWAKZALVERIJ.

Alle brieven, REDACTIE of ADMINISTRATIE betreffende, te adresseeren aan den heer A. J. Wijnne, Gemeente-Apotheker te Middelburg.

Lid der VEREENIGING TEGEN DE KWAKZALVERIJ is, elk die haar doel wil helpen bevorderen en een jaarlijkse contributie betaalt van f. 3.— Men wordt lid door aanmelding bij den secretaris-penningmeester of een der andere bestuursleden. Het vereenigingsjaar loopt van 1 Jan. tot 31 Dec. Wie voor het lidmaatschap wenscht te betaalen, geeft daarvan vóór 1 December aan den secretaris-penningmeester kennis. De contributie wordt in het begin van het jaar per postwissel bij den secretaris-penningmeester ingewacht, die daarvoor in Februari formeel hiervan toezicht. Over het niet aldus betaalde wordt later per postwissel bericht.

De leden der Vereniging ontvangen, behalve een exemplaar van het blad, zoveel exemplaren als zij aanvragen ter verspreiding. Voorloepig kan dit aantal echter, bij betaling van d. enkele contributie, niet meer dan 10 per maand bedragen.

De bijdrage verschijnt den eerste van elke maand. Prijs per jaar f. 1.25, franco per post. Men abonneert zich bij alle boekhandelaars en bij den Secretaris, doch niet anders dan voor den geheelen jaargang.

Het abonnementsjaar loopt van 1 Januari tot 31 December. Over het bedrag wordt in de eerste drie maanden bericht.

BESTUUR DER VEREENIGING.

J. M. van Elk, te Dordrecht, Voorzitter.

Dr. H. Burger, te Amsterdam.

Mr. H. Massink, te Amsterdam.

J. van Riel, te Amsterdam.

A. J. Wijnne, te Middelburg,

Secretaris-Penningmeester.

GETAL LEDEN 702.

De eerste twee artikelen van de Statuten der VEREENIGING TEGEN DE KWAKZALVERIJ, goedgekeurd bij Koninklijk Besluit van 30 Juli 1890, luiden:

Art. 1. De Vereniging tegen de Kwakzalverij is gevestigd te Amsterdam.

Bij heeft ten doel de bestrijding der kwakzalverij, in het bijzonder die met geneesmiddelen.

Art. 2. De Vereniging tracht haar doel te bereiken:

a. door het onderzoek van als geneesmiddelen aanbevolen stoffen;

b. door het naspreken van de betrugtelijke handwijzen die bij het aanbevelen van de middelen worden te laet genomen;

c. door het bekend maken der uitkomsten van het onderzoek en b. genoemd;

d. door het bevorderen van de toepassing der wettelijke bepalingen, die de kwakzalverij kunnen tegengaan;

e. door aan te dringen op betere wettelijke bepalingen ter bestrijding der kwakzalverij.

Het nadrukken van artikelen uit dit blad is geoorloofd en wordt, ter bevordering van het doel der Vereniging, dringend verzocht.

INHOUD.

Bericht omtrent de gratis-verspreiding.

Hoofdartikel: Een „nieuw“ Volta-kruis.

Berichten: Publicatie van den Gezondheidsraad te Karlsruhe over „La Mifecore Nouvelle“ — Deutscherge uitvoering der tandheelkunde — Vergoeding door Haarlemerhoede — De Dalton's aural institute. — Maatregelen tegen kwakzalverij in Oosteurop.

Grootere artikelen: Hoe de Sanguine-fabrikanten aan namen komen. — Anti Kanna, — Polmo. — Dr. Pieter's Zakuro of Bloedzuiverder. — Reimans verbind. — Kwakzalver en Justitie.

Ingezonden: De behandeling door den Bijterveld. — De „maden“ van den dentist Houdender.

Correspondentie.

Zij die met het nieuwe Vereenigingsjaar lid der Vereniging wenschen te worden, of zich op het Maandblad willen abonneren, gelieven zich reeds thans aan te melden bij den Secretaris-Penningmeester te Middelburg.

volgende gepubliceerd: „Op grond van een rapport van een gerechtelijk deskundige heeft in den laatsten tijd in verscheidene winkels de inbeslagnemings plaats gehad van Volta-kruizen en sterren, alsook van de handelsboeken en correspondentie, die op den verkoop van dit artikel betrekking hebben. Tegen de verkoopers zijn aanklachten wegens bedrog ingediend. Zoals te begrijpen is, zijn de Volta-kruizen, waarvan de werkelijke waarde nog geen 6 centen is, niet in staat, een constanten electrischen stroom op te wekken en een geneesende inwerking op zels enigen invloed op ziekte-toestanden uit te oefenen.“

Zoo handelt men in Duitsland; en wat geschiedt in Nederland? Is, wat in Duitsland door bevoegde autoriteiten als bedrog wordt gekennmerkt, in Nederland geen bedrog?

Of laat men daar maar toe dat een dergelijk bedrog, zooal ingevond, niet ernstig schade aan het

en gebruiksaanwijzingen werd steeds beweerd, dat het Kracir, Konink. gepatenteerde Volta-kruis, kostende een gulden, volkomen genezing zou teweegbrengen, en nu, nu het den kwakzalver in zijn kraam te pas komt, wordt dat onfeilbare plotseling vraagstuk tot een middel, waarbij enkele patiënten „geen volkomen genezing gevoelden hadden“, teneinde voor 50 centen meer, thans het echte onfeilbare aan den man te brengen.

„De manoeuvre is tamelijk doorzichtig; nu de z.g. Prof. Haxen, de man van het onvervalsche gepatenteerde Volta-kruis, gezien heeft, dat er nog lichtgeloofgen (om geen harder woord te gebruiken) te over zijn, die een gulden voor zijn volkomen waardeloos prul uitgaven, heeft hij gedacht, dat er ook nog wel gevonden zullen worden, die men wat meer kan laten betalen. En die zaak is een uitdaging.“

Manus naar Velp

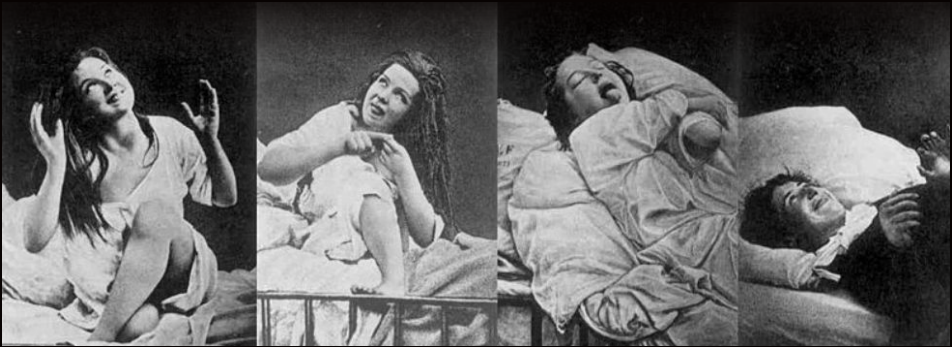
Na zijn opleiding bij Windelincx en Lydia Pinkham zocht Manus een mogelijkheid om zijn middel te ontwikkelen en nam hij contact op met Anna Maria. Zij gaf hem graag de gelegenheid te experimenteren met zijn geneesmiddel tegen krankzinnigheid, in de hoop dat hij iets zou ontdekken dat ook haar eigen lijden zou kunnen verlichten.

Hij ging officieel aan de slag als tuinman, maar zijn werkelijke bezigheid was de kruidentuin en het brouwen van zijn eigen 'Compound'. Toen hij bij haar in dienst trad, was Anna Maria al enkele jaren uit het Cellebroederenhuys en groeide de tweeling, die zij verborgen hield van de wereld, uit de babykamer.

Manus heeft haar geholpen met het bouwen van de kelders waarin de kinderen de rest van hun onfortuinlijke bestaan zouden doorbrengen. Vanaf dat moment zat Anna Maria bij Manus in de tang. Hij kende haar bizarre geheim en chanteerde haar met de dreiging dat hij naar de politie zou stappen.

Anna Maria wist dat ze dan haar kinderen kwijt zou raken en dat zij met haar verleden in het Cellebroederenhuys voor altijd in de gevangenis of in een krankzinnigengesticht terecht zou komen. Zo kreeg Manus een enorme macht over haar, inclusief de beschikking over haar landgoed en het Singendonck-familiekapitaal.

Dit gaf hem vrijwel onbeperkte mogelijkheden om zijn product te ontwikkelen en te testen.

Boven: Foto's van krankzinnige jonge vrouwen eind 19e eeuw. Geestesgesteldheid had toen veel aandacht, met artsen als Breuer, Freud en even later Jung, die er hun levenswerk van maakten. Ook in Nederland werd geëxperimenteerd met nieuwe behandelingen van psychiatrische patiënten, zoals door het echtpaar Johannes van Duuren en Maria van Vulpen. Zij runden vanaf 1838 het Cellebroederhuis in Nijmegen, waar Anna Maria Singendonck van 1887 tot 1891 verbleef. De patiënten kregen daar een grote mate van vrijheid ten opzichte van de harde en mensonterende methoden die tot dan toe gebruikelijk waren.

Midden: een schedel zoals er enkele gevonden zijn in de kelders. Manus' experimenten beperkten zich niet tot middeltjes en injecties, ook boorde hij gaten in de hoofden van de meisjes om zijn brouwsels rechtstreeks in de hersenen te testen.

Rechts: Van het 'Liefdesgesticht Larenstein' is behalve een kapel en de begraafplaats niet veel meer over. Het landgoed is tegenwoordig in gebruik door Hogeschool Van Hall Larenstein en door Helicon MBO.

Weesmeisjes als testobjecten

Meisjes uit het internaat | Manus ontwikkelde een aantal varianten van de Compound.

Op dat moment was hij nog altijd te goeder trouw over de werking van de middelen die zijn voorbeelden Windelincx en Lydia Pinkman fabriceerden en grootscheeps aan de man brachten: Manus dacht oprecht een goed middel tegen krankzinnigheid te kunnen ontdekken. Maar hij wist dat hij vanwege de WUG-wet geen enkele kans had om zijn middel te testen of te verkopen. Zodra hij dat deed was hij zelfs strafbaar. Hij moest dus op zoek naar illegale manieren om zijn middelen te testen. De oplossing vond hij in het nabijgelegen Liefdesgesticht Larenstein. In dat klooster, dat tussen 1892 en 1973 gerund werd door Zusters van de Goede Herder, was een internaat voor weesmeisjes en 'gevallen meisjes'. Meisjes zonder familie dus, of meisjes die verstoten waren door hun familie omdat ze ongewenst zwanger waren of omdat ze in aanraking waren geweest met justitie. Ze werden er door de Zusters liefdeloos, streng en hardhandig heropgevoed. Ze kregen een nieuwe (katholieke) naam en mochten met elkaar niet over hun verleden praten. Met 'rijkelijkje en gulle donaties uit het familiefortuyn van de Singendoncks' kon het weeshuis vele meisjes opvangen. Op het hoogtepunt in 1932 zaten er maar liefst 335 meisjes. Maar de donaties van Anna Maria Singendonck waren allerm minst gul. Ze waren betalingen van Manus voor het leveren van meisjes, die zonder familiebanden en vriendschappen gemakkelijk spoorloos konden verdwijnen.

Psychiatrische patiënten kweken | Manus werkte samen met enkele medewerkers van het weeshuis. Meisjes die geen enkel familielid meer hadden werden administratief geadopteerd door gezinnen, meestal in de Nederlandse overzeese gebiedsdelen. Dat gebeurde enkel op papier: de meisjes gingen niet naar het buitenland, maar werden aan Manus overhandigd. Er werden ook veel meisjes als 'ontvlucht' en 'verblijfplaats onbekend' geregistreerd, wat ook in werkelijkheid vaak voorkwam. Manus sloot ze op in de kelders die hij, net als de kelders van de tweeling, onder en rondom het landhuis van Anna Maria Singendonck bouwde. Voor Manus was het zaak om de meisjes zo snel mogelijk krankzinnig te maken, zodat hij zijn geneesmiddel op hen kon testen. Hij hoorde hen uit over hun grootste angsten en vervolgens sloot hij ze op in een ruimte waarin die angst maximaal werd uitgebuit. Met eenzame opsluiting in de uiterst angstaanjagende en kleine ruimtes doorliepen de meisjes in snel tempo verschillende stadia van krankzinnigheid: al binnen enkele dagen hoorden ze stemmen, na twee weken leden ze aan heftige psychotische aanvallen en na een maand waren ze in een continue shock-toestand aanbeland. Manus kon in elk stadium zijn middelen testen.

Liefdesgesticht Larenstein

Het gesticht waar Manus de meisjes vandaan haalde voor zijn experimenten, bevond zich zo'n 2,5 km van het landgoed. De dorpskern van Velp was destijds nog klein en de weggetjes eromheen waren afgelegen genoeg om de meisjes ongezien naar Landgoed Singendonck te smokkelen.

Manus' obsessie

Manus had weinig last van de buitenwereld. Hij had rondom en onder het landhuis zijn eigen wereld geschapen en was ervan overtuigd dat hij een nieuw en krachtig geneesmiddel zou ontdekken dat de hele medische wereld verstedd zou doen staan. De mensheid zou hem vergeven en zelfs de horror waaraan hij de weesmeisjes had blootgesteld zou hem worden vergeven.

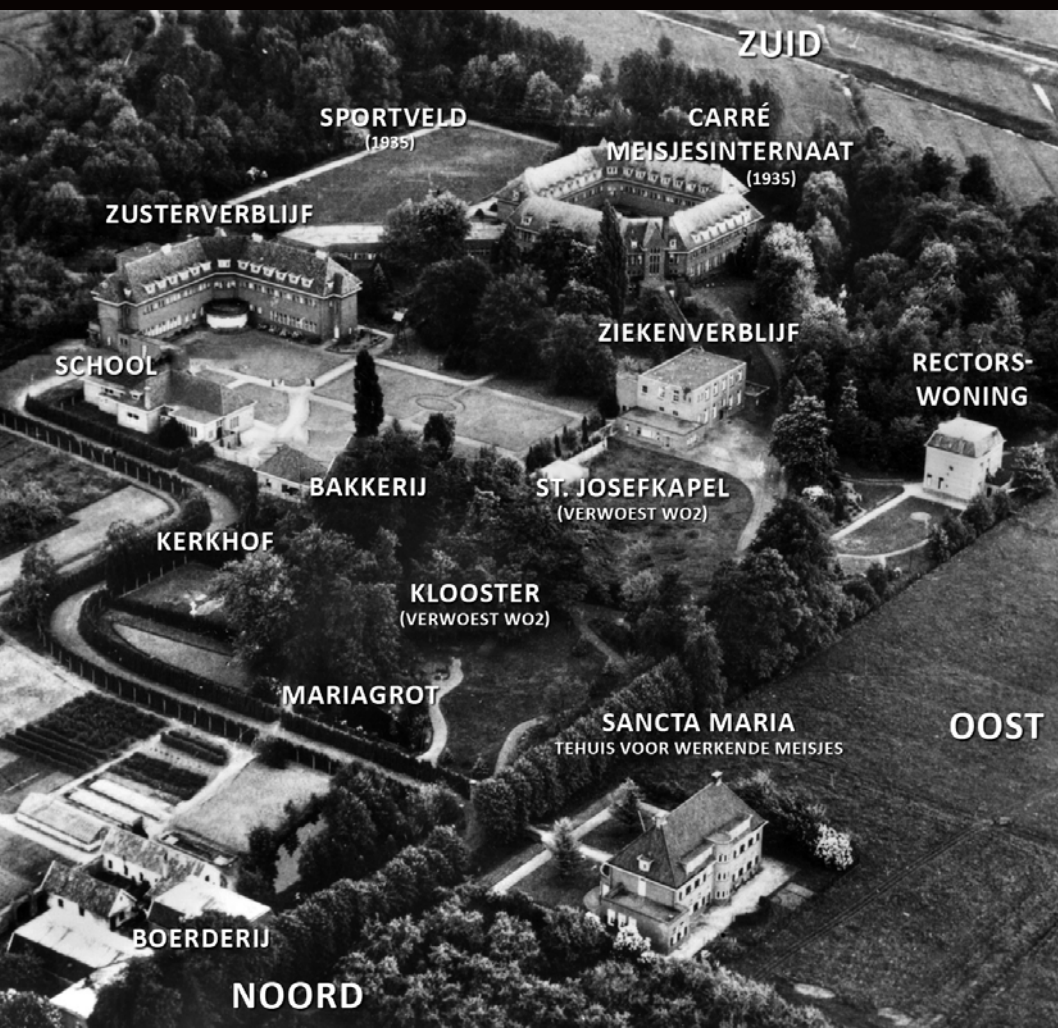
Als een obsessieve wetenschapper noteerde hij de resultaten en vaak dacht hij werkelijke verbeteringen aan te treffen. In werkelijkheid ontsteeg het middel nooit de kwakzalverij van zijn illustere voorbeelden. De enige zichtbare resultaten werden waarschijnlijk geboekd bij meisjes die met een laatste restje helderheid probeerden mee te werken, in de hoop uit hun nachtmerrie verlost te worden.

Anna Maria redder in nood

Aanvankelijk stond Anna Maria achter de experimenten van Manus. Het ging immers om de genezing van krankzinnigheid, waarvan zichzelf ook nog zou kunnen profiteren. Maar gaandeweg kreeg Anna Maria steeds minder vertrouwen in Manus. Zijn oorspronkelijke werkwijze was nog rationeel, maar groeide uit tot een manische obsessie, waarbij de weesmeisjes steeds meer als proefobjecten en steeds minder als levende wezens werden behandeld.

Anna Maria kon dit niet aanzien en besloot om de opgesloten meisjes achter de rug van Manus om te gaan helpen. Op eenzelfde manier zoals ze later haar tweeling een uitweg uit hun kelder zou bieden, maakte ze raadselachtige puzzels. Die waren onderdeel van de attributen waarmee Manus zijn proefkonijnen angst aanjaagde, en ze hield Manus voor dat deze puzzels het proces om de meisjes krankzinnig te maken versnelden. In werkelijkheid bevatten de puzzels clous waarmee de meisje konden ontsnappen zonder dat Manus doorhad dat Anna Maria daarbij geholpen had. Als de meisjes dan tenminste de puzzels herkenden en konden oplossen, voordat ze ten prooi vielen aan Manus.

De meeste meisjes kwamen ellendig aan hun eind. Op eentje na: De Rotterdamse Berdien Brinkers wist op tijd te ontsnappen.

Luchtfoto uit 1955. Grote delen van het Landgoed Larenstein zijn hierop nog zoals ze in de tijd van Berdiens aanwezigheid waren. Alleen het klooster en de kapel, beide verwoest in de tweede wereldoorlog, ontbreken op deze foto. Het carré is in 1935 gebouwd, tegelijk daarmee is ook het sportveld aangelegd.

Op Zoek naar Antwoorden

Berdien Brinkers was al jong wees en werd huishoudster en kindermisje bij een rijke familie in Rotterdam. Na een periode van uitbuiting en misbruik door de heer des huizes, werd zij in Liefdesgesticht Larenstein geplaatst en kwam vervolgens terecht in de kelders van Manus. Als enige van 42 meisjes kon zij ontsnappen en toen in 1932 de ontdekking van de andere kelders in Velp in het nieuws kwam, legde zij het verband tussen dat krantenbericht en haar ervaringen. Ze verliet haar gezin en ging met gevaar voor eigen leven op zoek naar antwoorden.

Wij waren niet belangrijk

Waar ben ik? M'n hoofd bonkt. Ik hoor niets en zie niets. 'Hallo, is daar iemand?', zeg ik voorzichtig. Geen antwoord. Ik hoor wel dat de ruimte klein is. Ik voel prikken in m'n dijen en m'n rug. Als ik wat ga verliggen, wiebelt een krakkemikkige brits met mij mee en kraakt een matras van ruwe jute met droog stro onder mij. Langzaam wennen m'n ogen aan het donker. Een minimaal straaltje licht komt door een klein spleetje. Ik sta voorzichtig op. De brits is laag en mijn voeten raken de koude stenen ondergrond eerder dan ik verwacht. Ik huiver. Een tinteling stijgt naar mijn hoofd en ik wankel. Mijn hand vindt steun tegen een ruwe muur. Die voelt kil en vochtig aan. Ik schuifel naar het streepje licht en kan er net doorheen kijken.

Ik zie een gang, verlicht met een zwakke gaslamp. Ik zie niet hoe ver de gang doorloopt, maar tegenover mij zie ik drie deuren. Elke deur heeft een klein schuifluikje. Waarschijnlijk met zo'n zelfde spleetje als waardoor ik nu kijk.

Wat doe ik hier? Hoe ben ik hier terechtgekomen? Het laatste dat ik mij herinner is dat ik ging slapen. Na een gewone werkdag bij de zusters. De zusters van de Goede Herder. Goede herder, mijn reet. Als ie werkelijk goed was, had ie ons nooit zo hard laten werken.

Ik ben geboren in Rotterdam. Mijn moeder heb ik nooit gekend. Zij stierf al bij mijn geboorte in 1902. Mijn vader kende ik wel, maar dat had niet gehoeven. Hij betaalde zijn zus, mijn tante, zodat zij voor mij kon zorgen. Dat deed ze wel, maar niet echt met hart en ziel. Meer voor het geld - en daarvan wilde ze liefst zoveel mogelijk voor zichzelf overhouden. Mijn kleren bestonden uit oude lappen die zij verstelde en eten was altijd net genoeg om te overleven, maar ook niet meer dan dat.

Mijn vader was er gelukkig bijna nooit. Als hij er al was, was ie dronken en meestal was er dan een vrouw bij die ik niet kende. Hij is verdronken met het schip waarmee ze op en neer voeren naar Oost-Indië. Het nieuws over zijn schip werd overschaduwd door de Titanic, die vrijwel tegelijkertijd verging. Alsof de dood van mijn vader en de rest van de bemanning minder waard was. Ach ja, wij waren altijd al onbelangrijk.

Toen mijn vader overleed en mijn tante geen inkomsten meer voor mij genoot, werd ik door haar naar een herenhuis aan de Heemraadssingel gestuurd. Daar kon ik tegen kost en

inwoning helpen in de huishouding. En ik vermoed dat mijn tante er ook nog wel wat voor beurde. Ik kwam bij de familie Van Arckel en was daar de hele week, 24 uur per dag. Ik moest daar zo ongeveer alles doen waar Mevrouw geen zin in had. Mijnheer was bijna nooit thuis. Hij was een belangrijke advocaat en had altijd zaken in de stad te doen.

Het leukst was het met de kinderen. Emma was vier en Bastiaan twee jaar oud toen ik er kwam. Toen Mevrouw na enige tijd doorhad dat ik best pienter was en goed voor de kinderen kon zorgen, mocht ik steeds meer met ze doen. Ik kon met ze gaan wandelen en de eendjes in de singel gaan voeren. We speelden veel buiten en ik leerde Emma kaatsen en hoepelen. Toen Mevrouw een miskraam kreeg - en acht maanden later weer een - lag ze meer in bed dan dat ze op was. Vervelend voor haar, maar voor mij was dat eigenlijk best prettig. Daardoor kon ik zelf het huishouden bepalen en meer tijd met de kinderen doorbrengen. In de zes jaren dat ik bij de familie heb ingewoond, was dat de tijd die ik het meest gelukkig was. Helaas heeft die veel te kort geduurd.

Het gaat mis met Mijnheer

Met Mijnheer ging het voor het eerst mis toen ik mijn zaterdagse bad nam. Het was in de tijd dat Mevrouw hele dagen boven op bed doorbracht. Ik had de kinderen net in bad gedaan en naar bed gebracht, en extra water gekookt om het bad voor mezelf weer wat warmer te maken. Ik zat beneden in de tobbe in de bijkeuken en had net mijn haren ingewreven met een mengsel van zeepoeder, soda en reukolie, dat ik ook altijd voor Mevrouw moest maken. Met iets minder reukolie, anders zou het misschien teveel opvallen dat ik mij enige luxe toe-eigende.

Toen ik mijn haar wilde uitspoelen en mijn hoofd achterover hield, zag ik in de spiegel dat de deur op een kier stond en dat Mijnheer daar stond te loeren. Hij wendde snel zijn blik af. Maar in plaats van weg te gaan, alsof het een toevallige vergissing was, kwam hij binnen. Ik sloeg mijn armen gekruist voor mijn borsten, die toen al behoorlijk op scheut waren. Ik sloeg mijn ogen neer en hij pakte de ketel met vers spoelwater, die ik heel onhandig nog in mijn hand had. Hij goot scheutjes water op mijn hoofd en masseerde de zeep uit mijn haren.

'Je weet toch dat we heel erg blij met jou zijn, Berdien? Zonder jou zouden mijn vrouw en ik ons in deze situatie geheel geen raad weten.' Ondertussen veegde hij zeepresten weg die op mijn rug en schouders terecht waren gekomen. Toen duwde hij mijn armen weg van mijn borsten, om ook daar de zeep weg te wrijven. Tot de zeep allang weg was. En tenslotte stak ie zijn handen tussen mijn buik en opgetrokken knieën in het water, om ze af te spoelen.

Ammehoela. De smeerlap. Toen had ik hem eigenlijk al moeten zeggen dat ik daar niet van gediend was, maar ik was nog jong en wist niks. Of nou ja, heel weinig. Al had ik donders goed door dat dit niet de bedoeling was.

Later die week kwam hij voor het eerst naar mijn kamertje, 's nachts. Ik hoorde mijn deur zachtjes piepen en wist meteen dat dit Mijnheer moest zijn. Met ongetwijfeld nare bedoelingen, maar dat was niet het eerste waaraan ik dacht. Die hengersels moet ik snel invetten. Ik was meer bezorgd dat de kinderen of Mevrouw het zouden horen dan dat wat er gebeurde mezelf zou raken. Hij glipte zachtjes bij me in bed, tegen mijn rug aan. Ik hield me stil, maar mijn hart bonkte zo hard, dat hij mijn angst gehoord en gevoeld moet hebben. Hij pakte mijn hand en leidde die onder zijn nachthemd naar zijn kruis. Hij wurmde zijn gezwollen geslacht in mijn vuist en duwde mijn hand op en neer. Totdat hij ingehouden kreunde en met zijn kruis tegen mijn billen schokte. Ik voelde een plakkerige nattigheid door mijn nachtpon druipen. Mijnheer bleef nog even liggen en toen zijn ademhaling weer normaal was, verdween hij. Er was geen woord gezegd.

Vanaf dat moment werkte hij vaker thuis. Als ik zijn werkkamer moest dweilen, dan was hij ook daar. Als ik dan op mijn knieën onder zijn bureau kwam, had hij zijn sjieke klepbroek al open en moest ik zijn geslacht in mijn mond nemen. Als hij begon te schokken, dan trok ie met beide handen mijn hoofd stevig naar zich toe, zodat ik zijn gore goedje al kokhalzend moest doorslikken. Dat ging zo een paar maanden door.

De eerste keer dat hij mij penetreerde was in de keuken. Hij had mij daar al vaker beslopen en van achteren bij mijn borsten gepakt. Later kwam daarbij dat hij zijn kruis steeds steviger tegen me aanduwde en met een gevlekte broek weer wegging. En nu lichtte hij mijn schort en rok op, trok mijn onderbroek omlaag en wrikte met zijn voet mijn benen uit elkaar. Ik hield me staande aan de rand van de gootsteen toen hij zijn geslacht in me stak. Het was pijnlijk, maar ik gaf geen kik. Ik liet hem begaan. Wat moest ik anders?

Zijn nachtelijke bezoeken werden frequenter en sinds de eerste keer in de keuken hield hij zich niet meer in. Altijd nam hij me van achteren en eindigde hij stevast zwaar hijgend met ingehouden kreunen. En ik bleef achter met vlekken in mijn bed en nachtkleed, zodat ik steeds vaker moest wassen om de sporen uit te wissen. Nooit werd er een woord gewisseld. Hij ging er kennelijk van uit dat ik erover zou zwijgen. En dat deed ik ook. Achteraf is het een wonder dat ik nooit zwanger ben geraakt. Van het verband tussen seks en kinderen krijgen was ik me niet bewust. Dat was me nog nooit verteld.

Op een avond was er een samenkomst, waarbij ik het diner verzorgde. Mevrouw lag in het Eudokiaziekenhuis, na haar tweede miskraam. Het kwam vaker voor dat relaties van Mijnheer met hun vrouwen kwamen eten. Dit was kennelijk een belangrijke avond, want ik kreeg speciaal nieuwe dienstkleeding, een zwart tuniek met witkanten afzetsels en een breed vallende rok die maar net over de knie kwam. Toen ik het na het koken en alle voorbereidingen aantrok, vond ik mezelf erg mooi. Ik knoopte zelfs niet al mijn haren op een knot, maar liet een paar krullerige slierten vrijhangen, zoals het meisje op de cacao van Van Houten. Ik was zestien en ik zag mijzelf in de spiegel voor het eerst als een vrouw.

Toen ik erachter kwam dat het gezelschap op deze avond uit enkel mannen bestond, voelde ik mij niet prettig in mijn nieuwe kleding en schort. Hun eerst nog schichtige blikken op mijn borsten als ik mij voorover boog om hun glazen in te schenken, lieten mij beschaamd de ogen neerslaan. Naarmate de avond vorderde en er meer gelegeerde flessen wijn dan volle in de keuken stonden, werden de heren onbetamelijk vrijpostig. Een van hen spoorde me zelfs aan om zijn glas tot de rand toe te vullen. Dat was tegen de etiquette, maar zo had hij meer tijd om zijn hand onder mijn rok tussen mijn benen te steken.

Een van de heren heette Hendrik. Telkens als ik iets serveerde of de kamer rondkeek wie ik moest bijschenken, viel het me op dat hij mij met zijn ogen volgde. Toen de heren zich na het diner met cognac en sigaren terugtrokken in de rookkamer, ruimde ik af en deed de vaat. Ik was klaar en moe van de vreselijk drukke dag kon ik gelukkig meteen naar bed. Juist toen ik mijn nachtkleed aanhad en in bed stapte, ging de deur open en kwam meneer Hendrik binnen. Ik trok de dekens hoog tegen me op, om mijn borsten aan zijn zicht te onttrekken. 'Ik wilde je even bedanken voor je uitstekende bediening van vanavond', zei hij, terwijl hij op de rand van het bed ging zitten. 'En ik hoorde dat je nog meer talenten hebt'.

Op de vlucht voor de Heren

Hij duwde mijn handen met het deken omlaag en keek schaamteloos naar mijn borsten, die in mijn dunne nachtop en door de kou net zo goed naakt hadden kunnen zijn. Met de wijsvinger van zijn vrije hand prikte hij eerst zachtjes op mijn rechterschouder, waarna zijn gehele hand mijn borst omvatte en mij plat op bed drukte. Hij boog voorover en drukte zijn naar wijn en sigaren stinkende mond op de mijne. Op het moment dat hij zijn tong tussen mijn lippen probeerde te duwen, kon ik het niet meer harden. Ik beet zo krachtig als ik kon in zijn tong, terwijl ik mijn handen losrukte en zijn gezicht met mijn nagels bewerkte. Alle woede en schaamte die ik met Mijnheer al zo lang had ingehouden, kwam er in één nietsontziende golf uit.

Hij rukte zich los en sloeg hard met vlakke hand tegen mijn gezicht, maar dat deerde me niet. Het lukte me om de rug van zijn hand een paar flinke krassen mee te geven, terwijl hij hem achteruit ophief voor een nieuwe ransel. Mijn hand schoot door en ik voelde dat ik opnieuw door zijn gezicht kraste. Zijn tweede klap kwam niet. In plaats daarvan greep hij naar zijn rechteroog en slaakte een kreet. 'Godverdomme, stom sekreet!' Ik sprong uit bed, griste in één beweging mijn kleding van de stoel en vluchtte mijn kamer uit, naar beneden, door de hal, door de voordeur, naar buiten. Mijnheer stond in de deuropening van de rookkamer toen ik er voorbij rende. Ik heb nog nooit zo'n dodelijke blik naar iemand geworpen als op dat moment. Achter hem zag ik twee van zijn vrienden over zijn schouder meekijken. Misschien hadden ze wel allemaal dezelfde verwachting gehad als meneer Hendrik. Nou, mooi niet. Vandaag niet en nooit niet.

Toen ik mij in de duisternis van het parkje bij de singel ver genoeg van het huis achtte, kleepte ik mij snel aan. Wat nu? Teruggaan was geen optie. Ik besloot naar het ziekenhuis te gaan. Dat was niet ver weg en misschien kon Mevrouw mij helpen. Zij zou vast wel medelevend zijn als ik vertelde wat vriend Hendrik had geprobeerd. Wat Mijnheer met mij uitvat, zou ik verzwijgen. Ten gunste van de kinderen en van het huishouden hoopte ik dat zij ervoor zou zorgen dat dit voorval geen nare gevolgen zou krijgen.

Dat bleek ijdele hoop. Ik kwam aan in het ziekenhuis en een nachtzuster maakte duidelijk dat ik niet buiten bezoeken naar Mevrouw mocht. Wel zag ze de noodzaak van mijn verzoek, aan de uitdijende blauwe plek die zich rond mijn linkeroog en op mijn jukbeen verspreidde. Als ik heel stil zou zijn, zou ze me een bed voor de nacht gunnen, op de slaapzaal. Ik sliep niet veel, met tollende gedachten over de gebeurtenissen en tussen rochelende en snurkende vrouwen, maar wel wat.

Het was al licht toen ik gewekt werd door een luide discussie op de gang. Ik herkende de stem van Mijnheer. 'Ik wil NU mijn vrouw zien!', schreeuwde hij. Ik hoorde dat de nachtzuster hem met woorden probeerde tegen te houden, maar er klapte een deur en daarna klonk het geraas van verder weg. Ik schoot mijn kleren aan en rende naar de gang. De balie was leeg en ik keek door de klapdeur in de lange gang daarachter. Kennelijk was Mijnheer in een van de kamers verdwenen en was de zuster versterking aan het zoeken. Ik liep door de gang tot ik de stem van Mijnheer hoorde. Ik ving slechts een paar flarden op van wat hij Mevrouw vertelde, maar kon het verhaal wel afmaken. Volgens hem had ik met ongepast gedrag en lichtzinnelijke kledij zijn vrienden op verkeerde ideeën en zelfs het hoofd op hol gebracht. Toen dat ontaardde in een voor Hendrik pijnlijke en schadelijke schermutseling,

was Mijnheer genoodzaakt mij op staande voet te ontslaan, om het aanzien van zijn vrienden te behouden.

Toen Mijnheer het ziekenhuis had verlaten, waagde ik mij in de kamer van Mevrouw. Ik zag haar verschrikt ineenkrimpen, maar haar blik verzachtte snel naar medelijden toen ze mijn blauwe plek zag. Ik hoefde niets te vertellen en ik zou zweren dat ik begrip zag doorschijnen, terwijl haar ogen zich vulden met tranen. Maar haar stem sprak dat tegen. 'Berdien, wat er wel of niet is gebeurd, is niet van belang. Ik kan je op geen enkele manier helpen, alleen al omwille van de kinderen'. De heren hadden hun verhaal al klaar - en wat kon ik daartegenover stellen? Of Mevrouw? Wij waren onbelangrijk.

Dat was de laatste keer dat ik Mevrouw zag. Het speet me verschrikkelijk dat ik geen afscheid had kunnen nemen van Emma en Bastiaan. Wat zouden zij wel niet van me denken? En wat zouden ze over mij te horen krijgen, nu of later, over de reden van mijn zo plotselinge vertrek uit hun huis, uit hun leven? Ik vluchtte naar mijn tante, die aan de andere kant van de stad woonde. Het was een frisse, maar zonnige dag en de lange wandeling deed me goed. Wat zou ik haar vertellen? De waarheid - of die een beetje bijgesteld zodat Mijnheer buiten schot bleef? Wat zou mijn tante ermee doen? En wat zou ik moeten gaan doen? Vragen die ik mezelf niet had hoeven stellen, want toen ik bij mijn tante aankwam, bleek dat ik al te laat was.

Een agent met een verordening, opgesteld door Mijnheer in zijn advocatentaal, gebood dat mijn tante, die voogdes over mij was sinds de dood van mijn vader, mij zou overdragen aan het Liefdesgesticht van de Zusters van de Goede Herder. Omdat ik volgens de verordening een niet te handhaven kind was en een strikte opvoeding nodig had. De verordening was ondertekend door de Edelachtbare Mr. Henricus van Brinckhorst. Hendrik! Die twee hoge heren hebben 's nachts samen bekokstoofd dat ze mij zo snel mogelijk monddood en liefst ver weg wilden hebben. Ik heb nog naar mijn tante geroepen dat het niet waar was en me geprobeerd los te rukken uit de greep van de agent, maar dat zagen ze alleen maar als bewijs dat ik onhandelbaar was. Na een nacht in de cel op het politiebureau, werd ik als een gevangene in een afgesloten koets naar Liefdesgesticht Larenstein in Velp gereden.

Naar de Zusters van de Goede Herder

Ik ben geboren als Berendina Roberta Brinkers, maar bij de Zusters van de Goede Herder heet ik Elisa. De naam die je bij je geboorte hebt gekregen, telt hier niet. Ze willen alles van je verleden wissen, zelfs je naam. Het was ook verboden om met andere meisjes over jezelf te praten. Zodat je hier echt een nieuw leven kon opbouwen. Waar je vandaan kwam en waarom je hier bij de Zusters terecht was gekomen, dat moest je voor je houden. Dat lukte natuurlijk niet. Hoewel er bijna altijd een 'moeder' in de buurt was om toezicht te houden, waren er toch momenten dat we - weliswaar stiekem en zachtjes, maar wel vrijuit - konden kletsen. Achter de naaimachines of bij de wastobbes bijvoorbeeld, als het geruis van het werk gemakkelijk ons geroezemoes overstemde. Je moest alleen zorgen dat ze je niet zagen praten, dan kwamen we er altijd mee weg.

Een van mijn vriendinnen daar was Hanna. Haar echte naam heeft ze wel verteld, maar die vergat ik. Omdat je die toch nooit mocht gebruiken, was die ook niet het onthouden waard. Daarom kon ik haar, na mijn tijd in Larenstein, ook niet terugvinden. Alle meisjes kregen een nieuwe katholieke naam en de Zusters waren daar niet erg creatief in. Ze heetten allemaal Maria, Anna, Hanna, Eva, Sara. Er was in mijn tijd één Antonia en maar één andere Elisa, die grappig genoeg ook veel op mij leek en aan haar tongval te oordelen ook uit de buurt van Rotterdam kwam. Maar de rest moesten we zowat nummeren. Zoals koeien bij een hereboer die Bertha 1 tot en met 12 in de wei heeft. Misschien was dat ook wel een doel van de Zusters; dat niemand je kan vinden omdat je niet weet wie je moet zoeken. Hoe konden er anders zoveel meisjes spoorloos verdwijnen?

Nadat ze was weggelopen van huis, omdat ze dagelijks geranseld werd door haar vader, was Hanna op straat gaan leven. In het begin lukte het nog om te leven door kleine diefstallen van het land en van marktkoopmannen. Maar van andere meisjes, die ook achter het rangeerterrein van het station in Den Haag leefden, leerde ze dat er gemakkelijke manieren waren om aan geld te komen. Namelijk door mannen aan hun gerief te helpen. Dat ging een tijdje goed, totdat een van haar klanten een agent bleek, die haar uitleverde aan een commies van de gemeente. Die stuurde haar terug naar huis, maar haar vader wilde pertinent niet dat ze terugkwam. Als schande van de familie werd ze naar de Zusters gestuurd. Die stonden bekend om hun heropvoedingspraktijken voor 'gevalzen meisjes', zoals ze Hanna noemden.

Naast meisjes die al jong hoereerden, waren er meer meisjes zoals ik, die misbruikt en weggestopt waren omdat ze niet geloofd werden. Omdat de dader vaak een vader of oom of broer was. Er zaten ook meisjes die een verkering hadden die de ouders niet toestonden. Weer een ander zat er omdat haar ouders gingen scheiden. Of ze hadden een alleenstaande moeder die ze niet kon opvoeden. Er waren veel redenen om in Liefdesgesticht Larenstein terecht te komen. Die redenen lagen vrijwel altijd buiten onszelf, maar de Zusters hadden er geen enkele boodschap aan om onze waarheid te achterhalen. Volgens hun waren wij losbandig, onopvoedbaar, psychopatisch, moreel afgedwaald, oversekst, kleptomanisch, noem maar op. Ze drukten zulke afschrikwekkende stempels op ons, dat ze met ons konden doen wat ze wilden. Zonder dat de buitenwereld zich eraan stoorde of in mengde. Die was gewoon blij dat ze van ons af was. Wij waren niet belangrijk.

Hanna was niet op haar mondje gevallen. Als we te lang moesten doorwerken of te weinig eten kregen, dan was zij stevast de eerste die daar hardop melding van maakte. Om het gemor in de kiem te smoren, werd ze door de Moeders meteen apart genomen. Hanna heeft flink wat dagen in afzondering doorgebracht. Zogenaamd om in de kapel te bidden voor verbetering, maar iedereen wist dat wie brutaal waagde te zijn, in het varkenshok achter het koetshuis werd opgesloten. Daar zaten dan wel geen varkens meer in, maar wel ratten en spinnen die zich in de muffle stank thuis voelden. Als je eens daarin terechtkwam, liet je het voortaan wel uit je hoofd om ergens tegenin te gaan. Behalve Hanna. Die vond het onrecht dat ons werd aangedaan erger dan de straf die zij ervoor kreeg als ze in opstand kwam.

De zwarte zusters

Het ergst zijn de zwarte zusters. Die mogen we geen 'Moeder' noemen, zoals de echte Zusters, die al van jongs af aan in de congregatie deelnemen. Zij hebben een eed voor het leven afgelegd en dragen een paars habijt. De vrouwen in een zwart habijt zijn hier zelf als kind 'heropgevoed' en konden of wilden daarna niet buiten de kloostermuren leven. Zoals misdadigers die na een lange tijd in de gevangenis liever daar blijven dan in vrijheid willen leven. Zwarte zusters leggen een jaarlijkse eed af en kunnen uit de congregatie stappen als ze dat zouden willen. Buiten de muren zijn ze niets en kunnen ze twaalf uur per dag in een kledingfabriek of erger werken, maar binnen de congregatie hebben ze het een stuk makkelijker. Ze krijgen eten en onderdak en een paar privileges, zoals met regelmaat naar de stad of naar familie. En wat nog fijner voor ze is: ze hoeven zelf niet te werken. Ze hoeven er alleen maar voor te zorgen dat wij ons werk doen. En sommigen doen dat met harde hand. Macht toekennen aan een kleinzielig persoon leidt vrijwel altijd tot misbruik van die macht.

Van de zwarte zusters was Zuster Angelica de ergste. Zij was gehaaid en geniepig. Deed je iets wat haar niet zinde, kwam ze naar je toe. We kregen wel cursussen - sommige zelfs met diploma's die ook in de buitenwereld waarde hadden - om het wassen of naaien te leren, maar we waren kinderen. En we maakten fouten. Niet uit onwil, maar gewoon, uit dommigheid of door vermoeidheid. Een verkeerd garen gebruikt of een knoopsgat iets te hoog of te laag ingezet, dat kwam je duur te staan. Dan kwam ze stampvoetend op je af, draaide je oorlel om en verkondigde luidkeels wat je fout had gedaan. Je werd publiekelijk gekielhaald en dat was leerzaam voor de rest. Ook als een oudere meid het knoopsgat verkeerd had gekrijt of als dat verkeerde garen door Angelica zelf was klaargelegd. Verweer kwam nooit verder dan 'Ja, maar' - en dan werd je de mond al gesnoerd. Wij waren niet belangrijk.

Er waren dagelijks doelen die gehaald moesten worden. Honderveertig knoopsgaten afstikken, alle beddegoed van de herenhuizen en hotels dagelijks schoon en gesteven retour, alle gangen en chambrettes gedweild en zo voorts. Zuster Angelica zorgde dat wij altijd onze doelen haalde. Als in de middag duidelijk werd dat we achterliepen, ging ze niet naar de meiden die achterbleven. Die zouden breken als ze harder moesten werken. Ze ging juist naar de meiden die het tempo goed konden volhouden. Zij werden in hun bovenarm of bil geknepen, soms tot bloedens toe, en kregen in hun oor gefluisterd dat zij als de donder harder moesten werken. Haar ploeg haalde altijd de gestelde aantallen en Zuster Angelica stond er daardoor goed op bij de Moeders. Wij konden er niets van zeggen. Bij protest deelde zij je wekenlang in bij de ploeg die de maandverbanden van de zusters en de meisjes moest wassen, het smerigste karwei van allemaal.

Bij het ochtendgebed kwam Hanna niet opdagen. Ze zat normaal gesproken altijd naast me, maar nu bleef de plek op de kapelbank naast me leeg. Ik vroeg aan Zuster Angelica waar ze was. Zij zei dat er een aanvraag was geweest van een familie uit Oost-Indië voor een Hollands katholiek kindermisje. Moeder-overste had dit aanbod aan Hanna voorgelegd en zij had het geaccepteerd. Ze was die ochtend meteen vroeg vertrokken, omdat er die dag een schip vertrok waarop ze meekon. Het gebeurde wel vaker dat er meisjes verdwenen zonder dat ze afscheid namen. Dit was de eerste keer dat het bij een van mijn ploeggenootjes was - en meteen mijn beste en eigenlijk ook enige vriendin. Ik kon maar niet begrijpen dat ze zonder afscheid was vertrokken. En ik snapte ook niet dat ze juist Hanna hadden gekozen. Ze was nou niet bepaald een lieverdje dat geschikt was als kindermisje. De makkelijker handelbare lieverdjes hielden de zusters liever bij zichzelf.

Het kwam ook voor dat er meisjes ontsnapten. Zij wilden zich niet onderwerpen aan het strenge regime en gingen ervandoor zodra ze een kans zagen. Soms kwamen er ontsnapte

meisjes terug, als ze naar huis waren gegaan en door hun familie opnieuw ingeleverd werden bij de zusters. Zo wisten we dat niet alle redenen die opgegeven werden als er iemand verdween, klopten. Van Adriana van zaal drie was ons verteld dat ze bij een gezin in Amsterdam als huishoudster terechtkon. Maar ze werd na drie maanden door een politiemann teruggebracht. Hij had het donkerrode jurkje herkend, dat we allemaal op zondagen droegen. Amsterdam was een verzinsel van de zusters, om de rest niet op ideeën te brengen. Misschien was Hanna ook ontsnapt. De weglopers vertrokken immers ook meestal zonder afscheid, uit angst dat hun plannen zouden uitlekken. Er waren genoeg klikspanen die graag een wit voetje bij de zusters haalden. Waarschijnlijk dezelfde meiden die later in een zwart habijt naar Larenstein zouden terugkeren. De andere Elisa was er typisch zo eentje.

In de kelder

Waar ben ik? M'n hoofd bonkt. Ik hoor niets en zie niets. 'Hallo, is daar iemand?', zeg ik voorzichtig. Geen antwoord. Ik hoor wel dat de ruimte klein is. Ik voel prikken in m'n dijen en m'n rug. Als ik wat ga verliggen, wiebelt een krakkemikkige brits met mij mee en kraakt een matras van ruwe jute met droog stro onder mij. Langzaam wennen m'n ogen aan het donker. Een minimaal straaltje licht komt door een klein spleetje. Ik sta voorzichtig op. De brits is laag en mijn voeten raken de koude stenen vloer eerder dan ik verwacht. Ik huiver. Een tinteling stijgt naar mijn hoofd en ik wankel. Mijn hand vindt steun tegen een ruwe muur. Die voelt kil en vochtig aan. Ik schuifel naar het streepje licht en kan er net doorheen kijken.

Ik zie een gang, verlicht met een zwakke gaslamp. Ik zie niet hoe ver de gang doorloopt, maar tegenover mij zie ik drie deuren. Elke deur heeft een klein schuifluikje. Waarschijnlijk met zo'n zelfde spleetje als waardoor ik nu kijk. 'Is daar iemand?' Weer geen reactie. Ik schuifel terug naar de brits en schop iets om, dat met een metalig kabaal over de harde vloer rolt. Een zinken emmer. De bedompte lucht is een mengeling van vocht, schimmel en iets bitters dat ik niet kan plaatsen. Hoe kwam ik hier? Ik weet niet anders dan dat ik bij de zusters in de eetzaal heb gegeten en daarna na het avondgebed in mijn chambrette ben gaan slapen. En hoe lang ben ik hier al? Opgesloten, diep onder de grond, in een kelder waar geen daglicht komt. Dagen, weken? De tijd is iets ongrijpbaars geworden. Het lijkt alsof de muren steeds dichterbij me toe kruipen.

Maar het ergste is het geluid. Er reageerde niemand, ook niet op het kabaal met de emmer, maar soms hoor ik duidelijk stemmen, meisjes die gebeden prevelen of zachtjes huilen. Ze zitten in kelders zoals deze, ergens dichtbij. We zijn allemaal gevangen, en ik weet niet waarom.

De man in de witte stofjas

Het duurde niet lang voordat hij kwam. De man in de witte stofjas. Zijn aanwezigheid vult de ruimte met een kilte die je tot in je botten voelt. Hij zegt niets als hij binnenkomt, en dat maakt het alleen maar angstaanjager. Zijn ogen zijn koud en onderzoekend, alsof hij naar een object kijkt in plaats van een mens. Alles aan hem is klinisch; van zijn smetteloze jas tot de manier waarop hij zijn notitieboek tevoorschijn haalt en begint te schrijven. Elke beweging is precies, doelgericht.

Hij observeert me. Eerst op afstand, zijn blik glijdend over mijn gezicht, mijn handen, mijn lichaam. Dan komt hij dichterbij. Ik voel zijn adem, koud en mechanisch. Soms fluistert hij woorden, maar ze zijn onsamenhangend, alsof ze niet voor mij bedoeld zijn. Het voelt alsof hij mijn ziel probeert te doorgronden, niet alleen mijn lichaam.

De experimenten begonnen voorzichtig. Hij liet me kruidenmengsels drinken, bittere brouwsels die mijn keel deden branden. Maar al snel werd het erger. Hij begon met injecties. Een dunne naald in mijn arm, een koude vloeistof die mijn lichaam tintelend achterliet. Soms werd ik duizelig, alsof de hele kelder draaide. Andere keren voelde ik mijn spieren verstijven, mijn ademhaling versnellen. Het was alsof hij mijn grenzen wilde testen, wilde ontdekken hoe ver hij kon gaan zonder me helemaal te breken.

Maar het was zijn stilte die me het meest bang maakte. Geen woede, geen medelijden, alleen die constante, kille blik. Het was alsof hij een wetenschappelijk experiment uitvoerde en ik slechts een proefpersoon was. Hoe meer ik naar zijn gezicht keek, hoe minder menselijk hij leek. Hij was geen man meer, maar een wezen zonder geweten.

Krankzinnig of slim?

Ik wist al snel dat ik hier niet weg zou komen door tegen hem in te gaan. Alles in hem straalde controle uit. Dus besloot ik het over een andere boeg te gooien. Ik moest hem laten denken dat hij aan de winnende hand was. Ik moest hem laten geloven dat ik langzaam mijn grip op de werkelijkheid verloor. En kon de geluiden die mij inmiddels bekend waren van de andere meisjes goed gebruiken.

Wanneer hij me een drankje gaf, liet ik mijn ogen flikkeren alsof ik hallucinaties had. Ik prevelde onsamenhangende woorden, alsof mijn gedachten door elkaar liepen. Als hij me een

injectie gaf, reageerde ik overdreven: ik sloot mijn ogen, mompelde vreemde klanken, soms begon ik zelfs te lachen, hard en schril. In werkelijkheid was ik doodsbang, maar ik wist dat dit mijn enige kans was. Hij leek gefascineerd door mijn gedrag. Elke keer als ik iets deed wat buiten het normale viel, verscheen er een glimp van tevredenheid in zijn anders kille ogen.

De rol van de krankzinnige begon echter ook aan mij te vreten. Soms wist ik niet meer of ik speelde of dat ik echt langzaam gek werd. Er waren geen dagen en nachten meer, de continue duisternis maakte geen verschil. De stemmen van de andere meisjes werden steeds luider, misschien niet echt, maar wel in mijn hoofd. Hun geschreeuw, hun gehuil... het voelde alsof het deel van mij werd. Soms had ik het gevoel dat ik het zelf was die schreeuwde, zelfs al zat ik stil in mijn hoekje.

Er waren momenten waarop ik bijna brak. De eenzaamheid, de constante angst, het gevoel dat ik nooit meer zou ontsnappen. Maar elke keer dwong ik mezelf om sterk te blijven. Ik moest dit volhouden. Ik moest mijn spel blijven spelen, hoe moeilijk het ook was. Ik begon zelfs zijn patronen te herkennen. Hoe vaak hij kwam, hoe lang hij bleef. Het gaf me een soort houvast. Ik merkte dat hij geobsedeerd was door controle, door het begrijpen van wat hij niet kon verklaren. En dat werd mijn wapen. Door mezelf onvoorspelbaar te maken, wist ik hem te intrigeren. Hoe meer hij dacht dat ik langzaam instortte, hoe meer ruimte ik kreeg om te ademen.

De vrouw

Na weken van duisternis verschijnt er iemand anders. Een vrouw. Ze brengt eten en water, zwijgend, maar haar blik is anders dan die van de man in de witte jas. In haar ogen lees ik iets wat ik bij hem nooit heb gezien: mededogen. Ik probeer met haar te praten, maar ze houdt haar vinger tegen haar lippen en schudt haar hoofd. Toch is haar aanwezigheid een lichtpuntje in mijn ellende.

Op een dag komt ze een stuk brood brengen. En ze fluistert: 'Wees klaar. Binnenkort.' Dat is alles. Maar die woorden geven me hoop. Ze heeft een plan. En ze gaat me helpen.

Het duurt nog weken voordat er iets gebeurt. Ik blijf mijn rol spelen, blijf doen alsof ik mijn verstand verloren heb. De man in de witte jas lijkt niet tevreden met de 'resultaten' die ik laat zien. Hij begint me minder vaak te bezoeken, alsof hij genoeg heeft gezien. Maar elke keer dat de vrouw eten brengt, kijkt ze me veelbetekenend aan. De tijd komt dichterbij, dat voel ik.

Ontsnapping uit de kelder

Ik schrik wakker in mijn cel en hoor gefluister. 'Doe zachtjes, kom met mij mee' en ik voel dat de vrouw me bij de hand neemt. Ze draagt een olielamp waar een zwak walmend lichtje van afkomt. Net genoeg om enkele meters vooruit te kunnen zien. Ze trekt me door de deur naar de gang. We sluipen door de gang, de vrouw struikelt bijna en de lamp zwiept enkele keren hevig op en neer. Er lekt wat olie uit en even licht de vlam groot op. Aan het eind van de gang zie een smalle en steile wenteltrap. Die gaan we op. Zo snel dat het me na een paar rondgangen al begint te duizelen. Ik hijg en zie sterretjes. Dan lijken we boven aangekomen. Ik zie dat haar vrije hand een houten paneel zijwaarts duwt en hoor iets schuiven en piepen. Wieltjes van een mechaniek of zo. We stappen gebukt door het gat dat ontstaat, nog een kleine ruimte door en dan opent ze een deur waardoor maanlicht naar binnen valt en een frisse lucht naar binnen trekt. Ik ruik gras en natte bladeren. Ik voel de tocht door mijn haren en langs mijn benen trekken. Fris, bijna koud zelfs, maar een heerlijk gevoel, na zo'n lange tijd verstoken te zijn geweest van de buitenlucht. Ik hap naar adem.

De vrouw pakt me bij de schouders en kijkt me indringend aan. In het maanlicht zie ik haar jurk, die duidelijk kostbaar is geweest maar z'n beste tijd al tijden geleden gehad heeft. Van haar opgestoken haar zijn een paar plukken uit een haarklem geschoten en ze hangen wat verwilderd langs haar slapen. 'Je bent vrij,' zegt ze, 'maar nog niet veilig. Je moet rennen, zo lang en zo hard je kunt. Daar zie je de maan, jij loopt precies de andere andere kant op. Zorg dat niemand je ziet en dat je in het bos blijft. Als je links of rechts huizen ziet, ga daar dan juist vanaf en blijf in het bos. Schuil overdag in dicht kreupelhout en loop verder als het donker is. Pas over twee of drie dagen kom je uit het bos, zodat niemand kan bedenken waar je vandaan komt. Ga nu meteen, voordat Manus terugkomt.'

Ik heb duizend vragen, maar krijg de kans niet om er ook maar eentje te stellen. Ze duwt me richting het bos en gebaart dat ik moet gaan lopen. Ik begin te rennen, onwennig en half struikelend. Terwijl ik omkijk, zie ik de vrouw de andere kant oplopen en ontwaar ik nog net de contouren van een groot huis, voordat het gebladerte de lucht en de maan opslokt en alleen nog kleine lichtvlekjes laat doorschijnen. Net genoeg om in het donker te blijven lopen. De bodem is mosachtig, maar ligt bezaaid met takjes en dennenappels. Mijn voeten zijn al snel gepijnigd. Ik was gewend op blote voeten te leven, maar mijn lange verblijf in de kelder heeft mijn voetzoelen zacht gemaakt. En mijn benen zwak, merk ik al snel. Waren mijn eerste stappen nog rennend, nu al zijn ze verworden tot een wandelpas. In plaats van twee-drie dagen, kan ik in dit tempo maar beter vier-vijf dagen lopen, neem ik mij voor.

Barre tocht door de Veluwe

Ik loop door tot achter mij de ochtendschemering mij langzaam inhaalt. Als de eerste zonnestralen tussen de bomen doordringen, stop ik bij een dichte rhododendron. Ik kruip tussen de takken door en ga op de grond liggen. Er is een soort holte waar ik goed in pas. Het is zacht, met mos en bladeren. En het ruikt dierlijk. Het zou zomaar kunnen dat ik in een everzwijnennest terecht ben gekomen. Maar het is leeg, dus dan zijn de biggen al uitgevlogen en hoef ik niet bang te zijn dat ze hier terugkomen. Ik wentel me een paar keer om, als een hond die de beste houding zoekt om in te gaan liggen, en val vrijwel meteen in slaap.

Ik word wakker met een knorrende maag. Da's beter dan van knorrende varkens, denk ik nog. Het is nog volop licht en het doet pijn aan mijn ogen. Ik heb te lang in het donker geleefd. Ik kruip voorzichtig uit mijn hol in de rhododendron en kijk rond. Ik zie dikke beuken en een paar eiken hoog boven mij uittorenen. Ik luister. Geen ander geluid dan geruis van de wind door de bladeren en een paar fluitende merels. Iets verderop ritselt een vogel een worm uit de grond. Als ik nog drie dagen door het bos wil lopen, moet ik aan iets te eten zien te komen. Ik moet aan de rand van het bos proberen te komen, waar hopelijk akkers en boomgaarden zijn. Zo aan het eind van de zomer is daar zeker iets te plukken of uit de grond te halen. Ik besluit nog even te wachten tot het donker wordt.

De geluiden van de vogels zijn gedooft als ik uit mijn slaapplaats kruip. Ook vandaag is het weer helder en de maan nog redelijk vol, dus ik kan goed vooruitkomen. Mijn voeten zijn al na een paar stappen weer pijnlijk. Eén dag rust was niet genoeg om de wonden te helen, dus enkele sneden trekken al snel weer open. Maar ik verbijt de pijn en stap door. Als ik na een uurtje licht door de bomen zie schijnen, ga ik er voorzichtig naartoe. Het bos wordt iets dunner en ik zie dat ik de rand nader. Abrupt stoppen de bomen en ligt er een licht glooiende akker voor me, met links in de verre hoek een boerderij. Aardappelen. Niet waarop ik gehoopt had. Wortels of bieten zijn lekkerder als je ze zo uit de grond moet eten. Maar ik kruip op mijn buik naar het veld en graaf zes redelijk grote aardappelen uit. Meer kan ik er niet vasthouden. Ik duw de grond weer terug in de gaten en hark de oppervlakte met mijn vingers. Hopelijk valt het niet snel op dat hier iemand geweest is.

Eten en drinken gevonden

Ik trek me terug in het bos en wrijf met mijn handen zoveel mogelijk aarde van de schil af. En daarna schraap ik met mijn voortanden de schil van de aardappel af en spuw die met

het zand uit mijn mond. Rauw zijn ze eigenlijk niet te eten, maar ik heb zo'n honger dat ze me toch goed smaken. Het zand knispert hard tussen m'n kiezen, maar zelfs daar stoor ik me niet aan. Ik ben vrij. En dus moet ik verder. Ik heb er nog twee over, en met in elke hand een aardappel sta ik op en loop ik schuin van de akker weg, weer dieper het bos in.

Mijn oren zijn gespitst, want kabbelend water is wat ik nu het liefst wil horen. Ik heb dorst en met elke stap lijkt die te verdubbelen. Gisternacht heb ik gedronken uit een poeltje dat vergeven was van luid kwakende kikkers en vlakbij mijn schuilplaats van vannacht stond een plasje helder water in de holte van een afgebroken boom. Maar nu loop ik alweer de hele nacht en ben ik nog niets drinkbaars tegengekomen. Mijn tong voelt als schuurpapier, zeker met nog wat zand van de laatste aardappelen erop. Speeksel werd al niet meer aangemaakt toen ik ze at en de aardappelen zelf zijn niet bepaald sappig. Ze waren zelfs nog zo rauw dat ik er nu nog buikpijn van heb. Met wat water zou ik m'n maag kunnen kalmeren - en mezelf ook. Ik ben nog vlak langs een boederderij gelopen, met op het erf een waterpomp. Er lag echter ook een hond aan de ketting, die al aansloeg toen ik nog ver weg was. Daar zou ik nooit wat kunnen drinken zonder op te vallen. Dus verder maar weer.

Nu scheer ik weer langs de bosrand, op een zandpad met aan een kant een groot veld met wilde heide en brem. Dit pad zal wel leiden naar een dorpje of boederij. Inderdaad doemt er een omheind veld op. Ik zie dat er koeien op staan. Daar is dan vast ook een drinkbak. Er staat inderdaad een grote trog, onder een grote boom niet al te ver van de omheining. Als stadskind heb ik het niet zo op die grote beesten, dus ik ben wat angstig als ik tussen de planken doorkruip om naar de bak te gaan. Ze kijken me met hun lodderige grote ogen aan, maar verroeren zich verder niet. Ik loop voorzichtig naar de trog, schep er met mijn handen water uit en giet het gulzig in mijn mond. Nog een schep. En nog eentje. Heerlijk.

De koeien kijken nog steeds alleen maar. Ik stap met een voet in het water, gevolgd door de andere en ga op de rand zitten. Het branderige gevoel trekt langzaam uit mijn voetzolen en even sluit ik mijn ogen om de weldaad goed tot me te laten doordringen. Als ik ze weer open, kijk ik recht in de ogen van een koe die geruisloos dichterbij is gekomen. Ik schrik me wezenloos en val achterover uit de trog. Ik butts op mijn heup, maar vang de grootste klap op met mijn handen. Door het opspattende water van mijn voeten schrikt de koe net zo erg als ik en springt loeiend achteruit. Ik sta snel op, ren naar het hek en kruip tussen de liggers door. Niets aan de hand. Met een deuk in mijn heup, maar gelaafd en verfrist vervolg ik mijn weg, nu weer in het donker van het bos.

Zo scharrel ik vier nachten door de bossen. Telkens vind ik op tijd iets te eten en te drinken,

en het is me gelukt om mensen te vermijden en de bewoonde wereld te omzeilen. Een rotte wilde zwijnen ontdekte ik op tijd om er met een grote boog omheen te gaan en een groep van wel vijftien herten ging voor mij op de vlucht toen de grootste mij zag aankomen en ervandoor ging, met de rest van de roedel in zijn kielzog. Toen het licht werd in de vierde nacht, zag ik een dorp voor mij. Daar ga ik mijn geluk beproeven.

In de kledingfabriek

De mistige ochtendzon brak langzaam door het bladerdak. Mijn voeten waren beurs en gezwollen van de vier dagen durende tocht, maar mijn vastberadenheid was ongebroken. Met elke stap die ik zette, liet ik het Liefdesgesticht Larenstein verder achter me. Dat oord in Velp, dat door de buitenwereld als een veilige haven werd gezien, was voor mij een gevangenis geweest. Een plek waar haar dromen en verlangens verstikt werden door de strikte regels en ongenadige discipline. Waar zelfs je identiteit en geschiedenis werd afgenomen, om gekneed te worden naar de zogenaamd vrome inzichten van de zusters van de Goede Herder.

Toen ik de rand van het dorp bereikte, nog gehuld in een sluier van ochtendnevel, was elke stap dichterbij een opgave. Mijn knieën voelden alsof ze elk moment konden bezwijken, maar ik dwong mezelf verder te gaan. Bij een groot huis, waarachter zich een grote loods bevond, stopte ik. De ramen hadden blauw-witte luiken en op de vensterbank stonden dezelfde porceleinen beeldjes als die ik kende van mijn tante. Vast aardige mensen, dacht ik, en ik vatte moed om aan de zware gietijzeren bel naast de voordeur te trekken. Het geluid galmdde hol in mijn oren, gevolgd door het geluid van voetstappen.

De deur ging open, en een vrouw van middelbare leeftijd met een zachte, vriendelijke blik verscheen in de deuropening. Haar schort was bedekt met meelvlekken, en haar wangen hadden een gezonde bloes. 'Kan ik je helpen?' vroeg ze aarzelend, terwijl ze naar mij keek met een ontzette blik. In mijn versleten en vieze jurk, op blote modderige en bloedende voeten moet mijn verschijning een verschrikkelijke indruk gemaakt hebben. Gelukkig toonde de vrouw medelijden in plaats van afkeer.

'Mijn naam is Berdien,' zei ik met een trillende stem van vermoeidheid. 'Hopelijk wilt u naar mij luisteren en mij helpen, omdat mij groot onrecht is aangedaan.'

'Kom snel binnen, meisje, en vertel me straks alles. Maar eerst zorgen we even voor jou.'

Binnen werd ik naar een comfortabele stoel geleid en kreeg ik een warme kom soep voorgezet. De geur van versgebakken brood vulde de keuken, en het voelde alsof ik eindelijk

weer kon ademen. De vrouw stelde zich voor als Johanna, en binnen de kortste keren werd haar man, Adrianus, erbij geroepen. Hij was een grote, stevige man met vriendelijke ogen, die meteen de ernst van de situatie leek te begrijpen.

‘Wat is er gebeurd, kind?’ vroeg hij, terwijl hij erbij kwam zitten. Ik vertelde hen alles. Over mijn tijd in Larenstein, over de onrechtvaardigheid daar, over mijn opsluiting en de experimenten in de kelder, over de eenzaamheid en de angst. De woorden stroomden uit mij, alsof ik niet snel genoeg kon vertellen wat ik had doorgemaakt. Johanna en Adrianus luisterden aandachtig, hun gezichten steeds donkerder van verontwaardiging. ‘Hier ben je veilig,’ zei Johanna vastberaden. ‘Je kunt hier blijven zolang je wilt, en niemand zal je hier kwaad doen.’

Even gelukkig

In de dagen die volgden, kwam ik langzaam weer op krachten. Jo zorgde ervoor dat ik goed at, en Ad leerde me hoe ik kleding kon maken. De ervaring die ik in het atelier van Larenstein had opgedaan met het verstellen van kleding en knoopsgaten maken, kwam nu goed van pas in het kledingfabriekje dat hij net was gestart. Hij kwam uit Enschedé en zijn familienaam Roessingh was daar bekend als kledingfabrikant. Johanna kwam uit Veenendaal en had nooit kunnen aarden in Enschedé. Daarom was Ad nu hier een nieuwe fabriek gestart. De kinderen van de Roessinghs, een jongen en een meisje van een jaar of tien, waren eerst wat schuchter maar raakten al snel gewend aan mijn aanwezigheid. We speelden samen in de tuin en deelden verhalen, waarbij ik voor het eerst sinds mijn vrije uren met Emma en Bastiaan weer oprecht plezier in het leven had.

Dit geluk duurde enkele weken. Maar ik wist dat mijn ontsnapping niet onopgemerkt zou blijven. En anders zou het in het dorp wel opvallen dat er een onbekende meid bij de Roessinghs was ingetrokken. Dat zou vast vragen oproepen en dan was er altijd wel iemand die dit bij autoriteiten zou melden. En inderdaad, op een ochtend verschenen er twee mannen in uniform aan de deur. Ad stond hen buiten te woord, terwijl Jo mij snel de kelder in duwde, om me te verstoppen. ‘Ze hebben geen recht om je mee te nemen,’ fluisterde ze. ‘We zullen je beschermen.’

Het wachten in de donkere kelder was ondraaglijk. Ik hoorde door hout en tapijt omfloerste stemmen boven me, het schrapen van stoelen, en uiteindelijk het geluid van de voordeur die dichtviel. Toen Johanna me kwam halen, was haar gezicht ernstig maar geruststellend. ‘Ze hebben niets kunnen bewijzen,’ zei ze. ‘Maar ze visten wel naar de waarheid. Je kunt hier

helaas niet blijven. Ze zullen terugkomen.'

Diezelfde nacht vertrok ik opnieuw, deze keer met een tasje kleren en eten en een beetje geld uit de spaarpot van de familie Roessingh. Ad begeleidde me tot aan de rand van het dorp, waar een trekschuit me verder zou brengen richting Utrecht. Ik wist niet precies wat de toekomst zou brengen, maar de warmte van de Roessinghs had me wel iets gegeven wat ik in lange tijd niet meer had gevoeld: hoop op een beter leven.

Terwijl de trekschuit zachtjes door het water gleed, keek ik nog een laatste keer naar de donkere silhouetten van de Veluwe in de verte. Ik was de verschrikkingen nog lang niet te boven, maar ik voelde me sterker dan ooit tevoren. En ik denk dat de schuitvaarder iets van die kracht en levenslust in mij zag... Op die dag, langzaam onderweg naar Utrecht, werd Johannes Voermans de liefde van mijn leven. Hij bracht rust in mijn leven en ik gaf mij over aan het leven op de binnenvaart. Langzaam wende ik aan een vrij leven. We trouwden al snel en kregen drie kinderen; Adriana, Johan en Hanne, vernoemd naar de liefdevolle Roessinghs en mijn vriendin Hannah.

Met mijn gezin ervoer ik ruim twaalf jaar geluk, zoals ik dat nooit gekend had. Ik vergat bijna de verschrikkingen van mijn jeugd. Totdat de geschiedenis opgerakeld werd, door een bericht in de Utrechter Courant over een naargeestige ontdekking van kelders bij een landhuis in Velp. Het zette mijn wereld op z'n kop.

Terug naar Larenstein

Brief aan Johannes

Utrecht, 23 augustus 1932

Mijn liefste Johannes,

Vergeef mij alsjeblieft! Als je dit leest ben ik vertrokken. Niet dat ik jou en de kinderen wil verlaten, God bewaar me, maar ik moet enige tijd voor mijzelf nemen. Ik ga zaken onderzoeken, die te maken hebben met mijn nachtmerries van de laatste weken. Ze rakelen mijn verleden steeds heviger op. Ik heb je daar nooit iets over kunnen vertellen en het was in de loop der tijd ook zo ver weggezakt dat ik met jou een gelukkig leven kon leiden.

Nu weet ik echter dat ik er niet mee kan leven. Ik moet weten wat er precies gebeurd is en waarom. Ik kan je niet in vertrouwen nemen, omdat ik niet weet wat ik zal ontdekken en of dat een gevaar voor jou en de kinderen zou kunnen gaan vormen. Het is beter dat niemand weet waar ik ben. Alsjeblieft, mijn liefste, heb geduld. Ik kom terug als ik de antwoorden heb op de vragen die mij elke nacht zo komen bespoken. Zorg goed voor de kinderen en wacht op mij.

Je eigen Berdien

Op zoek naar antwoorden

Ik herinner me het artikel in de courant van enkele jaren geleden. Het schandaal van Velp, de kelders die daar gevonden waren met een opgesloten overleden tweeling van een adellijke dame. Net als ieder ander vond ik het vooral een bizar en bijna ongeloofwaardig verhaal. Dat zoiets bestaat! Maar het artikel van vorige maand heeft me pas echt aan het denken gezet. En nachtmerries bezorgd. Alle herinneringen aan de kelder waarin ik weken, maanden was opgesloten, kwamen boven. Het kon niet anders of ik was een van de slachtoffers die in die kelders heeft gezeten en onderworpen was aan de experimenten van die maniak, die kwakzalver, die Manus van Eijk, van wie talloze aantekeningen zijn gevonden met onderzoeksresultaten van brouwsels en kruiden. Het ongelooflijke verhaal heeft tot veel ophef geleid. Er waren maar liefst zes gescheiden kelders gevonden en duidelijk was dat die allemaal bewoond waren geweest. Maar er was geen spoor van de meisjes die in de manualen van Manus vermeld werden. Daar stonden tweeneveertig namen in. Waar zijn zij gebleven - en waar kwamen zij vandaan? In het artikel werd geen enkele notie gemaakt van het Liefdesgesticht Larenstein. En naarmate ik er meer over nadacht, kon het niet anders dan

dat de meisjes die bij Larenstein verdwenen, bij die Van Eijk in zijn kelder terechtwamen. Maar kennelijk had niemand dat bedacht en nagezocht. Misschien was er niemand die daar ook maar enig vermoeden van had.

Ik had naar de politie kunnen gaan en mijn verhaal kunnen vertellen. Maar dan had ik ook moeten verklaren waarom ik dit al bijna elf jaar verzwegen had. Dat kon ik niet. Bovendien: zou iemand mij geloven? Ik kon op geen enkele manier bewijzen dat ik daar opgesloten was geweest. En de Zusters van de Goede Herder hadden een goede reputatie. Nee, niet voor de meisjes die in het Liefdesgesticht zaten, maar wel voor eenieder daarbuiten. Vanbuiten leek het een vrome en goedbedoelende instelling. Pas als je erin zat kon je werkelijk ervaren dat hun methoden allesbehalve vroom en goed waren.

Ik moest bewijzen vinden dat Larenstein er een hand in had gehad. Het kon niet anders. En ik had ook al bedacht hoe ik bewijzen zou kunnen vinden.

Ik ben weer Elisa

Ik meld mij bij de ontvangstbalie. Die wordt bemand door een oude Moeder. Haar naam ben ik kwijt, maar ik herken haar wel. Ze was een van de minder strenge zusters. Vandaar dat ze achter de balie is gezet, denk ik. Bij de meisjes, in het atelier en de wasserij, hebben ze liever de strenge zusters. Ze kijkt me aandachtig aan, met haar gezicht een beetje scheef.

- 'Elisa?'

- 'Inderdaad, wat knap dat u mij herkent!'

- 'Wat brengt jou terug hierheen, kind? vraagt ze.

- 'Ik wil graag intreden als zwarte zuster', antwoord ik

- 'Wat bijzonder, dat komt niet zo vaak meer voor', zegt ze, terwijl ze een lade open trekt en er een sleutel uit pakt. Ze loopt naar een kast in de hoek, stopt de sleutel in de deur en haalt er een gekaft boek met alfabetpagina's uit. Haar vinger glijdt langs de letters en stopt bij de E. Ze kantelt het boek zodat het openvalt bij de E. 'Berdien Brinkers?'

- 'Nee, die andere' zeg ik met een glimlach, met een neergeslagen blik op het boek.

- 'Oh ja, Marie Schuitema natuurlijk'.

Dat bevestig ik maar al te graag. Het was onderdeel van mijn plan om hier niet als mezelf te zijn.

- 'Die andere Elisa zie ik niet zo gauw intreden', lach ik haar toe.

In gedachten slaak ik een zucht van verlichting. Gelukkig hoefde ik niet zelf de naam te noemen die ik niet ken. Ik gokte erop dat de originele namen bij vrijwel niemand bekend zijn. Met mijn kortere haar en een bril ben ik genoeg veranderd om zowel voor m'n oude zelf als

voor de andere Elisa door te gaan. Maar als iemand me hier zoekt of als er iets misgaat, dan zit ik hier niet onder mijn eigen naam.

- 'Ik zie dat je bij ons in 1920 bent ontslagen en dat je naar je Barendrecht bent teruggegaan. Wat maakt dat je nu naar ons terugkomt?'

Ik vertel haar dat ik een man had ontmoet en snel met hem was getrouwd, maar dat hij me slecht behandelde. Hij was bijna dagelijks dronken en gaf me vaak slaag, zonder dat daar reden toe was.

- 'Ik wilde weg bij hem, maar kon nergens heen. Bij de zusters vond ik het leven altijd aangenaam. Hier kan ik weer Elisa zijn en onvindbaar voor hem worden'. Ik onderstreep de laatste woorden met een angstige blik over mijn schouder. Ik geloof het bijna zelf en moet zowaar een traan uit mijn ooghoek wrijven. Ze kijkt me vol medelijden aan.

- 'Natuurlijk kind, we hebben hier een plek voor je. Het moet wel eerst door Moeder-overste worden goedgekeurd, maar dat zal vast geen problemen opleveren. Kom maar met je koffer, dan breng ik je alvast naar je cel'.

Bij de zwarte zusters

De zwarte zusters zitten in een aparte vleugel en hebben ruimere cellen dan de chambrettes die we als meisjes hadden. Ze zijn nog wel open van boven en de tussenwanden zijn niet meer dan schotten met een heuphoge schroten lambrisering. Maar er is een deur die met een haakje op slot kan en naast een bed zijn er ook een eenvoudige secretaire en een linnenkast voor kleding. Best luxe, vergeleken met de hokjes in de meisjesslaapzalen, waar we alleen een bed hadden en een gordijn als deur. Zuster Serena - haar naam kwam gelukkig alsnog bovendrijven - kwam bevestigen dat Moeder-overste akkoord was en dat ze me graag voor het avondmaal uitnodigde bij haar aan tafel. Ik ben binnen.

Mijn plan is om bewijzen te verzamelen voor de verdwenen meisjes. Mijn eerste doel heb ik al: dat wordt het namenboek in de kast achter de balie. Daar staan behalve de originele namen van de meisjes kennelijk ook aantekeningen in over de datum van ontslag en waar ze zijn heengegaan. Misschien vind ik antwoorden. Waarom zouden ze meisjes laten verdwijnen? Er moest een voordeel voor de zusters aan zitten. Lastpakken laten verdwijnen was een voordeel, maar ook een nadeel. Ze kregen vast per meisje betaald van het bisdom en van de Zusterorde. Dat scheelde dus inkomsten. En er verdwenen niet alleen lastpakken. Ze leverden ook arbeid waarvoor de Zusters vast meer betaald kregen dan dat ze aan zakgeld teruggaven. Quid pro quo - wat kregen ze er voor terug? Wisten de zusters wat er met de verdwenen meisjes gebeurde? Voor mezelf wilde ik weten wat ze als reden voor mijn verdwijning bedacht hadden.

En kan ik meer vinden over Hannah?

Als eerste zoek ik een verstopplek voor mijn aantekeningenboekje. Met mijn nagelschaartje peuter ik een spijkertje uit een schroot, waarvan de veer al gescheurd is. Ik kan het dunne hout eenvoudig naar voren buigen, zodat ik erachter kan kijken. De schrootjes zijn dubbelwandig op rachsels gespijkerd, dus ertussen is een kleine ruimte vrij om het schrift in te schuiven. Mooi, dat vindt niemand.

Zuster Serena - het is even wennen dat ik haar nu Zuster mag noemen in plaats van Moeder - brengt een zwarte habijt en het kapje die ik altijd zal moeten dragen als ik me in het gebouw vertoon. Alleen als ik me buiten Larenstein begeef, kan ik mijn burgerkleding aan, maar ik kan ook als zuster in habijt naar het dorp of gaan wandelen. Dat mag ik zelf bepalen. Ik hang m'n jurk in de kast en pak m'n koffer uit. Ik heb als overkleding niet meer meegenomen dan twee oude jurkjes en een trui. Verder alleen wat ondergoed en zwarte kniekousen. En tegen de kou nog een borstrok en lange kousen van rayon. Maar ik hoop hier alweer weg te zijn voordat de winter zijn koude adem over het land blaast.

Hulp in de administratie

Het diner met Moeder-overste Aleida gaat goed. Ze is rond de veertig, best jong voor een Moeder-overste, maar heeft wel duidelijk overwicht. Ik ben geïntimideerd door haar. Haar ogen liggen wat diep in de kassen, en als ze geen vrome doek en kap ophad, zou ze een klassieke heks van de Gebroeders Grimm kunnen zijn, met haar scherpe neus en vooruitstekende kin. Haar blik lijkt dwars door je ogen in je hersenspan te kijken. Ze is in 1926 aangetreden als de derde Moeder-overste sinds de stichting van het Klooster Larenstein. Daarvoor was ze bij de Zusters van de Goede Herder in Tilburg.

Ik heb geen idee of ze mij als mezelf ziet of als de andere Elisa, maar ik hang verhalen op alsof ik een tijdje in de haven van Rotterdam heb gewerkt, op de administratie van een kleine scheepswerf. Mijn man was daar bankwerker en via hem kreeg ik dat baantje. Daar wist ik genoeg van om geloofwaardig te zijn, omdat we met de trekschuit jaarlijks voor onderhoud naar een werf moesten. En de administratie van Johannes heb ik altijd gedaan. Ik beheerde onze portemonnee, hield het kasboek bij voor de belastingen, deed de betalingen voor sluizen en ligvergunningen en maakte facturen als we vrachten voor bedrijven vervoerden. Ik was van jongs af aan goed met cijfers en al in mijn tijd bij de familie Van Arckel had ik geleerd een foutloos huishoudboekje bij te houden. Moeder-overste was er zeer van gecharmeerd dat ik geletterd was en goed met getallen kon omgaan. Ze belooft me dat ik ingeroosterd zou

worden bij de boekhouding - en dat was natuurlijk mijn doel. Als er ergens iets te vinden is over inkomsten en uitgaven die met de verdwenen meisjes te maken hadden, dan is het vast daar. De volgende ochtend al kon ik de eed afleggen, die de zwarte zusters jaarlijks wordt afgenomen. Je verbind je telkens voor een jaar aan de congregatie. Voor de échte zusters gold een eed voor het leven.

Ik maak kennis met Zuster Catharina, het hoofd van de boekhouding. Ze is rond de vijftig en als kind al in de congregatie opgenomen. Ze is zwijgzaam en kan de hele dag voorovergebogen over de boeken en prikpennen met bonnetjes zitten, met haar kroontjespen krassend als ze omschrijvingen en bedragen in het kasboek noteert. Mijn eerste opdracht is het kasboek van afgelopen augustus controleren. Daar zit een optellingsfout in die leidde tot een kasverschil van fl 12,34. Die fout moet ik vinden. Het aantal bonnetjes en regels duizelt me. Inkopen van stoffen, knopen, garens, wol, zeep voor het naaiatelier en de wasserij. Afrekeningen van vervoermannen, die met paard en huif de dagelijkse was van en naar de hotels en de gegoede burgerij rijden. En eten, mijn God, eten! Om elke dag alle zestig zusters en meer dan driehonderd meisjes te voeden, gingen er wekelijks alleen al 15 mud aardappelen en 30 zakken meel doorheen. Vele boeren en molenaars uit de omgeving hadden een goede klant aan Larenstein.

Zuster Catharina stond er bovendien op dat nota's niet als een bedrag werden genoteerd, maar dat elke regel daarvan apart werd overgenomen. Dat maakte de overzichten - en het narekenen ervan - natuurlijk behoorlijk omslachtig. Bovendien: als de leverancier een optelfout in de nota had gemaakt, en die niet werd opgemerkt, werd een bedrag uitbetaald dat niet klopte met de optelling in ons kasboek. Ik had al snel door dat ik het daar moest zoeken. Ik vond een maandnota van de molenaar met 26 regels van bijna dagelijkse leveringen van mais, meel, boekweit en blom. In plaats van één bedrag van fl. 189,30 werden dat 26 posten met kleine bedragen. Daar zat een omkering van getallen in die precies de ontbrekende fl. 12,34 opleverden, die hij teveel betaald had gekregen. Zuster Catharina prees me de hemel in dat ik de fout zo snel had opgespoord. Na enkele dagen samenwerking met haar, waarin ik ook enkele veranderingen kon voorstellen die het werk vereenvoudigden, zoals de scheiding van kas- en grootboek. Ze voerde de boekhouding al dertig jaar op dezelfde manier en was niet bepaald met de tijd meegegaan. Het vertrouwen dat ik nodig had om te kunnen graven in oudere documenten was bij haar best snel gewonnen. Het wachten was nu op een goed moment dat ik in het archief zou kunnen om de jaren dat ik er zat te bekijken. Dat moment kwam maar niet. Zuster Catherina was altijd op tijd, verzaakte nooit, nam geen tijd voor het middagmaal.

Tijdens de maaltijden zaten de zwarte zusters altijd apart van de Moeders en van de meisjes. Vanwege de vaste tafelschikking leerde ik een groepje goed kennen. Twee zaten er al lang en eentje van hen kende ik van mijn eigen tijd hier; Jacoba. Ze had een lui oog en werkte destijds in de wasserij als toezichhoudster. Zij herkende mij ook, en verwonderde zich in eerste instantie dat ik was teruggekomen. Ze had duidelijk de juiste Elisa voor ogen. Maar omdat de levenswandel en namen van alle meisjes geheim waren, bleek dit behalve een angstig moment voor mij dit geen probleem. Als ik al herkend werd, zag de een mij als Elisa/Berdiën en de ander mij als Elisa/Marie. Nou ja, het werkte. Het schromelijke nadeel van een nieuwe naam en schone lei voor alle meisjes was nu voor mij een groot voordeel. Als ik zelf met mijn verzonnen leven maar consequent bleef en dit in gesprekken niet verwarde met mijn echte leven, kon niemand bevroeden dat er iets met mij niet in de haak was.

Blaasontsteking

Op onze vleugel waren zestien kamertjes, aan weerszijden van een gang. Ze waren niet allemaal bezet; er waren op dat moment veertien zwarte zusters. Naast mij was een kamertje leeg en aan de andere kant had Jacoba haar kamertje. De rest van mijn tafelgroepje zat verspreid over de gang, die aan de ene kant uitkwam bij de kapel en aan de andere kant bij de gezamenlijke toiletten en wasruimte. De gietstenen vloer van de gang was hard en koud en het geheel was buitengemeen gehorig. Een schuivende stoel, een kast of deur die open- of dichtging, een zuster die gebeden prevelde: elk geluid werd weerkaatst via de harde oppervlakken en was hoorbaar tot in de verste cel. Als ik het namenboek te pakken wilde krijgen, moest dat 's nachts gebeuren. Om bij de balie te komen, moest ik door de gang langs alle cellen en de wc's naar de centrale ingang. Het geluid werd een probleem. Maar voor elk probleem bestaat een oplossing.

Op de derde zaterdag dat ik in Larenstein was, veinsde ik hevige buikkrampen toen we aan de avonddis zaten. Door m'n adem in te houden en van binnenuit druk op m'n hoofd te zetten, kon ik goed rood aanlopen. Ik weet zeker dat ik er beroerd uitzag.

- 'Blaasontsteking, ik heb het vaker gehad', kreunde ik. En ik verexcuseerde me aan tafel om naar mijn cel te gaan. Daar was geen remedie voor, dus je werd niet naar de ziekenzaal gehaald. Rust nemen en veel water drinken. Met blaasontsteking moet je vaak naar de wc en regelmatig naar de wasruimte om de kan met vers water bij te vullen. Dit zou me een goed alibi verschaffen om 's nachts over de gang te struinen. Ik had wat boter van tafel in een servet meegenomen, om de hengsels van een paar deuren te smeren, zodat ik geruisloos de balie zou kunnen bereiken. Dat deed ik onderweg naar m'n cel. Iedereen zat te eten, dus ik had vrij spel.

De eerste ontdekkingen

Met mijn nachtkleed en sloffen aan wachtte ik in bed tot alle zusters op hun cel waren en hun avondgebed afwerkten. Ik stond op, deed een grote omslagdoek om en ging voor de eerste keer naar de wc. Om negen uur ging het licht uit en ik wachtte nog een halfuurtje tot ik me voor de tweede keer naar de wc begaf. Onderweg kreunde ik lichtjes, om te kijken of er een reactie kwam. Die bleef uit, ook op de terugweg. Ik voelde me redelijk veilig, toen ik weer een uur later opnieuw door de gang sloop, nu met m'n waterkan mee. Ik bereikte de wc's en deed de deur open, maar in plaats van erdoorheen te gaan, ging ik aan het eind van de gang door de deur die naar de centrale ingang leidde. Voorzichtig deed ik 'm dicht en gelukkig deed de boter z'n werk. Het lukte me om geluidloos in de hal achter de balie te komen. De waterkan verberg ik even achter een plant in de hal.

Er brandde slechts een klein gaslampje, dus ik moest het met weinig licht doen. De kast met het namenboek was op slot. Ik keek in de lades onder de balie, die waren ook op slot, maar de sleutel stak er gewoon in. Of Zuster Serena hem vergeten had op te bergen of altijd zo liet, in goed vertrouwen, geen idee. De tweede lade had drie vakjes met sleutels. Eentje bevatte grote sleutels, waarschijnlijk van de hekken en schuren op het terrein. De andere twee waren minder duidelijk. Elk had wel een stuk of vijftien sleutels, die met wollen draadjes in verschillende kleuren gemerkt waren. In het donker was het onderscheid tussen de kleuren nauwelijks zichtbaar, maar dat maakte niet uit. Ik kende de kleurcodes toch niet en zou ze allemaal moeten proberen. Ik nam er voorzichtig eentje uit het linker vakje en om ze niet tegen elkaar te laten tikken, maakte ik een vuist en stak de sleutel met de baard naar buiten tussen twee vingers. De tweede sleutel tussen de twee volgende vingers en zo tot mijn hand met vier sleutels gevuld was.

Een voor een probeerde ik de sleutels op de kast. Zonder resultaat, maar hoewel de deur er niet mee openging, schoof er eentje wel goed in het sleutelgat. Die had een gekromde baard, dus als ik dit type uit de lade kon vissen, hoefde ik niet alle sleutels te proberen. Ik legde m'n omslagdoek op de grond om daar de sleutels op te leggen die ik al geprobeerd had. Half op de tast en uiterst voorzichtig om elk geluid te vermijden, zocht ik naar sleutels met dezelfde kromming in de baard als die ene die in het slot gleed. Daar waren er meerdere van, die ik weer in mijn knuisten stak en om de beurt in het slot probeerde. De derde deed het! Ik draaide de sleutel om en opende de kast heel voorzichtig een klein beetje. Deze deur piepte ook niet. Eerst moest ik de sleutels wegleggen en terwijl ik een paar passen achteruit doe, valt de deur vanzelf verder open. En hij piept toch, steeds luider. Het zal een geluid van niks

geweest zijn, maar in de nachtelijke stilte klonk het mij als wild geraas in de oren. Ik duik ineen achter de balie en luister of er iemand reageert. Als ik hier ontdekt word, met de kast wijdopen en de sleutels in mijn hand en op de grond, eindigt mijn speurtocht hier en nu al.

Ik luister gespannen, met mijn ogen stijf dichtgeknepen en ingehouden adem. Het blijft stil. Ik hervat met een stille zucht mijn ademhaling, sta op en leg alle sleutels terug in de lade en in het juiste vakje, uiterst omzichtig om geen geluid te maken. Terug bij de kast kijk ik naar de rijen boeken die er staan. Ik herinner me de hoogte waarop Zuster Serena het juiste boek eruit pakte en probeer de ruggen te lezen. Die maken me niet wijzer, er staan alleen tweeletterige codes op. Ik pak er op goed geluk eentje uit. Geen alfabet-tabs, de volgende ook niet. Na een stuk of tien boeken heb ik beet. Ik klap de pagina's om naar de E-pagina en knijp mijn ogen half dicht om te kunnen lezen wat er staat. Ik zie ELISA - B. R. BRINKERS (Berendina Roberta) en een paar regels aantekeningen plus een ongebruikte ruimte. Daaronder staat de andere Elisa. Ik heb het juiste boek te pakken.

Het namenboek

De aantekeningen zijn moeilijk leesbaar, in een met kroontjespen geschreven handschrift. Ik loop ermee naar de gaslamp en die geeft maar net genoeg licht om het gepriegel te lezen. Bij mijn naam staat geschreven:

ELISA - B.R BRINKERS (Berendina Roberta) Berdien 16-02-1902

A. 25 Sep. 1918 - op bevelschr. advoc. R'dam. Gepl. wasserij. Feb 1919 overpl. naaiafd.

V. 12 Aug. 1919 - gepl. fabr. v. Winckel, Zürich ZW, arb.kr. uurwerken MCCL

De A en V zijn van aankomst en vertrek, schat ik in. De laatste letters zijn omcirkeld. Geen idee waar die voor staan. Maar volgens dit boek ben ik geplaatst bij een klokkenmaker met een Nederlandse naam in Zwitserland. Als arbeidskracht, gok ik.

Ik blader door naar de H van Hanna. Er zijn meerdere bladzijden Hanna's en Hannah's. Zij was ongeveer een maand verdwenen voordat ik in de kelder terechtkwam. Koortsachtig glijdt mijn wijsvinger langs de data achter de V. Het valt me op dat er meerdere namen zijn die omcirkelde letters achter hun naam hebben. MCLXXV bij eentje die in 1921 vertrok en CM achter een meisje dat 1916 achter de V had staan. Ze lijken op de letterreeksen die ook vaak op gebouwen en standbeelden staan: jaartallen in Romeinse cijfers?

Ik vind een Hannah - met een H erachter dus - die juli 1919 achter de V heeft:

HANNAH - C.G.T v. GRIENSVEN (Cornelia Geertruida Theodora) 22-05-1902.

A. 16 Mei 1917 - decr. Rechth. 's Gravenh. Opdr. vader Gepl. naaiafd. Disc: ~~III~~ II

V. 9 Jul. 1919 - verzoek fam. v. Drecht, Bandoeng IND, gepl. kinderm. MCCL

O. 16-01-1920 - longontst. begr. L.V. 78B

Zoals ons destijds verteld is, lijkt ze inderdaad vertrokken naar Indonesië om als kindermisje bij een familie te gaan werken. Net als ik heeft ze MCCL omcirkeld achter haar naam. En zeven in geturfde streepjes achter 'disc'. Discord? Discipline? Het zou best kunnen kloppen dat ze in totaal zeven keer in isolatie in het varkenshok heeft gezeten. En de extra regel... O. met datum en begr... Longontsteking? Overleden en begraven? Zou ze dood zijn? En wat betekenen de L.V. en het nummer erachter?

Ik blader nog wat door het boek en zie steeds meer omcirkelde reeksen hoofdletters die kennelijk cijfers uitdrukken. De extra regel die met O. begint staat er ook altijd bij. Met ook een datum en daarachter de L.V. met vergelijkbare nummers, vrijwel allemaal tussen 40 en 80, met altijd een letter A of B erachter... Hoe kom ik erachter wat die betekenen? Ik kan hier niet gaan zitten schrijven en durf ook het boek niet mee te nemen. Ik moet een manier vinden om dit te onthouden en te noteren. Dat zal nog niet meevallen.

Ik steek het boek terug in de kast en sluit zachtjes de deur. Ik houd de sleutel vlak bij de lamp en bekijk hem goed voordat ik hem terugleg. Hij heeft een paars koordje en de beugel heeft klassieke verdikkingen aan de zijkanten. Die herken ik een volgende keer wel. Ik sluip terug naar onze vleugel en pak de waterkan vanachter de plant. De zware gangdeur gaat gelukkig weer geluidloos open en dicht. Bij de wasruimte vul ik mijn kan met water en vanaf dat moment kan ik opgelucht ademen. Als ik nu ontdekt word, is er niets aan de hand.

In bed herhaal ik in mijn hoofd zoveel mogelijk van wat ik in het boek heb gezien. De omcirkelde Romeinse getallen, de data, de cijfers achter de O's. Zodra het licht is, ga ik ze opschrijven. Ik val in slaap en in mijn droom blijven de gegevens zich herhalen, in gloeiende stromen met sleutels en paarse koordjes. Ze vermengen zich met beelden uit de kelder. Ik zie Hannah op de brits in de kelder. Met op de vochtige stenen muur, in druipende rode letters, MCCL.

Alles opschrijven

Bij het ochtendappèl om 6 uur meld ik mij ziek. Terwijl de andere zusters onder de afgemeten koude douche staan en zich klaarmaken voor het ochtendgebed en ontbijt, vul ik mijn waterkan en kijk ik ze met waterige ogen aan. Ik heb immers nog steeds een stevige

blaasontsteking onder de leden en ben niet in staat om vandaag te werken. Zuster Jacoba staat bij de wastafel en kijkt me lang aan, met haar ene goede oog. Haar andere oog lijkt me via de spiegel aan te kijken. Ik voel dat ze me niet vertrouwt en dat er vragen op haar lippen liggen. Voordat ze die kan stellen, stap ik de gang op, terug naar mijn cel.

Als alle zusters weg zijn, schrijf ik de eerste regels in mijn schrift. Ik schraap alles uit mijn geheugen, in een doorlopende stroom. Ik probeer het niet te rangschikken, dat komt later wel. Nu eerst zoveel mogelijk vastleggen. Ik ben pas klaar als ze al lang verdwenen zijn. Kauwend op mijn potlood, lees ik mijn schrijfsels nog eens door. Ik moet maar snel naar de bibliotheek om na te gaan waar de letters in de Romeinse cijfers voor staan. Ik berg mijn schrift achter de lambrisering. Net op tijd, want er wordt op mijn deur geklopt. Zuster Catharina komt informeren hoe het met me gaat, of ik iets nodig heb. En of ik er morgen weer ben, want ze kan me niet missen. Meer eigenbelang dan zusterliefde, dus. Ik zeg dat ik me wel red - en dat het morgen hopelijk beter genoeg gaat om weer te werken.

Tegen het middagmaal kom ik uit bed. Op mijn sloffen en in mijn omslagdoek ga ik naar de eetzaal. Ik heb flinke honger, na het overgeslagen ontbijt. Ik loop wat voorovergebogen en met een hand op mijn onderbuik om in mijn rol van zieke te blijven. In de keuken is het zoals altijd vlak voor elke maaltijd een luidruchtige drukte. Een paar meisjes die corvee hebben, kijken wat verbaasd dat ik zonder habijt en kap rondloop, maar niemand vraagt iets en niemand merkt het als ik twee broodjes en een paar plakken kaas biets en in mijn omslagdoek verberg. De volgende stop is de kloosterbibliotheek. Ik vertel de novice die als bibliothecaresse wordt opgeleid dat ik ziek ben en graag een boek over de heilige Beatrice van Silva zou willen lezen, die enkele jaren daarvoor door Pius VI zaligverklaard was. En ik vraag een Latijns woordenboek, omdat ik enkele gezangen zou willen vertalen. Ik krijg beide mee, met een welgemeend beterschap. De novices zijn nog aardig. Ergens op de weg naar het Zusterschap verliezen ze dat.

Terug in mijn cel leg ik het boek over Beatrice op de hoek van mijn secretaire. Ik schrok de twee sneetjes met kaas naar binnen en sla het Latijnse woordenboek open, op zoek naar de Romeinse cijfers. Die heb ik snel gevonden, op een van de eerste bladzijden worden ze al verklaard. Ik pak er mijn aantekeningen bij, al weet ik de belangrijkste reeksen uit het namenboek nog wel uit mijn hoofd. Bij Hannah en mij stond MCCL - dus 1000 + 200 + 50. Dat maakt 1250. Bij een andere stonden maar twee letters: CM - dus 900. Ik heb nog drie andere letterreeksen genoteerd. Twee die ertussenin liggen: 1075 en 1150, en een die hoger uitvalt: 1325. Het hoogste hoorde bij een meisje dat 1923 achter de V. had, het laagste bij een meisje dat in 1916 was vertrokken. Van de tussenliggende twee wist ik de namen en hun jaartallen bij

A en V niet meer. Ik schreef de uitkomsten in mijn schrift en maakte een tabel met de namen, jaartallen en cijfers. Ik liet ze even op me inwerken. Het leek erop dat het Romeinse cijfers met de jaren opliepen. Ik zou er meer moeten hebben om er zeker van te zijn. Maar met wat ik nu had, wees alles in die richting. Ik onderstreepte de laatste V. En zette erbij *Verdwenen*. Dat scheen mij passender dan het waarschijnlijk bedoelde *Vertrek*.

De volgende ochtend was ik wonderbaarlijk snel opgeknapt. Ik deed de gehele ochtendroutine gewoon mee en na het ontbijt meldde ik mij bij Zuster Serena. De rest van de week voltrok zich zoals alle dagen. In mijn hoofd spookten wel voortdurend de namen en data die ik in het boek had gezien, maar ik kon er weinig mee. Ik durfde ook niet opnieuw 's nachts naar de balie te sluipen. Nog een keer zoveel geluk hebben, daar gokte ik liever niet op. Ik moest een goede gelegenheid afwachten.

Het kerkhof

Op een zondag wandelde ik door de tuinen van Larenstein. Via de grote cour liep ik rond het carré waar de meisjeszalen waren, om het sportveld heen, langs de achterkant van het hoofdgebouw met de twee zuster vleugels. Zo kwam ik op de weg naar de Mariagrot. Dat was niet echt een grot, maar een berg gestapelde stenen met een holte waarin een Mariabeeld was geplaatst. Dat was vroeger mijn lievelingsplek, als ik even alleen kon en mocht zijn dan ging ik daarheen. Ik nam het weggetje via de begraafplaats. Daar lagen alle overleden zusters, maar ook verpleegde meisjes, die tijdens hun verblijf op Larenstein waren overleden. Meisjes die geen familie meer hadden. Of die door hun familie waren verstoten. Of voor wie de familie geen graf kon of wilde betalen. De graven hadden naamloze kruizen, maar terwijl ik diep in gedachten ertussendoor slenterde, zag ik een nummer gegraveerd in de voet van een kruis dat er duidelijk nog niet lang stond: 75.

Ik bekeek de andere kruizen. Keurig op volgorde waren ze genummerd. Het verse graf was van Zuster Pelagia en ik herinnerde me een gesprek aan tafel waarin zij genoemd werd. De zusters vonden het niet kies dat zij geen eigen graf kreeg, maar bovenop een andere kist was begraven. Ik dacht onmiddellijk aan de cijfers in de onderste regels achter de O. Er was een A- en een B-kist! Het cijfer hoorde bij de begraafplaats en de A of B dat je onder of boven lag. En dan was L.V. natuurlijk Larenstein Velp. Ik huiverde bij de gedachte dat ik hier ook had kunnen liggen. Ik stond op de plek waar de meisjes terecht waren gekomen nadat ze eerst Verdwenen waren. Ik heb nog lang stilgestaan bij 78. Hier lag Hannah.

De administratie

Er gingen weken voorbij waarin er niets bijzonders gebeurde. Ik raakte gewend aan het kloosterritme. Vroeg opstaan, het zwijgende ochtendritueel - tot half tien mocht er behalve het gefluisterde gebed in de kapel niet gesproken worden, daarna werken tot aan het middagmaal en 's middags werken tot aan het avondmaal. Ik had vrijwel geen contact met de verpleegde meisjes, alleen af en toe. Sommige welgestelde ouders wilden niet voor hun kind zorgen of lieten de heropvoeding graag tegen betaling aan de zusters over. Alleen als er een afrekening met ouders niet klopte of niet nagekomen was, moest ik soms navragen bij het kind of er iets gebeurd was waardoor een betaling was gestopt. Altijd hadden ze dezelfde treurige blik en kromp mijn maag ineen als ik even met ze sprak.

Allengs kreeg ik meer vrijheid en vertrouwen van Zuster Catharina. Om tot nieuwe inzichten te komen, die wellicht tot betere administratie zouden kunnen leiden, vroeg ik of ze het goed vond als ik in oudere archieven keek. Maar dat werd me verboden. Ik moest me bezighouden met de lopende zaken, niet met het verleden. Die boeken waren letterlijk afgesloten.

Totdat zich eindelijk de gelegenheid aandiende waarop ik zat te wachten. De moeder van Zuster Catharina lag op sterven en had het heilig oliesel al ontvangen. Ze werd naar huis geroepen om de laatste dagen bij haar familie door te brengen. Waarschijnlijk moest ze daarna ook de begrafenis en de erfenis regelen, dus ze zou minstens een week weg zijn. Misschien wel twee. Ze vertrouwde de boekhouding aan mij toe. Wel kwam ik onder controle van Moeder-overste, die op haar dagelijkse ronde nu bij mij kwam kijken of ik het werk naar behoren deed. Gelukkig had ook zij een streng regime en kon je er de klok op gelijk zetten dat ze om tien over half vier binnenliep. Ik moest dus eerst zorgen dat de dagelijkse boekhouding onberispelijk was, om te voorkomen dat haar controle strenger of frequenter zou worden. Met de afwezigheid van Zuster Catharina was er bovendien werk voor twee. Er bleef alleen wat tijd over als ik me uit de naad werkte om de continue stroom nota's te verwerken. Maar dat lukte. Eindelijk kreeg ik de kans om in de archieven van rond 1918 te neuzen.

Het kasboek van 1919

Zuster Catharina was misschien niet met haar tijd meegegaan, maar de administratie is keurig op orde. De kast waar ik niet in mocht, kan ik nu vrijuit openen. Daarin staan alle jaargangen keurig op een rijtje. Het klooster en het liefdesgesticht bestaan sinds 1892 en vanaf de allereerste dag verzorgde zij al de kasboeken. Ze hebben allemaal haar karakteristieke

handschrift op de rug en naarmate de jaren vorderden, groeide het aantal kasboeken per jaar. Tot 1908 waren het donkergroene kaften met een roomwit etiket op de rug, dat soms loskrult van het boek. Vanaf daar zijn het iets dikkere en zwart gekafte boeken, met een lederen rug. Ook hier zitten dezelfde etiketten waarop de jaren en maanden in cijfers geschreven staan. Ik glijd met gespreide vingers over de ruggen en stop bij 1919 08-09, rond mijn eigen datum van Verdwijning. Ook het boek ernaast van 06+07 neem ik uit de kast en leg het op de schrijftafel. Mijn geest lijkt sneller te gaan dan mijn handelingen en mijn hersencellen lijken te tintelen van opwindning. Ik blader naar 12 augustus en ga met mijn wijsvinger over de regels. Ik zie vertrouwde namen van boeren en vervoerders, die kennelijk al lang aan Larenstein leveren. Behalve dat de prijzen van de producten lager zijn dan nu, valt me niets vreemds op.

Ik blader verder. Dan zie ik bij 14 augustus een vreemd bedrag. Waar overal de bedragen tot twee cent achter een komma zijn ingevuld, staat hier 1250. Zoals het in de kolom staat geschreven, lijkt het fl. 12,50, maar zonder de komma is dat dus fl. 1250,00. Ik kijk naar de omschrijving; *Landg. Singendonck, was- en strijkg. Jul.'18 - vW-Z-Zw/E-BRBr*. Het zegt me niets, behalve dat een nota van fl. 1250 een buitensporig hoog bedrag is. Zelfs het grootste hotel uit Arnhem haalde dat niet per maand. Koortsachtig bekijk ik alle andere bladzijden. Ik kan geen afwijkende bedragen meer vinden. Ik sla het andere boek open, naar 9 juli, de verdwijndatum van Hannah. Verderop, op 12 juli, vind ik hetzelfde bedrag: fl. 1250. Weer van *Landg. Singendonck*, nu met *was- en strijkg. Jun.'18 - vD-B-IND/H-CGTv.Gr.* in de omschrijving. Op datzelfde moment herken ik de initialen van Hannah. En voor de schuine streep staat de familie van Dijk of zoiets, uit Bandoeng, Indonesië. Ik sla opnieuw het boek met 14 augustus open. Ook daar staan mijn initialen en Zürich Zwitserland. Het klopt precies. Ik sla de boeken dicht. Landgoed Singendonck betaalde voor mij en voor Hannah 1250 gulden. Om ons in een kerker op te sluiten en aan bizarre onderzoeken van een dolleman te onderwerpen. Het tolt in mijn hoofd en ik kijk op de klok. Ik heb een kwartier om het naar mijn hoofd gestegen bloed te laten zakken voordat Moeder-overste binnenkomt voor haar dagelijks controlerondje.

Na het avondgebed schrijf ik snel op wat ik gevonden. Als ik het bedrag fl 1250 cijfer voor cijfer noteer, valt bij mij nog een kwartje. Zowel bij mij als bij Hannah stond MCCL. Dit getal in Romeinse cijfers moet wel het bedrag zijn. Zouden de andere getallen bij de andere meisjes ook voor een bedrag staan? Dan waren die ook terug te vinden in het kasboek. Ik moest het namenboek opnieuw in handen krijgen. Daarin had ik een stuk of acht van zulke omcirkelde getallen gezien. Als ik die kon vergelijken met de kasboeken, zou ik wellicht kunnen bewijzen dat er meer meisjes verkocht waren.

Nogmaals het namenboek

De volgende dag zorg ik dat mijn werk snel af is. Ik pak een blocnote en een kroontjespen en leg het kasboek van vorige maand open, vol met Zuster Catharina's handschrift. Ik oefen net zo lang tot ik haar letters vloeiend hetzelfde kan schrijven. Ook haar handtekening maak ik wel een keer of vijftig na, totdat ik hem in één beweging op papier kan zetten. De oefenpapiertjes gooi ik in de brandende kachel. Ik schrijf een briefje in mijn nieuwe handschrift en onderteken dat met de handtekening van Zuster Catharina. Ik houd het resultaat naast het kasboek en ben er zeer tevreden over. Zelfs een beetje trots op, zo goed als dit gelukt is.

Met het briefje in mijn hand stap ik naar Zuster Serena.

- Goedemorgen Zuster Serena, alles goed met u?

- Zeker, kind, wat kan ik voor je doen?

- Ik heb enkele boeken nodig om iets op te zoeken voor de administratie. Er is een controle van het bisdom op handen en daarvoor moeten we zelf eerst goed controleren of de aantallen van verpleegde kinderen kloppen met de subsidies die we van het bisdom krijgen. Daarvoor zijn de boeken nodig. Hier is een briefje van Zuster Catharina. Kunt u deze voor mij opzoeken?

- Is ze al terug? Ze was toch bij haar familie deze dagen?

- Nog niet. Maar we wilden dit al doen voordat ze werd weggeroepen. Ik ben er nog niet aan toegekomen omdat het zonder haar drukker is.

- 'Hmm. Jullie willen de lijst van verpleegden die tussen 1915 en 1920 zijn aangekomen?

Gaat dat niet wat ver terug?'

- 'Ze kunnen tot 15 jaar geleden controleren. Zuster Catharina verwacht steekproefsgewijze controles, en juist de oudere boeken zijn nooit goed gecontroleerd of alles correct is bijgehouden. Na 1920 is alles beter gearchiveerd, daar verwachten we geen fouten.'

- 'Wat voor fouten zoeken jullie dan?'

- 'Dat weten we niet. Ik moet kijken of er onregelmatigheden opvallen, of er zaken zijn die het bisdom vreemd zou kunnen vinden of zou kunnen afkeuren. Als er vragen zouden kunnen rijzen, moeten we die goed kunnen beantwoorden- of vooraf ervoor borgen dat ze niet gesteld worden.'

Ze kijkt me met een schuin oog aan, een beetje argwanend.

- 'Moeder-overste is er niet blij mee als deze boeken door het klooster zwerven.'

- 'Daarvan zijn we ons terdege bewust. Ik zal ze goed bij me houden en net zoals u opsluiten als we er niet mee werken. En zodra we ermee klaar zijn, krijgt u ze onmiddellijk terug.'

Ze lijkt voldoende gerustgesteld en rommelt in de la met de sleutels. Ze pakt de sleutel met het paarse koordje eruit en haalt een boek uit de kast. Precies het boek dat ik nodig heb.

- 'Dit is het, kind. Alle namen van verpleegden staan hierin, op alfabetische volgorde van hun kloosternaam. Het gaat overigens verder dan 1915 tot 1920. Ook de kinderen die ervoor en erna kwamen staan erin. Gebruik het zorgvuldig en wees er zeker van dat het niet buiten jullie tweeën gezien wordt.'

Het gezicht dat ze daarbij trekt is bijna samenzweerderig. Als ze me dit zo nadrukkelijk meegeeft, moet er wel informatie instaan die het daglicht niet goed kan verdragen.

Nog diezelfde middag blijkt dat ook zo te zijn. En veel erger nog dan ik had kunnen bedenken. In het namenboek vind ik in totaal 42 omcirkelde getallen. Als dit inderdaad bedragen zijn, zijn ze meestal hoger dan fl. 1000,-. Dat betekent dat het om ongeveer fl. 50.000 gaat... Een vermogen! Ik kijk in de kasboeken bij de data die bij de meisjes staan. Telkens is er enkele dagen later een inkomend bedrag dat overeenkomt met het Romeinse cijfer in het namenboek. Altijd is het voldaan door Landgoed Singendonck, met de omschrijving was- en strijkgoed en daarachter een lettercombinatie die te herleiden is naar de opgaaf van reden van vertrek en de initialen van de meisjes. En bij alle meisjes is er nog een extra regel die begint met een O. plus een datum en eindigt met een tweecijferig getal en een A of B erachter. Ik ben de enige die deze regel niet heeft. En ook de enige die niet ligt begraven op Larenstein. 41 meisjes hebben het slechter getroffen dan ik.

De oudste dateert al van 1898. Lange tijd waren het maar een of twee meisjes per jaar. Rond 1918 stijgt het aantal even naar vier of vijf per jaar. Opvallend is dat na mijn verdwijning in 1919 er ruim anderhalf jaar geen meisjes vermeld worden. Daarna neemt het aantal weer toe. Ik vermoed dat er door mijn ontsnapping even pas op de plaats gemaakt is, dat men bang was dat ik met mijn verhaal naar buiten zou treden, waardoor er een grote kans op ontdekking was. Toen bleek dat ik niet boven water kwam, hebben ze de draad weer opgepakt. Tot 1928, het jaar waarin de jonkvrouw Singendonck overleed.

Betrapt

In mijn opwindning vergeet ik de tijd en hoor ik de klokken van de kapel niet eens die zojuist half vier hebben geslagen. De deur gaat open en daar staat Moeder-overste. Ik kijk op en hoop dat ik mijn eerste schrik kan verbergen. Met een blik op onweer ziet ze de boeken die opengeslagen voor me liggen.

- 'Wat ben je aan het doen?'

- 'Ik kijk de boeken na op onregelmatigheden, voor het aankomende bezoek van het Bisdomein.'

- 'Welk bezoek? Daar is mij niets van bekend', zegt ze op scherpe toon.

Ik leg uit dat het een opdracht van Zuster Catharina was, om deze boeken na te kijken.

- 'Daar geloof ik niets van. Dit kan niet zonder mijn toestemming ingezien worden en Zuster Catharina weet dit.'

Ik haal mijn schouders op. 'Dat wist ik niet, eerwaarde Moeder-overste, ik doe alleen wat mij is opgedragen', zeg ik met neergeslagen ogen.

- 'Waar heb je naar gezocht, wat heb je gezien?' vraagt ze, terwijl ze met gehaaste bewegingen het namenboek dichtslaat.

- 'Nog niets, ik wilde er net mee beginnen.' Ik hoop dat ze me gelooft. Haar blik glijdt over het bureau, wat er nog meer ligt waarmee ik bezig ben. Gelukkig heb ik de oudere kasboeken na inzage steeds teruggezet in de kast en ligt alleen het kasboek van 1930 open. Ik prijs me gelukkig dat ik geen aantekeningen gemaakt heb, die me zouden kunnen verraden. Ze stuift weg met het namenboek onder haar arm.

Vlak voordat ik ga afsluiten en mij naar de eetzaal wil begeven, komt Zuster Jacoba binnenlopen.

- 'Moeder-overste wil je spreken,' zegt ze, met haar goede oog priemend op mij gericht, 'en wel meteen, nog voor het avondmaal.'

Oei, dat belooft niet veel goeds. Mijn schoenen lijken met lood gevuld als ik naar haar spreekkamer loop. Ik klop op de deur. Ze laat me even wachten voordat ze 'Binnen' roept. I open de deur en kom in de ruimte, die ik als verpleegde ook een paar keer gezien heb als ik op het matje werd geroepen. Er is niets veranderd, alleen is er naast de gekalligrafeerde diploma's en getuigschriften een portret van de vorige Moeder-overste bijgekomen. Haar herken ik ook nog wel.

Moeder-overste Aleida kijkt niet op van haar bureau en schrijft aan een brief. Ze laat me bijzonder lang wachten. Is dit een truc om me te laten zweten en zenuwachtig te maken?

- 'Zo. Hier zijn we dan.' Ze kijkt langzaam naar me op terwijl ze de brief vouwt en in een enveloppe stopt. 'Ik heb het briefje gezien van Zuster Catharina. Daarmee gaat ze in tegen mijn huisregel dat het namenboek enkel in zeer beperkte gevallen gebruikt kan worden. Het bevat beslist geen informatie die van belang is voor de boekhouding. Dat weet ze en dat maakt het bijzonder vreemd dat zij juist dit boek wilde inzien. En al helemaal dat jij ermee zou moeten werken. Ik heb haar ontboden voor opheldering. Tot dat moment word je ontheven van werk aan de administratie en blijf jij in je kamer.' En met een verveelde handbeweging stuurt ze me de deur uit.

In het nauw

Ik realiseer me dat zodra Zuster Catharina terug is, mijn vervalsing van haar briefje komt bovendrijven en mijn spel is uitgespeeld. Het kan niet anders dat ze dan zullen vermoeden dat mijn bezoek hier niet is om te vluchten voor een man, maar om andere redenen. Redenen die ze niet kunnen gebruiken. Redenen die ze zullen willen verbergen. Desnoods met harde maatregelen. Er zijn al zeker 41 meisjes voor gestorven. Eentje meer zal ze niet deren. Met mijn hoofd vol met angstige gedachten kom ik Zuster Jacoba op de gang tegen.

- 'Waar ging dat over, bij Moeder-overste?'

- 'Oh, niets, iets met de administratie,' zeg ik, in zekere zin naar waarheid.

- 'Had het iets te maken met je afwezigheid toen je blaasontsteking had? Ik had het wel gehoord hoor, dat je lang van je kamer weg was die nacht. Moeder-overste vroeg me of ik iets bijzonders over jou wist. Nou, toen moest ik dat natuurlijk wel vertellen.' Haar goede oog knijpt een beetje dicht bij het geniepige glimlachje dat ze erbij trekt. Haar luie oog doet niet mee en lijkt extra de andere kant op te kijken.

Ik probeer me in te houden, maar mijn ogen vlammen vuur. Ik draai me om en loop door naar mijn kamer. Als Moeder-overste dit weet, en één en één optelt, ben ik zwaar de klos.

Gehaast loop ik naar de zustervleugel, door de centrale gang met de hoge ramen. Die kijken uit over de binnentuin, waar een tuinman de rozen aan het snoeien is. Op het ogenblik dat hij de kruiwagen vol doornscheuten oppakt en zich omkeert, slaat de schrik me om het hart. Ik herken hem. Hij kijkt naar binnen en herkent mij ook. Hij is kaler en grijzer. Maar zijn kop zal ik altijd en overal herkennen. Het is de man uit de kelder. De man met de stofjas. Manus van Eijk is niet spoorloos verdwenen. Hij is hier.

Ik kom in mijn cel en pak meteen mijn schrift uit de lambrisering. Ik stop het op mijn rug half in mijn onderbroek en sla er mijn hemd overheen. Dat mag niemand te pakken krijgen. Ik graai een paar kledingstukken en knoop er mijn jas omheen. In plaats van in m'n eigen cel ga ik in de lege cel ernaast liggen en kruip daar onder de brits. Als ze me komen zoeken, dan ben ik in elk geval niet waar ze me verwachten.

Heel even hoor ik van ver weg uit de eetzaal het gewoonlijke gekletter van bestek en borden die afgeruimd worden, als de deur van de gang open en dicht gaat. Er klinken gedempte voetstappen vanaf de gang. Ze stoppen voor de deur van mijn cel. Ik hou m'n adem in. De deur gaat open en ik hoor de stem van Moeder-overste. Gelukkig dat het hier zo gehorig is. Ik hoor haar duidelijk fluitsteren.

- 'Ze is er niet, het sekreet. Kijk of je iets kunt vinden.'

Een mannenstem antwoordt: 'Ze is gevlogen. Ik zag dat ze me herkende. Ze kan niet van het terrein af zijn, we moeten heel snel handelen.'

- 'Je regelt het maar. Ze is jouw probleem, Manus. Al sinds ze bij jou ontsnapte is ze jouw probleem. En als ze nu buiten Larenstein komt, heb je er met mij een nog veel groter probleem bij, kan ik je verzekeren.'

- 'Je kunt dit niet op mij afschuiven', sist Manus terug. Jullie zijn stinkend rijk geworden en als het uitkomt, kun je Larenstein meteen opdoeken. Misschien wel de hele congregatie. Niemand geeft ooit nog een cent aan de Zusters van de Goede Herder als publiek wordt dat jullie die wezen verkochten en hun jarenlange gespaarde zakgelden en verdiensten zelf hielden.'

- 'Niemand is hier stinkend rijk geworden. Het was altijd voor het goede doel, om meer meisjes te kunnen helpen.

- 'Ja, dat zal wel. En intussen wel altijd goed eten, met dure wijnen, gouden kandelaars. Die luxe zou jullie Lieve Vrouwe van Liefde nooit goedkeuren', bromde Manus. 'Maar goed, wie kunnen we gebruiken om haar te vangen? Niet alle vertrouwelingen zijn ook geschikt om een mensenjacht in te zetten. Ik wil alleen nonnen die dit aankunnen. Trommel ze meteen op en stuur ze naar de boerderij. Zeg dat ze stil zijn, laat het niet opvallen dat er iets aan de hand is.'

De laatste puzzelstukjes

Ik hou me muisstil, maar intussen werken mijn hersens op volle toeren. Ik had mij vaak het hoofd gebroken over waarom bepaalde meisjes wel en andere niet verdwenen. Leeftijd was duidelijk een criterium: alle meisjes waren op het moment van verdwijnen tussen 16 en 18 jaar. En nu hoorde ik dat ze ook allemaal wezen waren. Natuurlijk! Dan konden ze makkelijker verdwijnen. Een familie zou navraag kunnen doen, die kans was vele malen kleiner als de meisjes geen ouders hadden en de eventuele andere kinderen ook uit huis waren geplaatst.

Ik bedacht ook dat het Liefdesgesticht dus op twee manieren verdiende aan de meisjeshandel. Niet alleen door de betaling van Singendonck, maar ze hielden ook de verdiensten en zakgelden in. Er werd nooit veel betaald voor het werk dat de meisjes leverden, van enkele dubbeltjes tot ongeveer een daalder per dag voor de oudere, ervaren meisjes. Maar toch, met zes dagen per week en meisje die er soms al van kleins af aan verbleven, kon dat oplopen tot wel meer dan Singendonck ervoor betaalde. Gek dat ik daar nooit iets van gezien heb in de administratie. Er zal toch ergens bijgehouden zijn wat de meisjes verdienden - en wat ze daarvan werkelijk als zakgeld kregen en hoeveel ervan afging aan verblijf- en onderwijskosten. Het zou me niets verbazen als een groot deel van de zogenaamde verdiensten zonder tegensputtering werd ingehouden, zodat er minder positief saldo voor uitkering

overbleef. En bij verdwijning of overlijden verviel dat saldo aan Larenstein. De zusters hadden het beste met de meisjes voor. Maar dan wel over hun rug en ten koste van hun eigen verdiensten of zelfs hun leven. En dat allemaal onder de vlag van de Goede Herder.

Moeder-overste en Manus waren intussen uit de gang verdwenen. Ik kom voorzichtig onder de brits vandaan en kijk door een spleetje door de deur. De kust is veilig. Ik moet me verbergen tot het donker wordt. Dat kan niet in deze cel, daar kan ik niet ongezien uit als de zusters straks terugkeren. Ik ga de andere kant op de gang in, naar de kapel, en loop naar het liturgisch centrum. Ik sla automatisch een kruisje en kijk naar de Maagd Maria die me vanuit een nis gadeslaat. Ze zal me wel vergeven. Zolang ze trouwens toestaat wat er hier met de meisjes gebeurt, kan het me eigenlijk ook niet veel schelen of ze me vergeeft of niet. Ik verberg me onder het altaar. Een prima verstoppiek. Het antependium hangt tot op de grond en het altaarkleed aan alle kanten bijna. Alleen wie achter het altaar de grond kust zou me kunnen zien hier. Dat heb ik nog nooit een pastoor of misdienaar zien doen. Het is wat krap, maar ik maak het me gemakkelijk tussen de twee stenen poten van de mensa. Even later stroomt de kapel vol voor de gezamenlijke avondmis en klinkt de bel als de pastoor en zijn gevolg binnenkomen. De schoenpunten van de pastoor steken vlakbij mij onder het altaarlinnen door. Ik moet heel stilletjes ademen en opletten dat ik niet in slaap val. Als ik nu omval of ga snurken of zelfs maar ingehouden gaap dan ben ik al ontdekt. Bijna anderhalf uur duurt het en voor het eerst in mijn leven lukt het me om een hele mis stil te zitten.

Na de communie en het slotgebed loopt de kapel langzaam leeg. De koster schuifelt nog even rond om een en ander op te ruimen. Als die ook weg is en het een paar minuten stil is, durf ik onder het altaar uit te komen. Mijn bundeltje burgerkleding snoer ik goed vast in mijn cinctuur. Het is intussen goed donker. Wel heeft Manus in de tussentijd genoeg tijd gehad om met de zusters een plan te maken hoe ze mij kunnen tegenhouden. Het landgoed van het klooster wordt aan drie zijden begrensd door een brede sloot. Daar moet ik hoe dan ook doorheen als ik langs een van die kanten weg wil. Mijn droge kleren kan ik eroverheen gooien en me dan meteen omkleden als ik door de sloot ben. Maar aan twee kanten zijn open akkers die makkelijk te overzien zijn. Als ik daar vlucht, word ik geheid gezien. Als ik links of rechts naast de poort door de sloot ga, kom ik op de weg, maar ook dan is de kans groot om gezien te worden. De enige echte weg naar buiten is via de poort. Daar staan ze zeker op me te wachten.

Op de vlucht

Ik kies voor de vierde optie. Via de boerderij. Ondanks dat Manus daar zijn hoofdkwartier heeft met de zusters, vormen de bebouwing en een strook begroeiing daar hopelijk de beste bescherming. En waar ze mij misschien het minst verwachten omdat het de meest onlogische keuze is. Via de kleedkamers van de pastoor glip ik door de zijingang van de kapel naar buiten. Het is fris. Ik ril maar trek niets aan over mijn zwarte habijt. Dat is een goede camouflage in het donker. Wel gooi ik de sluier in een perk, die zou alleen maar in de weg zitten. Ik kruip in de struiken bij de kapel en ga richting de boerderij. Ik zie licht komen uit Sancta Maria, waar werkende meisjes zijn gehuisvest. Zij zijn na hun 18e uit vrije wil op Larenstein blijven wonen, dus daar zullen best veel verraadsters tussen zitten. Er komen twee meisjes naar buiten. Ik wacht tot ze voorbij zijn. Ze slaan linksaf naar de boerderij en dan kan oversteken naar de bomenstrook die tot voorbij de boerderij doorloopt.

Ik verberg me goed, achter een brede meidoorn. Ik kruip er half onder, de doorns krassen door de mouwen van mijn habijt, maar ze deren me niet. Vanonder de struik zie ik de boerderij. Ik ben nooit op dit deel van het landgoed geweest, hier mochten we niet komen. In de groenten- en kruidenhof aan de andere kant van de boerderij heb ik als verpleegde wel regelmatig klusjes gedaan, maar deze kant ken ik niet. Het kan niet anders dan dat hier ook een uitgang naar het dorp is. De opslag van aardappelen en bieten is in de schuren bij de boerderij. Ik heb de aanvoer van boerenkarren met voorraden nooit langs het hoofdgebouw gezien.

Er komt een groepje zusters naar buiten. Ik tel vijf paarse en twee zwarte habijten. Zuster Jacoba is een van de twee zwarte zusters. De andere is Zuster Angelica, op leeftijd inmiddels, maar vast nog net zo gemeen als vroeger. Geen wonder dat juist deze twee tot de vertrouwelingen van Moeder-overste behoren. Van de paarse herken ik er twee. Moeder-overste is er niet bij. Ook Manus komt naar buiten. Ze lopen naar de schuur en Manus deelt gereedschappen uit. Een riek, een spitvork, een steekschop - alles wat scherp en lang is, mag kennelijk ingezet worden om mij tegen te houden. Ze verspreiden zich in tweetallen naar alle windrichtingen. Ze hebben waarschijnlijk afgesproken dat ieder tweetal een kant van het landgoed gaat bewaken. Manus loopt met Zuster Jacoba vlak voor mij langs. Zij volgen het pad naar de noordkant van het landgoed. Waar ik een uitgang vermoed.

Zodra ze uit het zicht zijn en ook het geritsel van het grind onder hun voeten in het donker verdwijnt, kruip ik onder de struik vandaan en loop gebukt naar de schuur. Als zij zich zo

tegen mij bewapenen, kan ik ook maar beter iets ter verdediging hebben. Ik vind een lange schoffel, die zo te voelen net geslepen is. Ook steek ik een scherp bollenschepje op mijn heup in mijn cinctuur. Daar zal ik het mee moeten doen. Door een kier vergewis ik mij ervan dat er buiten niemand in de buurt is en loop terug naar de begroeiing. Het knisperende grind klinkt mij in de oren alsof er een kudde olifanten door de nacht dendert. Ik kruip weer onder de meidoorn, ga languit liggen en trek de schoffel tegen me aan, met de punt naar buiten. M'n hart klopt in m'n keel en ik luister geconcentreerd of er iemand op mijn geluid afkomt. Het blijft stil rondom de boerderij.

Tijgeren

Zo geruisloos als ik kan, kruip ik als een soldaat op mijn buik onder de meidoorns door. Er liggen nog behoorlijk veel droge bladeren op de grond, die veel geritsel veroorzaken. Ik ga heel langzaam vooruit. De bult van mijn kleding op m'n rug blijft vaak in de doornen haken, steeds opnieuw moet ik die uit de takken bevrijden om verder te kunnen. Ook de schoffel is behoorlijk vertragend. Ik durf die echter niet achter te laten. Als een slang schuif ik over de grond. Ik kom vooruit, centimeter voor centimeter, en weet het geritsel minimaal te houden. Een muis zou meer geluid maken.

Hoe lang ik zo voortkruip lijkt een eeuwigheid. Mijn ellebogen zijn bloederig, de cami van mijn habijt is op verschillende plaatsen opengescheurd en een paar haarstrengen zijn door de gaten naar buiten getrokken. Maar ik bereik de hoek van het landgoed. Door de meidoorns zie ik een weg aan de andere kant van de sloot en niet al te ver weg zie ik de lichten van het dorp. Daar moet ik zo snel mogelijk naartoe. In plaats van onder de meidoornentakken erlangs te kruipen, moet ik nu dwars door de haag heen om in de sloot te komen. Ik vind een gat waardoorheen dat moet lukken, als ik een paar takken opzij of weg kan krijgen. Ik pak het schepje uit mijn cinctuur en begin aan de eerste tak te schaven. De tak is niet vast te houden zonder dat de lange doorns gemeen in mijn hand prikken, dus ik scheur de restanten van mijn cami af. Nog steeds doe ik alles geruisloos, dus dat gaat heel langzaam. Ik wikkel de lap om mijn linkerhand. Dat gaat beter. De eerste tak is door en ik steek hem opzij in de struik. Nog twee of drie zo en ik kan erdoor. Dan hoor ik stemmen. Ze komen dichterbij. Ik stop met schaven en leg mijn armen over mijn hoofd, om mijn lichte haren onder de zwarte mouwen te verbergen.

Het gevecht

Ik hoor een mannenstem en een vrouwenstem. Manus en Zuster Jacoba! Het duurt even voordat ik kan verstaan wat ze zeggen.

- 'Ze kan overal zijn. Er zijn zoveel plekken op Larenstein waar ze dagen kan zijn zonder dat we haar vinden,' hoor ik Zuster Jacoba zeggen.

- 'Ze was al niet meer in haar cel toen we haar zochten. Ze is gevlucht en zal beslist zo snel mogelijk van het landgoed af willen. Ze gaat vannacht, zeker weten,' zegt Manus beslist. 'De vraag is alleen: welke kant gaat ze op?'

Ze zijn nu vlakbij, slechts op enkele meters afstand. Ik houd mijn adem in en voel mijn hart razen. Een paar doorns prikken in mijn armen terwijl ik probeer niet te bewegen. Ik voel een tak onder spanning aan me trekken - de tak waar ik half doorheen ben. En die knapt. Met een scherpe knak.

'Daar ligt ze!' roept Zuster Jacoba. En onmiddellijk voel ik twee krachtige handen om mijn enkels. Net op tijd gris ik de schoffel mee als Manus me met een ruk onder de struik vandaan trekt. Ik spartel en trap wild om me los te maken, maar Manus' grip is verrassend krachtig. Jacoba staat met gespreide benen naast hem, met in haar handen een spitvork, klaar om te steken. Terwijl ik nog op m'n buik door het zand wordt getrokken, maak ik een schaarbeweging met m'n benen, waardoor ik omdraai. In de draai zwaai ik de schoffel omhoog en het smeedijzeren blad klapt tegen Zuster Jacoba's arm, die een kreet slaakt en achteruit struikelt. In een poging haar evenwicht te behouden, grijpt ze Manus vast en trekt hem naar achteren. Op dat moment kan ik mij losrukken, ik rol opzij en grijp het schepje uit mijn koord. Zuster Jacoba herpakt zich en stormt op me af, de spitvork hoog geheven. Maar ik ben sneller. Ik ontwijk de aanval, duik naar voren en steek het schepje hard in haar zij. Onmiddellijk voel ik haar bloed over mijn hand stromen en een rauwe schreeuw vult de nacht terwijl zij tegen mij aan in elkaar zakt.

Vanuit mijn ooghoek zie ik Manus met zijn riek naar voren op mij afstormen. Ik draai Zuster Jacoba aan haar schouder en met het schepje nog in haar lichaam opzij, zodat niet ik, maar zij de riek tussen haar ribben opvangt. Manus vloekt ontzet en ik laat Zuster Jacoba vallen, terwijl ik de spitvork uit haar handen graai. Hij komt weer op me af en ik net op tijd zwaai ik de tanden van de spitvork naar voren. Hij pakt een van de punten en weet mijn verdediging van richting te veranderen, maar ik gooi mijn hele gewicht erachter en hij kan niet voorkomen dat een van de tanden door zijn bovenarm priemt. Hij laat zijn wapen vallen en wankelt achteruit. Hij gromt en trekt de vork aan de steel uit zijn arm, die nu slap naast zijn lichaam bungelt. Hij kijkt verdwaasd naar Zuster Jacoba en dan naar mij. Zijn bewegingen zijn vertraagd en het lijkt alsof hij gaat omvallen. Ik help hem een handje door met alle kracht de schoffel te zwaaien en hem met de punt van het blad tegen de zijkant van zijn hoofd te raken. Zelfs in het schamele licht van de maan is het rondspattende bloed goed te zien. Hij zijgt ineen en valt half op Zuster Jacoba. Haar dode ogen zijn nog open. Eentje kijkt naar mij en het andere naar hem.

Mijn hele lijf siddert en ik hijg als een trekpaard. Dan beseft ik dat ik snel weg moet. Het gekletter van de riek en schoffel zal in het holst van de nacht ongetwijfeld ver doorklinken. Het zal niet lang duren voordat er iemand op afkomt. Ik volg het pad en kom al snel bij een poort, waar ik makkelijk overheen klim. Ik zet koers naar het dorp, met mijn schrift met bewijzen op zak. Terug naar mijn Johannes en mijn kinderen. En dan naar de politie. Larenstein en Moeder-overste Aleida kunnen binnenkort bezoek verwachten.

De Bilt, januari 2025

Vraag aan meelezers: Is dit einde bevredigend? Is de lengte van het verhaal van Berdien goed? Er zijn genoeg opties om verder te schrijven. Bijvoorbeeld:

- Berdien komt met verhaal bij politie, maar wordt niet geloofd. Ze moet terug naar Larenstein om de boeken te bemachtigen, met nieuwe confrontaties met Moeder-overste en Zuster Angelica. En evt met Manus - die voor dood is achtergelaten, maar dat niet is, zoals dat in een goede thriller betaamt...

- Ze haalt de politie niet, maar wordt ingehaald door achtervolgende zusters. Wordt opgesloten in varkenshok, moet opnieuw ontsnappen.

- Ze haalt de politie wel en gaat met twee agenten zo snel mogelijk naar Larenstein om de bewijzen veilig te stellen. Agenten worden vermoord en Berdien moet zich opnieuw zien te redden. Of een van de twee agenten blijkt handlander van Larenstein, vervoerde de meisjes altijd naar Manus.

Welke van deze drie zou je willen zien dan willen zien? En dan bloederiger, met meer fysiek geweld, of meer intrige?

Bronnen:

- Historie en waardestelling duurzaam kennislandgoed Larenstein te Velp (2019)
- Marie-Louise Doudart de la Grée - Zondaressen (1938, Andries Blitz; 1947-1968, Bruna)
- Britta Hosman - Meisjes van de Goede Herder, VPRO-serie, 4 afleveringen
- Het Spoor terug, Larenstein deel 2 (VPRO) - uitgezonden OVT 19 januari 2003
- Onthulling monument voor de meisjes van de Goede Herder (KMGH-website)
- 'Het leed raakt de zusters heel erg' (Onthulling monument Velp, Nederlands Dagblad; website)
- Christel Don - De meisjes van De Goede Herder (Alfabet, 2024)
- <https://www.rhedenopdekaart.nl/velp/landgoederen-en-buitenplaatsen/larenstein>
- <https://www.online-begraafplaatsen.nl/begraafplaats/4132/Begraafplaats-Klooster-De-Goede-Herder-Larenstein-Velp>
- https://research.vu.nl/ws/portalfiles/portal/95659752/4._Zusters_van_de_Goede_Herder_1945_1975_.pdf - John Exalto en Anton van Renssen

Naschrift & dankwoord

Het verhaal is oorspronkelijk bedacht voor een escape room: Anna Maria had puzzels en raadsels voor haar kinderen achtergelaten om te kunnen ontsnappen. De tweede escape room had Manus' kelders als idee. Ook de meisjes die daar onderworpen waren aan Manus' experimenten, hadden kunnen ontsnappen als ze Anna Maria's puzzels ontcijferden. In dit verhaal heb ik Berdien laten ontsnappen met hulp van Anna Maria, zonder puzzels.

De familie Singendonck heeft echt bestaan en Anna Maria was echt de laatste telg van het adellijke geslacht. Het verhaal over de tweeling is echter compleet fictief. De bewijzen daarvoor zijn gefotoshopt, op sommige na - die zijn dan inventief geïnterpreteerd.

Er heeft een echte Manus van Eijk bestaan, die in 1870 is geboren, maar van zijn werkzame leven is niets bekend. Zijn tocht via Windelincx en Lydia Pinkman (twee organisaties die rond 1900 echt bestonden en floreerden op kwakzalverij) naar experimenten in de kelders van Landgoed Singendonck en uiteindelijk baantje op Larenstein zijn bedacht.

Berdien Brinkers heeft niet bestaan. Ook het verhaal dat er vanuit Larenstein meisjes aan Manus of aan Landgoed Singendock - of aan wie dan ook - zouden zijn verkocht, berust niet op waarheid. Alle namen van de zusters zijn verzonnen; elke gelijkenis met zusters die op Larenstein werkten of meisjes die er als verpleegden verbleven is toeval. Wel heb ik voor- en achternamen van het dodenregister van de begraafplaats Larenstein gebruikt, zij het nooit in de correcte combinatie met elkaar.

Er is veel online te vinden over het Liefdesgesticht Larenstein en over de misstanden met de 'gevallen' meisjes die daar tussen 1892 en 1973 zaten. Ik heb vele artikelen en blogs gelezen - meestal met stijgende verbazing. De VPRO maakte er indringende documentaire over, ook die heb ik gezien. Op de begraafplaatsen bij de instellingen van de Zusters van de Goede Herder zijn vaak meer meisjes begraven waren dan er geregistreerd zijn - een bizar gegeven dat ik niet eens gebruikt heb. De bronvermelding hier is helaas niet compleet, het lukte achteraf niet alles terug te vinden. Excuus aan wie wel een vermelding verdient, maar hier ontbreekt.

Dank aan mijn vrouw, Marit de Wild, voor het meelesen en het altijd vruchtbare commentaar. En ook aan jou, meeleezer :-). Bij voorbaat dank voor je opmerkingen ter verbetering - en als het tot 'echte gedrukte exemplaren' komt, krijg jij hier ook een liefdevolle vermelding.

Tijdslijn & namenlijst

Anna Maria van Singendonck † 26 dec 1928

Tweeling: Mathias Coenraad en Catharina Digna 13-07-1892 - † 5-1 en 8-1-1929

Manus (Hermanus) van Eijk - 1870 - verblijf (en overlijden) na 1928 onbekend

Actief op landgoed: 1893 - 2028 - verdwenen na overlijden AM Singendonck

1928 25 dec AM Singendonck overlijdt.

1929 november (afb. artikel 6 nov 1929 Elster Courant) Kelder tweeling wordt ontdekt bij afbraak landhuis, Berdien leest in Utrechter Courant het horrorverhaal.

1932 juli - kelders Manus ontdekt waarin de meisjes gevangengehouden werden. Manuscripten met onderzoeksresultaten van Manus. Gegevens van 42 meisjes.

1932 sep-nov Berdien bij Larenstein als 'zwarte zuster', undercover als de andere Elisa - op wie ze leek (Marie Schuitema)

ELISA - B.R BRINKERS (Berendina Roberta) Berdien 16-02-1902

A. 25 Sep. 1918 - op bevelschr. advoc. R'dam. Gepl. wasserij. Feb 1919 overpl. naaiafd.

V. 12 Aug. 1919 - gepl. fabr. v. Winckel, Zürich ZW, arb.kr. uurwerken MCCL

Elisa 1 = Berdien (Berendina Roberta) Brinkers

Elisa 2 = Marie Schuitema uit Barendrecht

HANNAH - C.G.T v. GRIENSVEN (Cornelia Geertruida Theodora) 22-05-1902.

A. 16 Mei 1917 - decr. Rechtb. 's Gravenh. Opdr. vader Gepl. naaiafd. Disc: /III II

V. 9 Jul. 1919 - verzoek fam. v. Drecht, Bandoeng IND, gepl. kinderm. MCCL

O. 16-01-1920 - longontst. begr. L.V. 78B

1902 Berdien, moeder bij geboorte overleden, vader schipper op de Oost opgevoed door tante

1912 - Schip vader vergaat (na Titanic), Berdien naar familie Van Arckel, Heemraadssingel R'dam

1912-18 huishoudster / kindermisje bij familie, Mijnheer advocaat en Mevrouw, kinderen Emma en Bastiaan. Vrind Edelachtbare Mr. Henricus van Brinckhorst (Hendrik).

1918-19 Berdien opgenomen in Liefdesgesticht Larenstein

1919 aug-okt bij Manus in kelder, gevlucht met hulp van Anna Maria Singendonck.

Via de Veluwe na vijf dagen omzwervingen terechtgekomen in Veenendaal.

1919 eind okt Bij kledingfabriek Roessingh, Kerkewijk 115, Veenendaal, net opgericht door Twentse familie (in Enschede sinds 1804). Onder eigen naam met bescherming van Adrianus (Ad) en Johanna (Jo) Roessingh, werkzaam in hun fabriek als naaister.

1919 dec Vlucht met trekschuit van Johannes Voermans, trouwt met hem en krijgt drie kinderen: Adriana, Johan en Hanne. Heeft soms nachtmerries over de kelders, maar die nemen af en ze leidt een redelijk rustig leven.

1932 juli artikel in Utrechter Courant over ontdekking kelders Manus. Onderzoekersresultaten met gegevens van 42 meisjes. Berdien leest artikel en legt verband met haar eigen belevenissen.

1932 sep-nov Berdien bij Larenstein als 'zwarte zuster', undercover als de andere Elisa - op wie ze leek (Marie Schuitema)

Zusters

Catharina - hoofd boekhouding 50+, stil, streng hardwerkend > moeder overlijdt nov 1930

Serena - balie, zachtaardig, herkent Elisa

Jacoba - zwarte zuster, lui oog, intrigante - vertrouwt Elisa niet, verraaft haar bij M-overste

Moeder-overste Aleida - derde sinds oprichting Larenstein 1892

Moeder-overste Maria Paula - tweede sinds 1892 - overleden 01-07-1923 - 59 jaar - graf16B

Angelica - de ergste zwarte zuster, gehaaid, geniepig, hoofd naaiatelier.

Graf: **Pelagia** - 30-08-1868 - 13-01-1929 - Johanna Elisabeth Mewe 60 jr ; graf 75B

Namen uit online register Begraafplaats Klooster De Goede Herder Larenstein Velp

Theresia Petronella Catharina van den Heuvel - 04-06-1876 - 05-01-1932 - 55 jr. **Aleida**; graf 130B

Paulina Anna Maria van Maarle - 29-09-1877 - 10-12-1932 - 55 jr - Religieuze M.vd H (...); graf 48A

Veronica Petronella Swart - 12-05-1864 - 01-07-1923 - 59 jr - Religieuze **Maria Paula**; graf16B

Anna Maria Weller - 31-10-1867 - 03-09-1925 - 57 - Koorreligieuze Maria vd H. Columba; graf 13A

Hannah = Cornelia Geertruida Theodora van Griensven (1902-1920)

Maria Johanna **van Griensven** - 22-05-**1902** - 16-01-**1920** - 17 jr. - Bona; graf **78B**

Cornelia Geertruida Theodora Schouten - 22-01-**1902** - 20-06-**1920** - 18 jr - Callista; graf 75B

Huize Larenstein, Velp, Laarweg 10. 1892-1974. Tehuis voor voogdijkinderen van 15-21 jaar.

Sancta Maria, Velp, Laarweg 26. 1932-1982. Tehuis voor werkende meisjes, overgangshuis (van gesticht naar maatschappij).

Hoe was het mogelijk, dat op een landgoed in Velp een tweeling geleefd had, die voor de buitenwereld totaal onbekend was? In kelders, die pas ontdekt werden bij de afbraak van het vervallen landhuis? Wie was de zonderlinge Anna Maria Singendonck, die haar laatste jaren als een kluizenaar op het landgoed verbleef? Wat was zij voor een moeder - waarom had ze haar kinderen aan de buitenwereld onttrokken? En wat was de rol van de tuinman, die na haar dood spoorloos verdween?

Na deze eerste lugubere ontdekking in 1929, volgt er enkele jaren later nog een. Nieuwe kelders brengen de activiteiten van de tuinman aan het licht. Manus van Eijk was geen tuinman, maar een wetenschapper die een middel tegen krankzinnigheid probeerde te ontwikkelen. Hij testte zijn bevindingen op meisjes, die hij tegen betaling van Liefdesgesticht Larenstein kon krijgen. Er worden gegevens van 42 meisjes gevonden.

Berdien is een van de 42 meisjes die bij Manus was opgesloten en de enige van hen die ontsnapt is. Zij leest in de krant over de ontdekking van de kelders en herkent haar eigen belevenissen daarin. Uit angst voor represailles heeft zij haar opsluiting altijd verzwegen. maar nu gaat ze op onderzoek uit. Wat was de rol van de Zusters van de Goede Herder van Larenstein? En waar zijn de meisjes gebleven?

Reactie ChatGPT: 'Krachtig en aangrijpend. Het verhaal voelt levensecht aan, door de beschrijvingen van de tijdgeest en de sociale structuren.'

Jos van Hout (1960) is reclamemaker en heeft gedurende zijn werkzame leven de disciplines van vormgever en copywriter in zich verenigd. Een boek maken betekent voor hem niet het schrijven of vormgeven ervan, maar leidt vanzelf tot een combinatie die een bijzonder geheel vormt, waarin feit en fictie in elkaar overlopen, zowel in tekst als in beeld.